

**ҒАФҒОР ҲОТАМОВ
ШОДИҚУЛ ҲАМРОЕВ**

ОЗОДЛИКНИНГ МАШАҚҚАТЛИ ЙЎЛИ

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
Тошкент — 2002

Масъул муҳаррир Хайриддин СУЛТОНОВ

Тақризчи – тарих фанлари доктори,
профессор Карим НОРМАТОВ

Ҳотамов, Гаффор, Ҳамроев, Шодикул.

Озодликнинг машаққатли йўли: Бадиалар. –Т.: Ф. Фулом
номидаги Адабиёт ва санъат нашр., 2002. –152 б.

1. Муаллифдош.

Мазкур китобдаги бадиалар инсониятни ларзага солган терроризм
офати, унинг оғрикли жараҳатлари ҳақида сўз юритиш билан бирга,
энг олий қадриятларимиз бўлмиш миллат ва Ватан озодлигини, она
юртга муҳаббат ва садоқат туйғуларини, диниат ва меҳр-оқибатни улуг-
лайди. Шу билан бирга олис утмиш садоларию диний-ахлоқий қад-
риятлар эъзоз ва бевором заминимизнинг юрак уриши китобдан ўз
тажассумини топган

ББК 66.3(5У)3

Х-Ҳ 1702610204-10 Режага қўшимча, 2002
М352(04)-2002

© Гаффор Ҳотамов, Шодикул
Ҳамроев, Гафур Фулом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти, 2002 й.

ISBN 5-635-02107-7

ЭҲТИЁЖ ФАРЗАНДИ

Ўтган замонларда яшаб ўтган элпарвар, юртпарвар мутафаккирлардан бири: “Шоир бўлмасанг ҳам фуқаро бўл!” — деганки, бу зотнинг авлодларга қарата айтган даъвати замирида миллат олдидаги бурч, уни доимо уйғоқликка ундаш, шаънини баландга кўтариш сингари олижаноб туйғулар мужассамдир. Юксак ватанпарварлик руҳи билан суғорилган бу пурмаъно ҳикматни мен ниҳоятда қадрлайман. Нимага деганда, ҳар бир халқнинг тарихий сиймолари бу қадим заминга муттасил зийнат бериб келмаганида, адиблар ва маърифат аҳллари элим, юртим, деб мўъжизавор ишлар қилмаганида, улуғ заковат соҳиблари кишилиқ жамияти тараққиетини белгиловчи кашфиётлар яратмаганида, бу дунё нечоғлик ғариб ва юпун, қашшоқ бўлиб қолишини тасаввур этиш қийин бўлмаса керак. Мана шунинг ҳаммаси кенг маънода инсон зотининг ўз фуқаролик бурчини ўташи, деб қаралади.

Дунёдаги ҳар бир ишга, хоҳ у санъат асари бўлсин, хоҳ у мумтоз гоё ёхуд тарихий бурилиш ва ёки асрлар оша яшайдиган муаззам обида бўлсин, энг аввало, мана шу нуқтаи назардан келиб чиқиб баҳо берилadi. Бу ҳодиса вақт синовиға бардош берадиган, инсониятга манфаат етказадиган бўлса, албатта қадр-қиммат топади.

*Чинор соясидан бахраманд бўлиб,
Турфа хил эртақлар тўқимоқ осон.
Ўзинг ҳам эртанинг ташвишин қилиб,
Қайгадир бир ниҳол эқдингми, инсон?!*

Таниқли ёзувчи укаларим Фаффор Ҳотамов ва Шодикул Ҳамроевнинг қаламига мансуб мазкур китобни мутолаа қилгач, ҳаёлимдан шундай фикрлар ўтганини сиз, азиз китобхонлардан яширишга ҳожат бўлмаса керак. Мустақиллигимизни мустаҳкамлашдек шарафли вазифа сиз билан бизнинг чекимизга тушиб турибди. Бу йўлда ким белини боғлаб астойдил хизмат қиляпти, ким сувни лойқалатаяпти, яна ким бир четда томошабин бўлиб қараб турибди, буниг барчаси бугун кундай ранжан ҳақиқатлардир. Биз шуни унутмаслигимиз керакки, бугун ҳарорат билан

айтилган ҳар бир калима кўнгилларга бамисоли уруғ каби қадалади ва эрта бир кун униб чиқиб, албатта ҳосил беради. Муҳтарам Президентимиз Ислом Каримов қайта-қайта таъкидлаганидек, ҳозир биз тамомила янги жамият асосларини яратмоқдамиз. Мана шу заминда соф миллий тафаккур, миллий нуқтаи назар шаклланиб бормоқда. Шундан келиб чиқиб айтадиган бўлсак, мазкур китоб ҳам қалб гўзаллигини, маънавий бир бутунликни асрашга хизмат этиши билан қимматлидир.

Афсуслар бўлсинки, одамзод жамият ҳаётидаги ўзгариш туфайли баркамол бўлиб қолмайди. Замон ҳар қанча тараққий этмасин, инсон табиатида олижаноб хислатлар билан бирга кўпдан-кўп иллатлар ҳам эгизак яшаб келаётганига гувоҳ бўлиб, одам боласи ҳали ўзини тўла поклаб улгурмаганига иймон келтирасиз. Унинг руҳиятидаги зиддиятлар ва илоҳий пўртаналар ақли расо инсонларни барча замонларда ҳам ўйга толдирган ва бу ҳам бор ҳақиқатдир. Афғонистон ҳақидаги тарихий-таҳлилий бадиия шунинг навбатдаги ифодаси, десак, ўйлайманки, асло муболаға бўлмайди. Дўппини олиб қўйиб, ўзингиз бир ўйлаб кўринг: кимлардир бизнинг замонамизда йигирма беш миллион халқнинг бошига шунча кулфат ёғдириб, унинг бахтсизлигидан ҳаловат топган экан, бу машъум сиёсий найрангни қандай тушунмоқ керак? Бундай хавф-хатар сиз билан бизнинг ҳаётимизга таҳдид солиб тургани йўқми? Рўйи заминдаги ўз ўрнимизни, ўз мавқе-мартабамизни йўқотиб қўймаслик учун, хўш, нима қилмоқ керак?

Умуман, ёзувчиларимиз кишини жиддий ўйлантирадиган кўпдан-кўп саволларни кун тартибига қўядики, бу – тарих илгари сураётган ўта нозик ва ҳаётий муаммолар билан чамбарчас боғлиқдир.

Бундай ёлқинли публицистик асарлар ҳамма замонларда, ҳар бир халқнинг оловқалб фарзандлари томонидан яратиб келинган. Эрнест Хемингуэй, Стефан Цвейг, Франсуа Мориак, Элиас Канетти қаламига мансуб жўшқин публицистик асарлар уларнинг роман ва қиссаларидан баланд турса турадики, асло кам эмас. Сиз Франсуа Мориакнинг Франция фашизм асоратида қолган Иккинчи жаҳон уруши давридаги изтиробли “Қора дафтар”-ини, озодликнинг жўшқин нафаси, ғурур-ифтихор силқиб турган “Парижнинг озод этилиши” бадиасини ва мамлакатда тартиб ўрнатган қудратли шахс Шарль де Голль матонати улуғланган қайдномасини бир кўздан кечиринг, мен унда ҳар бир француз ўша лаҳзаларда ўз юрагидан ўтказган ноёб ва бебаҳо кечинмалар ифодасини кўраман. Демак, тарих давом этаётган экан, бу публицистик асарлар ҳам унга ҳамнафас равишда яшайверади.

“Озодликнинг машаққатли йўли” китобидаги бадиалар моҳият-эътибори билан шунга ҳамоҳангдир. Адибларимиз инсониятнинг ларзага солган терроризм офати, унинг оғриқли жароҳатлари

ҳақида сўз юритиш билан бирга, энг олий қадриятларимиз бўлмиш миллат ва Ватан озодлигини, она юртга муҳаббат ва садоқат туйғуларини, диёнат ва меҳр-оқибатни улуғлайди. Муаллифлар юғурлик даврон ташвишларини нафақат ҳис этмоқ, балки тафаккур воситасида англамоқ ва билмоқ, ёвузликка қарши курашмоқ керак, деган ақидага амал қилади.

Истиқлолнинг дастлабки йилларида биз қандай иқлимда нафас олганимиз ҳам, озодлик йўлимиздан қайтариш ва энди оёққа туриб келаётган юртимизни бузиб ташлаш мақсадида қандай ёвуз кучлар тажовуз этгани ҳам, мустақиллик ҳимояси йўлидаги долғали курашлар ҳам мазкур китоб саҳифаларида ўчмас из қолдирган. Шу билан бирга олис ўтмиш садоларию диний-ахлоқий қадриятлар эъзози ва беором заминимизнинг юрак уриши китобдан ўз тажассумини топган.

Мен ўйлайманки, “ёзувчининг публицистикаси” деган ибора осмондан тушган эмас. Ижодкор ўз кўнглидаги безовта ўйларни у ёки бу шаклда жамоатчиликка стказати. Унинг айтаётган каломи бевосита шахсини намоен этиб қолмасдан умуммиллий тафаккурнинг озиқ олишига ҳам маълум маънода хизмат қилади. Шуни ўйлабми, Беҳбудий ҳазратлари ўз замонида ҳар жабҳада кўпчиликка мақбул ва манзур раҳнамо китоблар яратишни орзу этган эди, чунки ҳаётнинг ўзида шунга яраша эҳтиёж бўлган. Зеро, бунга зарурат ҳозир ҳам мавжуддир. Мен ўйлайманки, мазкур китоб шу мақсадга хизмат қилади. Дунёда эзгулик ва ёвузлик ўртасида кураш давом этар экан, муқаддас туйғулар, олий туйғулар эъзозланар экан, у қадр-қимматини асло йўқотмайди.

*АБДУЛЛА ОРИПОВ,
Ўзбекистон Қаҳрамони, Халқ шоири*

ОЗОДЛИКНИНГ МАШАҚҚАТЛИ ЙЎЛИ

Халқимиз: — Президент ҳаётига суиқасд миллатга, унинг озодлиги ва келажагига қилинган суиқасддир! — демокда.

Чароғон кунда, жамоатчиликнинг кўз олдида Президент ҳаётига қилинган ошкора суиқасд; хунрезлик — умрига зомин бўлган ака-сингиллар хотираси — ҳар биримизнинг бошимизни эгиб қўйди. Бошимизни эгган — фақат ўша жонсарақ ҳолатда уларни ҳимоя қила олмаганимиз, шунга тайёр бўлмаганимиз эмас, ҳатто қайта-қайта уқтирилса-да, хавфсизликка таҳдид ҳақида ҳушёр ўйлаб кўрмаганимиз, токи ёвузлик шамшири кўнгилда жароҳат қолдирмагунча ғафлат босиб ўтирганимиз азиятидир. Ҳолбуки, бундан роппа-роса етти йил аввал Президент Ислоҳ Каримов бизни огоҳликка даъват этиб, “Бир нарсани англаб олайлик, азиз ватандошлар! — деган эди. — Мустақил Ўзбекистон ўз истиқлолини, ўз озодлигини ҳимоя қилишга, турли қўпоровчи ҳаракатларга муносиб зарба беришга, минтақага қурол ва аслаҳаларни киритишга йўл қўймасликка — ҳаммасига қурби ва қудрати етарли бўлиши зарур... Сизларни, сизлар орқали барча ватандошларимни ҳушёрликка даъват этмоқчиман!”

Шундан кейин ҳам қанча йўқотишларга йўл қўйдик. Хорижлик ақидапарастлар домига илиниб, четда “таълим” олиб келган ваҳҳобийларнинг Наманганда содир этган кирдикорлари, шунинг оқибатида бевақт ҳаётдан кўз юмган кишилар қисмати биз учун йўқотиш эмасми? Билиб-билмай, илмсизлик, соддадиллик оқибатида ваҳҳобийлар макрига учган ёшлар-чи? Улар биз учун йўқотиш эмасми?

1999 йил 16 февраль кунини Тошкентда содир этилган хунрезлик Президент Ислоҳ Каримовнинг бундан икки йил аввал бизни огоҳликка ундаб айтган яна бир фикрининг ёдга солади: жанубий чегаралардаги қўшни мамлакатларда фуқаролар урушининг давом этиши ўзларини “дин учун курашувчилар” деб ҳисоблайдиган “террорчилар, жангариларнинг янгидан-янги авлодларини вужудга келтирмоқда”.

Бултур биринчи май кунини эса, Президент Ислоҳ Каримов Олий Мажлис сессиясида ақидапарастлар маҳаллий раҳбарлар ҳаётинга тажовуз қилиш, шу билан халқни кўрқитиш.

сув омборлари, йирик саноат корхоналари, электростанция ва кўприкларни портлатиш, шу тариқа ҳаётни издан чиқариш ниятида эканлигини бот-бот огоҳ этдилар...

Тарихнинг гувоҳлик беришича, дастлаб “исломни асл ҳолатига келтириш” деган даъват билан яшил байроқ остида фаолият бошлаган ақидапарастлар XX аср охирига келиб, ҳокимият учун очикдан-очик курашувчи ашаддий кўпуровчиларга айланишди. Улар ҳеч қачон мавжуд тузум, унинг халқпарвар ва адолатли эканлиги, умумнинг хоҳиш-иродаси, унинг интилиш ва ҳаловати билан зигирча ҳисоблашиб ўтирмаган. “Мусулмон биродарлари” аввал Бош вазир Нукраши пошо, 1954 йилда эса Президент Жамол Абдул Носир ҳаётига тажовуз қилган.

1981 йилнинг 6 октябрида Президент Анвар Саодат ҳаётига суиқасд қилган ҳам диний ақидапарастлар эди, аслида.

Улар жон-жаҳди билан иқтисодиёт илдизларига болта уришга, яъни давлатни заифлаштиришга ҳаракат қиладилар. 1997 йилнинг кейинги олти ойи ичида мисрлик экстремистлар хорижий сайёҳларга икки марта ҳамла қилишди, оқибатда олтмиш икки сайёҳнинг, жами саксонга яқин кишининг умрига зомин бўлишди. Шунга қадар ҳар йили Миср фақат сайёҳлар ҳисобидан ҳар йили Миср уч ярим миллиард АҚШ доллари миқдорида соф даромад олган бўлса, тажовуздан кейин бу даромад бир ярим миллиард долларга камайиб кетди, чунки хорижликлар бу минтақага хатар кўзи билан қарай бошлашди.

Президент Ислом Каримов ҳаётига қилинган суиқасднинг замирида ётган сабаблардан бири – Ўзбекистоннинг Ўрта Осиё ва Қозоғистон минтақасида барқарорлик ва тинчлик кафолати сифатида дунёвий эътирофга сазовор бўлиб келаётганидир. Ўзбекистон мазкур минтақага диний ақидапарастлар мафқураси ва нарқобизнес кириб келишига ҳам мустақам қалқон бўлиб келаётгани фарз ниятли кучларга ёқмаётгани ҳеч кимга сир эмас.

Масаланинг яна бир жиҳати, хорижлик ишбилармон, умуман, одам боласи хавотирли жойга оёқ босмайди. Эътибор беринг: биргина навоийликлар 2000 йилгача бир миллиард доллар миқдорида хорижий сармойани ўзлаштириш ниятида. Мамлакат тинч бўлмаса, сармойаси ҳисобига барпо этилган корхона маҳсулотидан эртага фойда кўришига кўзи етмаса, ким сармойа беради? Ким пешона тери эвазига топган пулини елга совуради?

Бултур, Қизилқум фосфорит заводи ишга тушганида уни замонавий анжомлар билан жиҳозлаган “Сведола” (Швеция)

фирмасининг юргимиздаги ваколатхонаси раҳбари жаноб Пол Енсон шундай деган: “Оловли минтақада жойлашган Ўзбекистоннинг юксалиши бежиз эмас. Бу ерда тинчлик, осойишталик, кафолатли сиёсат мавжуд. Биз ўзимизни уйимизда юргандек эркин ҳис этамиз”.

Ўзбекистонга завол тилаб турган ичи қораларга эса бу ёқмайди, албатта. Шу маънода 16 февраль ҳодисаси йўқ жойдан пайдо бўлган ёхуд осмондан ёғилган офат эмас, бунинг илдизлари Наманган воқеаларига, Бўка, Паркент, Фарғона, Ўш, Ўзгандаги ўша талваса, ўша ёнғинларга бориб тақалади. Аввалги уринишлардан кўзда тутилган мақсад – нотинчлик келтириб чиқариш, юракларга даҳшат солиш, Ўзбекистонни аланга ичида қолдириш бўлган, бу гал Президент сиймосида тобора қад ростлаётган Ўзбекистон аталмиш навқирон давлатнинг илдизига болта уриш, уни саросимага солишга қасд қилинди.

“Етти йил ичида етмиш йилда қилиш мумкин бўлган ўзгаришлар бўлди. Шунинг учун кўз тегди, шекилли?!” – деган гапларни ҳозир ҳар қадамда эшитасиз. “Ўзбекистон истиқлол шарофати, шахсан Президентингиз Ислом Каримов сазъ-ҳаракати билан гўзал келинчакка айланибди”, – дейди Ар-Риёд дорилфунуни олимаси Атия Хожа. “Жаннатмакон юрт, – дея ҳайратини изҳор этади Чехия шарқшунослик институти олимаси Иржа Бечка. – Дунёнинг жуда кўп мамлакатларида бўлиб, бундай оромгоҳни, табиат чиройини, тоғувликни, ўз салафларини бу қадар улуғлашдек буюк фазилатни камдан-кам учратганман”.

Кўнгли тоза кишилар бу юрт жамолига ҳавас билан қарашади, Оллоҳдан унга камолини тилайди, аммо бизни муте ҳолида кўришга одатланиб қолганлар-чи?

Ахир, Ўзбекистон ададсиз маъданлар захирасига эга, қолаверса, стратегик аҳамиятга молик хомашёларга бой, шунингдек, пахта етиштирилади. Шундай минтақа ўз қўл остида бўлишини қандай кучлар истамайди, дейсиз.

Бундан бир йилча муқаддам Аҳмад Шоҳ Маъсуд йигирма йиллик афгон урушини муҳокама қилиб, “бу Ислом йўлидаги уруш эмас, бу – Афғонистон бизнинг қўл остимизда бўлсин, унинг имкониятларидан биз фойдаланайлик, деган, шу урушдан манфаатдор бўлган кучларнинг иши”, деган эди. Ўзбекистонга, унинг Мустақиллиги ва Президент ҳаётига фавқулодда тажовуз сабабларини ҳам шундай изоҳлаш мумкин...

Президент ҳаётига тажовуз қилган террорчилар Мустақиллик майдонида: “Оллоҳу акбар!” – дея иш кўришган.

“Оллоҳу акбар!” – дея улар ўн саккиз яшар хатирчилик талаба қиз Дилрабо Холмўминовани ҳам отиб кетишган!

Ҳали ўн гулидан бир гули очилмаган маъсума эди у. Бор айби – автомат тутган, отишаётган – ҳеч кимнинг ҳаёлига келмаган хунрезликни содир этаётган жангариларга ҳайрон бўлиб қараб қолган, холос. Таниб қолгани учун уни отиб ташлашган...

Охудай маъсум, беғуноҳ бир қизнинг нақ кўкрагидан отиш учун нечоғлик ёвуз, йиртқич бўлиши керак одам!

Беғуноҳларга жабр қилиш, хусусан, қон тўкиш, биродаркушлик, наинки Ислоннинг, балки ҳар қандай диннинг моҳиятига зид ёвузлик-ку!

Тарихнинг гувоҳлик беришича, хориждан келиб ёхуд хорижликлар таъсирида динимизга ислоҳ киритиш зарурати ҳеч қачон бўлмаган. Бунга ҳозир ҳам эҳтиёж йўқ. Аксинча. “Биз – қувайтликлар Ўзбекистонга ҳавас билан қараймиз. Чунки бу Ватан дунёга энг буюк Ислон уламоларини етказиб берган. Унинг Ислон тарихидаги ўрни ва нуфузи алоҳидадир, – дея эътироф этади Амирликнинг Адлия ва Ислон ишлари вазир Аҳмад Халид Алкулеб. – Дунёда Ислоннинг устуворлиги сабабларидан бири ҳам Ўзбекистон заминида униб-ўсган олимлар туфайлидир”.

Шуларнинг таъсирида улуғ таълимот руҳи – жонимизга сингиб кетганлиги учун, Фозил Қори Ёсин ўғли айтгани каби, истибоднинг машъум тазйиқлари остида ҳам марҳумлар жанозасиз дафн этилмаган, қизлар никоҳсиз узатилмаган, ўғиллар суннат қилинган...

Истиқлолдан кейин Имом ал-Бухорий каби буюк алломалар, ўтган асрларга нечоғлик эҳтиром кўрсатилаётганлигини бутун дунё кўриб, эътироф этиб турибди.

Ислон дини ҳамиша бизни эзгуликка, меҳр-оқибат, очиқ кўнгиллик, ҳалолликка даъват этиб келган, ота-она ва ёши улуғларга иззат, кичикларга ҳурмат, Ватанга муҳаббат, мўминларнинг ўзаро биродарлиги, савобталаблик, хушхулқлик унинг асосларидан биридир. Шунинг учун ҳам биз отабоболаримиз каби динимизни мўътабар биламиз, уни эъзозлаймиз.

Чунки у биз учун маънавий таянч, дилимизни мунавар қилиб, ҳамиша яхшиликка ундаб туради. Шунинг учун ҳам қўшни, қардош халқлар бошига ташвиш тушса, ёрдамга шошиламиз. Ёдингизда бўлса, бултур Афғонистоннинг Тоҳар вилоятида даҳшатли зилзила оқибатида олти қишлоқни ер ютди. Йигирмадан зиёд қишлоқ гўё қиёмат-қойимга ду-

чор бўлди. Бу мусибат Президент Ислом Каримовни қаттиқ ташвишлантирди, инсонпарварлик ёрдами, дори-дармон ортилган йигирмадан ошиқ машина Тожикистон орқали Тоҳар сари йўл олди. Уларга сафардош бўлган журналист шундай ҳикоя қилади:

“Тинчлик дегани Ўзбекистонда экан. Эркин юриш, эркин сўзлаш, истаганда тўй-томоша қилиш Ўзбекистонда экан...

Дарё соҳилидаги афгон вакиллари қароргоҳи ёнида турган эдик, етти-саккиз ёшлардаги қизча бир бола билан олдимизга келди. “Уруш туфайли етим бўлиб қолдик. Отамизни отиб ташлашди. Онамиз очликдан ўлди!” – дея ўтиниб ёрдам сўрайди. Уларга бир қоп ун бердик. Опа-уканинг ҳолати, халқимиз, Президентимиз ҳақида қилган дуолари... Буни тасвирлашга тил ожиз. Товба, дейман. Яратган эгам бу болаларга шунча ақл, шунча фаросат берибди-ю, нега энди бахтдан бунча қисган?!”

16 февраль хунрезликлари ҳақида ўйлар экансан, беихтиёр бир савол туғилади: болаларимиз бошига шундай кулфатлар ёғилишини истаётган ким? Уларнинг юзига ярашиб турган севинчга, орзу-ҳавасларга ёвуз чанг солаётган, Ўзбекистонни ҳам пароканда кўришни истаётган – ким у?! Ким у – мутлақ ҳукмрон бўлишни истаётган?

Бошқаларнинг, ўша – афгон ва тожик тупроғида оёқ яланг юрган, дунёнинг шодлиги нима эканлигини билмай ўсаётган уруш болаларининг ҳам бу ҳаётда ҳаққи бор, ахир! Ҳеч ким арпа экиб, буғдой ўриб олмаган. Ёмонлик қилганга яхшилик қайтмаган.

16 февраль кuni кечга томон хунрезлик содир этилган манзилларни айланиб юриб, шуни идрок этдикки, ташвиш кишиларнинг бошини бириктирган, улар икки ё уч киши бўлиб, содир этилган разиллик тафсилотларини ўзларича муҳокама этиб боришар эди. Бири: “Буларнинг асосий мақсади Йўлбошчимизни йўқ қилиш, илдизимизга болта уриш бўлган! Шунда одамлар йўлини йўқотиб қўяди, мамлакат парчаланиб кетади, деган. Рост-да, аламзадалар гимирлаб қолишар эди. Бу “ўйкин”нинг бошида турган – унча-бунча куч эмас!” – деса, бошқа биров: “Ёшларни қаноти остига олганлиги учун ақидапарастлар Ислом Каримовдан ўч олмоқчи бўлган!” – дер, яна бири эса, бу кирдикор кейинги пайтларда кўп талафот кўрган қўшни мамлакатдаги аламзада наркомафиянинг иши, деб уларни айбларди. Бу фаразлар анчайин гаплар эмас, албатта, кишилар катта миқёсларда, куюнчаклик, сергаклик билан фикр юритишаётир...

Бошга тушган кўргулик ёш болани ҳам маънан улғайтириб кўяди. Биз ҳис этган улғайиш фақат шу хунрезлик туфайли эмас, балки ўтган йиллар, истиқлол сиёсати, узлиқни англаб бориш ва миллий уйғонишнинг самараси ҳамдир.

Шу ўринда яна бир ҳақиқатни айтиш керак: ўша куни кечга томон одамлар ғазаб билан ишга киришиб кетганлигини, шиша синиқларини йиғиштириб олиб, йўлакларни тозалаб, дераза ромларига янги ойна кўя бошлаганини ўз кўзимиз билан кўрдик. Бу — фариштали халқимиз саранжом-саришталикни ёқтиришинигина эмас, балки тартибсизликка тоқати йўқлигини ҳам ўзида намойён этиб турар эди. Ҳаёт мўътадил давом этар, ёш-яланглар жуда хотиржам кўринар, фақат хунрезлик тиғи юракларда ҳеч ўчмас жароҳат қолдириб кетган эди...

Кейинги кунларда бундан ўн йилча аввалги оғир даврлар, Ўзган, Наманган, Паркент, Бўка ва Қувасой ёнғин ичида қолган ўша қонли, мусибатли кунлар, йўқотишлар кўп эсланганининг шоҳиди бўлдик. Тарихнинг ҳал қилувчи лаҳзаларида раҳнамолик кўрсатган жасорат саросима ва беадад талафотларнинг олдини олади. Одамлар ғазабга минган ўша кунларда ҳам, кейин — толиблар хуружи пайти Ҳайратон кўпригида ҳам Ислон Каримов матонат кўрсатган, мушкул вазиятда метиндек иродасини намойиш этган, халқимизга тоғдек таянч бўлган. 16 февраль куни хунрезлик содир этилган таҳликали лаҳзаларда ҳам Ислон Каримов тоғдек туриб, саросима ва ёвузлик ҳамласини юртдан қайтарди... Гарчи, ҳаётига суиқасд қилинган бўлса-да, ўзи ҳақида эмас, балки ўзгалар, ёшлар, уларнинг эртанги куни, халқнинг осойиши, юрт бирдамлиги, тинчлиги, келажаги ҳақида ўйлади, шунга қайғурди, шунга куюнди. “Буюк шахсининг жасорати тарихнинг шундай кучики, ёвузлик унга қарши зимдан туриб ҳужум қилади. — дейди Президент Ислон Каримовга йўллаган шошилиқномада улуғ адиб Чингиз Айтматов ва ўз фикрини шундай яқунлайди: — Сизнинг номингизга бутун дунёнинг диққат-эътибори ва бирдамлиги қаратилган!”

1999 йил, февраль

КЎНГИЛДАГИ БУЗИЛИШ

Ислом дини: ҳокимият ва инсон

Ваҳҳобийлар

- * Бобнинг қатл этилиши
- * Ваҳҳобийлик ва Ол Сауд
- * Манфаатлар тўқнашуви
- * Риё. Қон. Жаҳолат

Зотан, ислом, аслида, қандай бўлса шундайдир.

Қандай айб бўлса, бизнинг мусулмончилигимиздадир.

Абдурауф Фитрат

1. “Муҳаммад алайҳиссалом бизни олижаноб бўлишга ундади”

Инсоният тарихининг энг қора кунларида улусни ёруғликка олиб чиқувчи нузли таълимотлар нозил бўлган. Зулм ва истибдод бу таълимотни бўғиб ташлаган даврларда ҳам у дилга таскин ва юпанч бағишлаб, умидбахш аъмол сифатида кўнгилларда муқим яшаган. Қизил империя вайроналари аро кўкка бўй чўзган ниҳолдай барқ уриб чиққан орзу-армонлар, таомил, русум... шундан шаҳодат эмасми?!

Турли халқлар қисматида ислом турлича жилва қилади, қадим Туркистонда у булутлар кўмиб юборган, сўнг яна кўриниш бериб, мунавварлик улашган офтоб янглиғ муқим яшаб келади. Ва унга ҳар ким ўз кўзи, кўнглидаги дунёсидан келиб чиқиб назар солади...

Шундай даврлар бўлганки, арабларда ахлоқсизлик тамоми авжига чиққан. Инсоф ва диёнат орадан кўтарилиб, майпарастлик ва наҳсга муккадан кетишган. Бутга сиғинишган. Фарзанд қиз туғилса, уни тириклайин ерга кўмиш одат тусига кирган. Жаҳолат қутқусида Яман ҳукмдори Абраҳа Каъбани бузишга чоғланган ва ўзи балога гирифтор бўлган. Орадан қирқ беш кун ўтгач, Муҳаммад алайҳиссалом дунёга келган. Унинг дини – ислом. Ислому – ҳидоят ва итоат демакдир.

“Биз золим, ахлоқсиз, пасткаш кишилар эдик. Тубан ҳаёт кечирардик, бўлар-бўлмасга уруш чиқариб, беҳудага қон тўкардик. Меҳмондўстлик ва меҳрибонлик русумини унутган эдик, – дейди ҳазрати Имоми Жаъфари Содиқ. – Муҳаммад алайҳиссалом бизни олижаноб бўлишга ундади. Ягона Оллоҳга сифинишга, рост гапиришга даъват этди”.

Исломнинг моҳияти шу. Унинг замирида Ҳидоят ётади.

Лекин ҳар ким уни ҳар хил талқин қилади. Табиатан одам боласи дунёни ўзининг қаричи билан ўлчайди. Шунинг учун ҳам, гарчи ислом муқим турган бўлса-да, дарахт илдииздан чиққан ниҳолдай турли қараш ва турли оқимлар пайдо бўлган, айрим худкомлар эса салтанатни қўлга киритиш ниятидаги саъй-ҳаракатини ислом воситасида ниқоблади ва алал-оқибат улар муқаррар суръатда мўминларни гуруҳ-гуруҳларга ажратиш ташлади.

Ҳазрати Умар кунларнинг бирида Зиёд ибн Жобирдан сўрайди:

– Исломиятни бузадиган нарса нима?

– Сиз сўзланг, мен эшитай, – дейди Зиёд ибн Жобир.

– Дин – одамларининг янглиш гапириши, мунофиқлар ўзларининг бузуқ фикрларини оят ёки ҳадис билан исботлашга уриниб, мусулмонларни алдашлари ва бузғун ҳукм чиқарадиган одамлардан бўлиб қолишидир...

Бу – эски ҳақиқат. Ва у айтилганидан буён неча замонлар ўтди. Оллоҳ азиз қилган Одам ўғиллари эса сира ўз билганидан қолмайди. Дунё завқида кимдир пайгамбарлик даъво қилади, кимдир ҳукминини ўтказиш илинжида исломдаги ақидага бошқача тус беради. Жалололдин Румий ҳазратлари айтганидек: “Инсон хаёлидаги нарса уни ўз орқасидан етаклайди. Боғ хаёли боққа, дўкон хаёли дўконга олиб боради. Фақат бу хаёллар ҳақиқатни яширади... Чунки, хаёл сенга у нарсани гўзал қилиб кўрсатган.

Улуғ Тангри ҳикмат соҳибидир, – дейди ҳазрат давом этиб, – у гўзал шакллар замирида ҳикматларни сир тутгандир... Агар ҳар бир кўринган нарса кўрингани каби бўлсайди, жуда ўткир ва зийрак кўзлар соҳиби пайгамбар: “Нарсани менга бўлгани каби кўрсат”, дея фарёд этмасди. Бу билан шундай демоқчи бўлади: – Эй раббим! Аслида хунук бўлган нарсани гўзал, гўзал нарсани эса хунук қилиб эмас, балки ҳамма нарсани қандай бўлса, ўшандай кўрсатгинки, тузоққа тушмайлик ва йўлимизни ҳеч вақт йўқотмайлик”.

2. Пайғамбаримиздан кейинги “пайғамбар”лар

1848 йили Эроннинг Барфуруш шаҳри яқинида содир бўлган ғалаёнга ёш савдогар Муҳаммад Али аш-Шерозий ғоявий жиҳатдан раҳнамолик қилади.

Раҳнамо ўзини Боб, яъни ҳақиқатга ўтадиган эшик, деб атайди. Халқ менинг воситамда адолат ва ҳақиқатга етишиши мумкин, дейди у. Маҳдийликни даъво қилган бу шахс ўз ғоялари жамланган “Баён” китобини эса муқаддас Куръони Карим ўрнида тақдим этган.

Пайғамбаримиздан кейинги “пайғамбар”нинг қисмати аянчли тугаган: 1850 йили Табризда уни оддийгина бир жаллод қатл этади. Ва унинг этагини тутган йигирма минг тарафдори отиб ташланади.

Техронлик Ҳусайн Али Нурийнинг саъй-ҳаракатлари туфайли Боб қарашлари яшаб қолди. Ҳусайн Али Нурий ўзини Баҳоулло, яъни “Оллоҳнинг зиёси” деб атайди. У яратган оқими баҳовийлик дейилишига сабаб — шу. Бу оқим тарафдорлари барча тенг, айбловлардан озод, деган ақидаларга амал қилишади. Агар сиз бу ақидалар замирига жиддий назар ташласангиз, ҳайрон қоласиз: нима, ақлли билан ақлсиз тенг, қотиллик содир этган жиноятчи айбловдан озод бўладими? Қолаверса, Муҳаммад алайҳиссалом Оллоҳнинг сўнгги пайғамбари эканлиги ҳужжатларда далилланган!

Боб ҳам, Баҳоулло ҳам шуни яхши билатуриб, ўзларини пайғамбар ҳисоблашган...

Ҳиндистонда Қадяний фирқасини ёйган Фулом Аҳмад ал-Қадяний-чи? У ҳам ўзини ҳақ пайғамбар дея эълон қилди...

Сабаб?

Кўнгилдаги бузилиш...

Баҳовийлик ўз тарафдорлари сиёсий фаолият кўрсатишини, хусусан, сиёсий фирқа ва ташкилотлар аъзоси бўлишини қатъиян таҳқиқлайди.

Шундай оқимлар бор, уларнинг тутуми бунинг тамоман акси. Динга сиёсий тус берган ҳаракатлардан бири ваҳҳобийлардир.

Хўш, улар ким? Оқим сифатида қандай юзага келган? Қандай ақидаларни илгари сурган? Мақсад-моҳияти нима?

3. Яшил байроқ остида ҳокимият сари

Ваҳҳобийлик – диний-сиёсий оқим, у XVIII асрда Марказий Арабистоннинг Нажд воҳасида юзага келган. Ваҳҳобийлар бевосита дин номидан иш кўрган ва уни “тозалаш”, гўёки пайғамбар давридаги “асл ҳолатига” қайтариш, барча арабларни яшил байроқ остида бирлаштириш каби ғояларни илгари сурган. Инглиз мустамлакачилиги бу вазиятдан ўз мақсади йўлида фойдаланган: уларни қуроллантириб Усмонли туркларга қарши жангга ташлаган. Шунинг учун ҳам улар Усмонлилар мансуб бўлмиш ҳанафий мазҳабини кофир мазҳаби, дея эълон қилишган.

Ваҳҳобийлик илдиэларини энг аввало ўша даврдан ахтариш лозим. XVI асрнинг бошларида Усмонли туркларга қарам ҳудудлар янада кенгайди, улар Мисрни қўлга киритгач, Ҳижоз, Яман, Жидда, Макка ва Мадинани ҳам ўз тасарруфларига олишди. Истамбулдан келган вакиллар бу ерларда иш юрита бошлашди. Орадан вақт ўтиши билан, табиийки, арабларда муҳолиф кайфият туғилган ва бу Муҳаммад ибн Абд ал-Ваҳҳоб қарашларида ўз аксини топган. Усмонли турклар Абу Ҳанифа, яъни ҳанафий мазҳаб аҳлидан эди, ваҳҳобийлар эса ҳанбалий мазҳабидандир. Дини бир, иймони бир, аммо...

Бундан 1165 йил муқаддам халифа Маъмун тасарруфидаги ҳудудда мутазилийлик амалда бўлган ва улар ақидалар моҳиятини идрокка таяниб англашни ёқлашган. Ибн Ҳанбал айнан шу қарашга қарши чиққан, оқибатда бир неча бор жазоланган. Унинг қарашларида яшиликка, ҳур фикрга қаршилик, ўта бир ёқламалик, мен ҳақман деб туриб олиш ва ақидасига мос келмаган дунёни тамомила рад этиш устунлик қилади. Алал-оқибат унинг мазҳаби ҳам исломдаги ўта бир ёқлама мазҳабга айланган.

Ҳанафий эса Исломдаги энг мўътадил мазҳабдир. Дин амаллари унда осон кўрсатилган. Усмонли турклар серҳашам кийим кийган, бу ҳам, баланд овозда қўшиқ куйлаш, чекиш ҳам ваҳҳобийларнинг назарида, бидъатдир ва улар шунга қарши чиқишган. Шаронт шундай эдики, фақат қарши чиқишни ўзи кифоя қилмасди, шу боис ваҳҳобийлар бизнинг даъватларимизни тинглаб, бизга эргашмаганлар кофирдир, деган ва уларга қарши жиҳод эълон қилишган...

Ваҳҳобийлар ақидапарастликда ибн Ҳанбалдан ҳам қаттиқ кетишган, чунки ўзининг мусулмон биродарига қарши қилич яланғочлаш учун зарурий асос яратиш керак эди. Улар

Расули акрам, шунингдек, ўтган ислоний азизларга ҳурмат кўрсатиш, уларнинг қабрини зиёрат қилиш, Оллоҳ таолодан ўзгага сифиниш – бидъат, сўфийлар ҳам ислом кишилари эмас, деб даъво қилишган.

Сўфийлик ислом, жумладан, бизнинг халқимиз тарихида ўчмас из қолдирган, замонлар талатўпида ўз ибрати ва битиклари билан ҳозирги кунгача эъзоланиб, яшаб келаётир. Ваҳҳобийлар эса бу тариқат аҳлини менсимайди, валийлик мартабасини бутунлай тан олишмайди. Сеҳргар, кўзбўямачига чиқаришади. Пирдан қўл олиш – улар учун Оллоҳга эмас, шахсга сифиниш ҳисобланади.

Ҳаж зиёратини батамом тўхтатиш, сўнг катта тўловлар эвазига ҳажга ижозат бериш ҳам улар жорий этган тартиблардир.

Ваҳҳобийлар дунёвий маданиятга қатъий қарши туришган, мусиқа, театр ва тасвирий санъат билан шуғулланиш, бундан завқ-шавқ олишни кечирилмайдиган гуноҳ деб ҳисоблашган. Айни пайтда, улар ҳокимиятни эгаллаш ва унинг воситасида ўз тартиб-тамойилларини ҳаётга татбиқ этиш учун қатъий кураш олиб боришган, фақат бу ният “динни аслига қайтариш” деган даъват асосига қурилган, холос.

Ваҳҳобийлар ҳаракати тарихда қолдирган излардан бунга истаганча мисол келтириш мумкин...

Улар қадами етган жойда азизларнинг сағаналарини бузишган, ислом олимлари яратган нодир китобларни ўтда ёқишган, ноёб маданий обидаларни вайрон қилишган...

Хўш, аслида ваҳҳобийлик қаёқдан келиб чиққан?

Маълумки, ислом дини ҳамжиҳатликка, Оллоҳ йўлида бир бўлишга даъват этади. Замонлар ўтиши билан бу бирдамлик айрим давлатларга ёқмай қолди, тўғрироғи, улар мусулмонлар якдиллигидан ҳайиқа бошладилар. Бир четда туриб қурол кучи билан араб давлатларига таҳдид солиш ҳеч бир фойда бермагач, қандай қилиб бўлмасин, мусулмонларни ичдан бузишга, низо чиқариб, уларни бўлиб юборишга ҳаракат қилишади. Бу вазиятда мавжуд мазҳаблар ичида низо чиқариш имконияти қўл келди. XVII асрда исавийлар ҳозирлаган дастурлар асосида гўё исломга эътиқод қўйган болалар Туркия, Қоҳира, Миср ва Сурияга юбориб ўқитилди, улардан эса уламолар етишиб чиқди, бу олимлар ўзлари олган таълим-тарбиядан келиб чиқиб исавийлар мафқурасига хизмат қилди, динни ичидан бузишда фаоллик кўрсатишди. Гарчи исломдаги кичик бир мазҳаб бўлса-да, ханбалия мазҳабидогилар динга амал, унинг пуританлик, яъни, ҳарфхўр ислом бўлишини талаб қила бошлашди. Моҳиятга ҳарфхўрлик ва ақидапарастлик билан ёндашувчи бундай тоифа учун “Фақат Куръон

ва Ҳадисгина ибрат, сиз Муҳаммад алайҳиссаломнинг “Ҳар бир янгилик залолатдир” деган ҳикматиға амал қилмаяпсиз, ҳеч қандай янгилик бўлиши керак эмас!” ёхуд “Сизлар арабсизлар, Қуръони Карим сизларға туширилган. Макка – Оллоҳнинг уйи, у сизнинг шаҳрингиз, нега шундай муқаддас жойда бир турк қозилик қилади, арабларни ҳақ-ноҳаққа ажратади, бориб ўз юртида кўрсатмайдими кароматини!” – деган писанда кифоя эди ва шундай қутқулар етилиб келаётган ғалаённи кўнгилларда кўзгаб юборди. Шундай кайфият кишиларини уюштиришда Муҳаммад ибн Абд ал-Ваҳҳоб даъватлари етакчилик қилди.

Ваҳҳоланки, ҳеч ким пайғамбар алайҳиссалом ҳадисларини ўзича талқин қилишга, уларни ўз манфаатларига мослаштиришга ҳақли эмас. Ислол олимларининг таъкидлашларича, Расули акрам “Ҳар бир янгилик залолатдир” деганларида ибодатдаги янгиликни назарда тутганлар. Зинҳор-базинҳор дунёвий янгиликни, тараққиётни эмас.

4. Карбалонинг иккинчи фожияси

Муҳаммад ибн Абд ал-Ваҳҳоб 1703 йили қози оиласида туғилган. Диний таълим олган бўлса-да, бирон-бир мазҳабни тан олмаган. У динни пайғамбар лавридаги “асл ҳолати”га келтириш лозим деган ниқоб остида ҳаракат қилар ва шу йўлда курашар эди. Ҳар қандай янгиликни биратўла рад этар, ислол мустаҳкамланишига хизмат қилган азизлар эъозланиши, уларнинг қабрлари зиёрат қилинишига тамомила қарши эди. Тағин у замондошларини мусулмонликдан чекинган, даҳрий тушунчалар олдида таслим бўлган, улар жоҳилия лавридаги кўпхудолик кофирлардан ҳам зарарли мунофиқлардир, деб ҳисоблар эди. Муҳаммад ибн Абд ал-Ваҳҳоб кишиларни ўз ортидан эргаштира оладиган даражада нуктадон бўлган. Тарихчиларнинг қайд этишича, маърузада у Қуръони Карим ва Ҳадиси шарифдан далиллар келтириб сўз айтган. Бироқ ҳамма гап муқаддас каломга тиркалиб айтиладиган даъватда эди, албатта...

Муҳаммад ибн Абд ал-Ваҳҳобнинг қарашлари Диръа шаҳрининг нуфузли фуқароси Муҳаммад Ол Саудга қўл келди, чунки у ҳокимият учун курашаётган эди. Ол Сауд шу ҳаракатга қўшилди, кейинчалик Ол Сауднинг ўғли ва издоши Абд ал-Азиз бу ҳаракат жиловини ўз қулига олади ва ҳарбий йўл билан қудратли давлат барпо этади.

Арабларни бўлиб ташлаган бу ҳаракат шу тахлит кучга киради ва ваҳҳобия номини олади Ваҳҳобийлик ҳаракати XIX аср бошларида жуда кучаяди.

Абд ал-Ваҳҳоб биринчи амалий қадамини саҳоба Зайд ибн ал-Хаттобнинг Жубайлидаги сағанаси устига қўяди ва уни вайрон қилади.

Тарихчи Усмон ибн Абдуллоҳ ибн Бишрнинг шаҳодат беришича, Сауд Муҳаммад ибн Абд ал-Ваҳҳобдан воҳани тарк этмаслигини сўради, шунингдек, аҳли Диръадан йиғиладиган ўлпонни унга инъом этди, аммо ал-Ваҳҳоб инъомдан воз кечди, чунки ўз ҳаракатини ёйиш билан боғлиқ урушлар туфайли қўлга киритадиган бойлик бу ўлпондан юз чандон зиёд эди.

Ниҳоят, Оллоҳ таоло ваҳҳобийлар юзидаги пардани кўтарадиган кун етиб келди – Муҳаммад ибн Абд ал-Ваҳҳоб вафотидан 10 йил кейин – 1802 йилнинг 20 апрелида улар ўн икки минг қўшин билан қўққисдан имом Ҳусайн мақбарасига ҳужум уюштиришди. Мақбара олтин суви юритилган фишдан қад ростлаган бўлиб, аслида уларга шу керак эди. Фишларни, қимматбаҳо тошларни, мақбара гумбазидаги тилло безакларни кўчириб олишган. Молу мулк таланган. Бундай қабохатга чидай олмай қарши чиққан мўйсафидлар, аёллар, ҳатто болалар шафқатсизларча қириб ташланган. Карбалода талон-торож саккиз соат давом этган, демак, саккиз соат қирғинбарот тинмаган. Тўрт минг одам қиличдан ўтказилган. Ж. Раймоннинг ёзишича, Карбалода тўкилган қон дарё бўлиб оққан, ваҳҳобийлар ҳатто унинг ичида кечиб юришган...

“Улар кўз кўриб, қулоқ эшитмаган хунрезликни содир этишди. Қариялар, болалар, аёллар – барча-барчаси қароқчилар томонидан қатли ом қилинди. Яна шуниси ҳам борки, ҳомиладор аёлга кўзи тушиб қолса, ваҳҳобийлар шу заҳоти унинг қорнини ёриб ташлашган ва ҳомила онанинг ёрилган қорнида қонига беланганча қолдирилган... Улар шунчалик қутуриб, қанчалик беаёв ёвузлик қилишганини ҳатто ақлга сиғдириш қийин...” – деб ёзади жосус Ж. Раймон ўз билдирувида. Ваҳҳобийлар Карбалода, имом Ҳусайн мақбарасидан ўмарган бойлик айрим манбаларда икки юз, айрим манбаларда эса тўрт минг туяга юк бўлган, дейилади. Бир йил ўтиб, тағин шундай разолат такрорланган, бу гал ваҳҳобийлар имом Ҳасаннинг мақбарасини талашган. Ва яна икки минг мўминни қириб ташлашган.

Кишини ҳайрон қолдирадиган томони – шунча хунрезликдан кейин ҳам улар мунофиқлик билан биз одамларни қабрга сиғинишдан қайтармоқчи эдик, дейишган. Ва бу аҳли мўминнинг қарғишига, қаҳру ғазабига сабаб бўлган.

1803 йили ваҳҳобийлар Маккани, кейин Мадина шаҳрини босиб олишди. Улар шу даражага бориб етишдики, Мак-

каю Мадинадаги барча қабртошларни, ҳатто Биби Ойша, Биби Фотима ва саҳобалар сағанасидаги қабртошларни бузиб, синдириб ташлашди. Улар пайғамбаримиз мақбарасидаги гумбазларни бузишга чоғланган бир пайтда куч билан тўхтатиб қолинди.

Бу – ҳаракатнинг зоҳирий кўриниши. Аслида эса, улар динни “асл ҳолатига келтириш” даъвати остида босқинчилик, талончилик билан машғул бўлишди. Ҳатто, улар 1810 йилга келиб, икки олам сарвари – Муҳаммад алайҳиссаломнинг муборак масжидини ҳам талон-торож қилишди. Ҳамриилган мулкни эса юз минг талерга сотиб юборишди.

Ҳолбуки, Уҳуд жангига киришдан аввал Расули акрам, ҳеч ким ўлжа олмасин, деб қатъий буйруқ берганларки, бунга сабаб – жанг эътиқод учун бўлган, ўлжа учун эмас!

Шунинг учун ҳам Миср ҳукмдори Муҳаммад Али 1811 йили бу ҳаракатга қатъий қарши чиқди. Унинг кўшинлари Ҳижозни, 1818 йили эса Диръани ваҳҳобийлардан тозаллади. Гарчи ҳокимият мисрликлар қўлига ўтса-да, барибир ваҳҳобийлар вақт ўтиши билан ўша давлатни қайта тиклашди. Унинг пойтахти ар-Риёд бўлди.

1838 йили мисрликлар уларга иккинчи марта ҳужум қилишди, лекин барибир ваҳҳобийлар ҳаракатини янчиб ташлай олмадилар.

Улар, оят ва ҳадисдан ўзимиз маъно чиқариб оламиз, бизга мазҳаб ва мазҳаб эгалари керак эмас, дегувчилардир. Ҳолбуки, Расули акрам: “Кимки Қуръонни ўз раъйи билан тафсир қилибди, батаҳқиқ ўзига жаҳаннамдан жой ҳозирлабди”, деганлар. Шунинг ҳам айтиш керакки, ваҳҳобийликни илми ислом асосида рад этувчи ҳаракат ўша даврнинг ўзидаёқ юзага келган. Ҳатто Абд ал-Ваҳҳобнинг туғишган акаси Сулаймон ибн Абд ал-Ваҳҳоб ҳам бу ҳаракатга қатъий қарши турган. Ҳижозлик тарихчи ибн Зайни Аҳмад Дахлоннинг шаҳодат беришича: “Сулаймон бир кун укаси Муҳаммаддан сўради:

– Исломнинг печта устуни бор, эй, Муҳаммад ибн Абд ал-Ваҳҳоб?

У жавоб берди:

– Бешта (иймон, намоз, рўза, закот, ҳаж).

Акаси айтди:

– Жигарим, унда сенинг олтинчи устуни яратганингни – кимки сенга эргашмаса, уни мусулмон эмас, деб эъло қилганингни қандай тушуниш мумкин? Ваҳҳобларки, бу бидъат-ку?!”

5. Даъват ва риё

Замонавий ваҳдобиёлар ҳам мутаассибликда, тақир ерда чанг чиқариб ҳокимият сари интилишда, хунрезликда ўтмиш-дошларидан қолишмайди. 1998 йилнинг 19 январида “Известия” газетасида тарих фанлари доктори, шарқшунос Алексей Малашенко, бу ҳаракат беадад қон тўкилиши билан якун топган мамлакатларни қайд этади: Миср, Жазоир, Эрон, Покистон, Тожикистон...

Ҳа, қардош халқ, кўшни мамлакат ҳаётида ҳам 1992 йилнинг қонли баҳоридан сўнг фавқулодда кўргуликлар содир бўлди: кўп қон тўкилди, халқнинг, мамлакатнинг ҳаёти тамомла издан чиқди, боғлар, қишлоқлар вайрон қилинди, минглаб одамлар бошпанасиз, оч-яланғоч қолди, кимдир онасидан, кимдир фарзандидан жудо бўлди. Киндик қони томган юртдан бош олиб чиқиб кетишга мажбур бўлганлар қанча.

Халқнинг бошига чексиз мусибатлар ёғилишига олиб келган ўша митинглар муттасил давом этиб турган бир пайтда мамлакатнинг турли ҳудудларида тинимсиз офатлар юз берган. Кетмакет ер силкинган, қишлоқларни тоғ кўчкиси босиб қолган, сел олиб кетган. Юзлаб одамлар қурбон бўлган, олти минг уй вайронага айланган, ўн минглаб кишилар бошпанасиз қолган.

Ҳатто америкалик, хитойликлар бошига мусибат тушган одамлардан кўнгил сўрашга имкон топган. Бироқ, Шаҳидонда халойиқнинг қўли билан ҳокимиятга чанг солиб турганлар бунга ўзларида куч топа олмаган!

Ҳолбуки, талафот дунёнинг нариги чеккасида эмас, ўзлари униб-ўсган юртда содир бўлган эди.

Кулфат бегона бировнинг бошига эмас, ўз ҳаммиллатининг бошига тушган эди.

Ҳолбуки, уларнинг бири мусулмон, бири эса дини ислом номидан, шу миллат номидан иш кўраётган “уламои замон”лар эди.

Беихтиёр ўйланиб қолсан: нега шундай бўлди ўзи? Жафокаш халқ бошига бу адоқсиз кулфат қаёқдан ёғилди? Шуни истаганмиди улар?

Бунга сабаб яна ўша – кўнгилдаги бузилиш, у кўнгил кўзини пардалаб қўйганлигидир. “Адолат ва демократия”, “миллат” ва унинг “дину иймони”, “осойишталиги” ва “якдиллиги” леган даъватлар ўшанда Шаҳидонни тутиб кетган, амалдаги риёкорлик эса қон тўкилишига олиб борган...

Бегуноҳларнинг қони бир кунг ёқадан тутмайдими?!

ҲОКИМИЯТ ЙЎЛИДАГИ АДОЛАТСИЗ КУРАШ...

- * Исломни ташқаридан “импорт” қилиш...
- * Наврўз исломга зид эмиш...
- * “Толибон”
- * Бировнинг оғитини заҳарлаш ҳақсизликдир

Тахтга талпинасан ғазабга тўлиб,
Чиқармоқ бўласан оламшумул чанг.
Ҳар ойна кўтарган Искандар бўлиб,
Темур саналмагай ҳар қандайин ланг...

Абдулла Орипов

6. “Ғирт кофир эмишман...”

Соддадил ёшлар ваҳдობийлар таъсирига тез тушади. Жамоат намозларида, тўю жаноза пайти, талабалар даврасида улар гуноҳ ва ногуноҳ ишларни чалғитиб туцунтиришади. Дейлик, кимда-ким қабристонга бориб, ўтганлар ҳақиға Куръон тиловат қилса, ундай одам билан гаплашмаслик керак ёхуд мусиқачининг мусиқа чалиб топган пули ҳаром, ота-онангиз, қариндош-уруғингиз намоз ўқимаса, улар билан алоқани узинг, хотин-қизларнинг юзларини бекитмай юриши гуноҳи кабира, дея ўгит беришади. Ваҳоланки, ўтганлар ҳақиға дуо қилиш Қуръон ояти билан исботланган ва мўътадил мусиқа мубоҳлиги ҳақида саҳиҳ ҳадислар ворид бўлган.

Яқинда бир биродаримиз университетда ўқиб юрган синглиси дарсларга бормай, уйга келмай кўйиб, тоза куйдириб юборганлигидан зорланиб қолди: “Аввалига ҳижобга кирди, намозларни қанда қилмай ўқий бошлади, рўзани тўкис тутди, сўнг юзини бутунлай бекитдики, ҳатто кўзи зўрға кўринади, яна ҳижоби қоп-қора денг. бундоқ бошқачароқ ранг танласанг бўлмайдим, десам, қулоқ солмайди. Нима эмиш, камини – намоз ўқимайдиган одам – ғирт кофир эмишман,

шу боис айтган гапларимнинг биронтасиниям бажармасликка ҳаққи бор эмиш. Шунақа одат чиқардики, на нон, на овқат ейди. Янгасига айтибдики, “мабодо шу таомга ҳаром аралашган бўлса, сизлар қатори дўзахга тушаман, яхшиси смай қўя қолай!

Сизлар билан бир дастурхон атрофида ўтиришнинг ўзи гуноҳ”, дебди у.

Жуда алам қилди. Туғишган синглинг сендан ҳазар қилса, ёвга қарагандай қараса, нима деган гап ўзи бу?

Бир хуни уйга келибди-да, отинойим мени Туркияга, мадрасада ўқишга юбормоқчи, дебди янгасига. Ўша мадрасада беш йил ташқарига чиқармай диний сабоқ берилар эмиш. Бунинг учун отинойисиникида ярим йилгача хизмат қилиши, демак, садоқати зоҳир бўлиши керак, шундагина у ўз маблағи ҳисобидан ўқишга юборар экан.

Шу гаплардан кейин у биратўла уйга келмай қўйди. Янгасига у, “яқинда ҳужрага кирамиз, шундан олдин фурсат бўлса қишлоққа бориб келаман”, дебди.

Бу гапни эшитиб пича қўнглим ёришди. Онаминг мазаси йўқ, бир-икки кун олдида юрса, ақли киради, дунёвий ишларга мойиллик сезса ҳам ажаб эмас, деб ўйладим. Ҳар қалай, отинойи – отинойи, оқ ювиб, оқ тараган онаси эмаску! Онанинг меҳри бўлакча бўлади.

Аммо кўл ўтмай отам телефон қилди. Онанг оғирлашиб қолди, синглингни олиб тезда етиб кел, дедилар. Гаранг бўлиб қолдим. Нимасини айтай? Аввалига синглимни ахтаришга тушдим, қани энди топила қолса!..

Умидим узилгач, ярим кечада қишлоққа жўнадим. Онаминг аҳволи оғир экан, тўшақда қимир этмай ётибди. Мени ҳам зўрға таниди, синглимни сўради. Нима деяримни билмайман. Тўғрисини айтсанг, ўлганнинг устига тепган бўлади.

Ахийри, ўқиши тугаши билан келиб қолади, дедим. Онаминг илҳақ бўлаётганини кўриб, отам яна мени изимга қайтарди.

Дарду дунём қоронғи, десангиз. Синглимни кимдан сўраб-суриштиришни, қаердан бориб ахтаришни билмайман, хаёлимга ҳар хил ўйлар келади, қиз бола нарса...

Ниҳоят, бир кўни синглимнинг ўзи янгасига телефон қилибди, ҳозир ҳужрадан чиқмай сабоқ олаяпмиз, дебди. Янгаси, онангиз оғир, йўлингизга кўз тикиб ётибди, сизни ахтариб акангизнинг қанча овора бўлганини билсангиз эди, деса, у айтган эмиш:

“Мен Худо йўлига кирган одамман, ҳужрани ташлаб ҳеч қаёққа кетмайман!”

Шундан буён у на телефон қилади, на ўзи кўриниш беради. У ёқда онам шу қизига илиниб, илҳақ ётибди. Тоза куйиб кетдим. Ўзимдан ўтганини ўзим биламан. Аммо, ислом деганда, мен қандайдир ҳарбий тартиб-интизом, бундай тош-меҳрликни тушунмайман. Отинойисининг чизган чизиғидан чиқмаса-ю, аммо туғишган акаси, илҳақ ётган волидаи муҳтарамасидан юз ўгирса? Яшаш манзилини айтмаса? Тушуна олмайман – қандай гап ўзи бу? Ўша – отинойисининг ўзи ким? Диний саводи етарлими? Қандай таълим олапти улар? Нега бунча ақидапараст бўлиб кетишмоқда? Ёшларни бундай йўлга бошлашдан мақсад нима? Агар, ростини айтадиган бўлсам, шу отинойи шу қизларга Худо йўлида сабоқ бераётганига ҳам ишонмайман. Умуман, ким унга бундай ҳуқуқ берган?

Синглимга ўхшаган ёшлар турли хил таъсирларга тушиб қолишини, уларнинг маънавиятига зиён етишини сира-сира истамайман”.

Дарвоқе, нега энди биродаримизнинг синглиси Туркияга бориб, мадрасада сабоқ олиши керак?

Туркия Мудофаа қўшинлари юксак мартабали раҳбарларидан бири Чевикнинг “Ньюс уик” газетасида ёзишича, ҳозир ислом реакцион кучлари мамлакатда курд партизанларига нисбатан кескинроқ экстремистик ҳаракат қилишаётир. Шунинг учун ҳам яқинда ислом ақидапарастлигини чеклаш ва мадрасалар устидан назорат ўрнатиш ҳукумат томонидан кўриб чиқилди.

Касабланкада бўлиб ўтган конференцияда ҳам, айрим араб ва мусулмон давлатларида ислом ниқоби остида иш кўраётган фундаменталистик-экстремистик кучлар қаттиқ қораланди.

Сир эмас, ҳозирги тақводор ёшлар орасида ўзини ваҳҳобий деб аташдан чўчиса-да, хайрихоҳлигини яширмайдиганлар учраб туради. Ваҳҳобийлар таъсирига тушганларнинг аксарияти ҳатто ота-онасини жоҳил ҳисоблашади, улар билан фарзандга хос муомала қилишмайди. Керак бўлса, намозхон хотинини уйга қамаганча, ўзидан бўлак кимса келса, овоз чиқармаслигини тайинлаб қўяди. Ота-она фарзанд дийдорини соғиниб келган тақдирда ҳам уни кўра олмай кетади. Улар ота-онаси ва яқинларини намозни тўла-тўқис ўқимасликда, араб тилини билмасликда, ўқиётган намозини ўзлари ҳам тушунмасликда, яъни, “жоҳиллик” да айблашади.

Шу боис улар ҳатто ота-онасидан воз кечишга ҳам тайёр. Биз шундай кайфиятга берилган ёшларнинг биридан бунинг сабабини сўрадик.

– Динингизга тўсқинлик қилувчи ота-онангиз ўрнига Мен ота-онаман, деган қавли бор Оллоҳнинг, – деб жавоб берди у.

Аммо Қуръони Каримнинг ўзбекча нашридан бундай оятни биз топа олмадик. Балки, бунинг аксига дуч келдик. Аслида ҳам, Оллоҳ таолога ибодатдан кейинги энг зарур амал ота-она розилигини олишдир. Қуръони Каримда ҳам “Оллоҳ таолога ибодат қилинг” дейилган оятнинг давомида “Ота-онангизга яхшилик қилинг” деб марҳамат қилинган. Пайгамбар алайҳиссаломнинг ҳадисларида “Оллоҳнинг розилиги – ота-онанинг розилигидадир” деган муборак сўзлар битилган. Наҳотки, қиз болани қандайдир сирли ҳужрада ўқитишга шунчалик аҳамият берган отинойи мазкур оят ва ҳадислардан беҳабар бўлса?

Шундай йигитлардан бири – маърифатли хонадонда – хонтахтада турган ишурвани олиб, дастурхонга орқасини ўгириб ича бошлабди. Ҳайрон қолган отаси:

– Ўғлим, – дебди ранжиб, – бу нима қилганингиз?

– Ислом амалга кирган маҳал хонтахта бўлмаган, – деб жавоб қилибди ўғил. – Бу – бидъат!

Ота айтибди:

– Ислом амалга кирган пайтда сен ҳам бўлмагансан. Демак, сен ҳам бидъатсан!..

7. “Доҳий”лар ва оломон

Ислом дунёдан узилиб, мутаассибларча ҳаёт кечиришга буюрмайди. Табиийки, XX асрда ахборот оқимисиз яшашни тасаввур қилиш қийин. Замонавий ваҳҳобийлар эса телевизор кўришни ҳам гуноҳ санар экан. Дунёдан тўлиқ узилиб, фақат уларнинг бир ёқлама “қараш”нга ўралиб яшайдиган одамнинг мутаассиб ҳолатини бир кўз олдингизга келтириб кўринг-а.

Шуни айтиш керакки, киши маънавий жиҳатдан камол топиши, комил инсон бўлиб етишиши учун диний таълимот қанчалик муҳим бўлса, дунёвий илм, санъат ва маърифат ҳам шунчалик қимматлидир.

“Қуръон ҳукмича, иймон – ислом билиб олингандан кейин ҳар бир мусулмон ўз замонаси илмини ўқиб тушуниши ва замонавий ҳунарларни ўрганиши албатта зарурдир”, деган эди Аликхон Соғуний асримиз бошида. Аммо

бу тилак қалқиб юзага чиқиши учун бир асрга яқин муддат керак бўлди. Ҳозир таълим тизимини ислоҳ қилиш, замонавий кадрлар тайёрлаш изчил тус олаётир, юзлаб иқтидорли ёшлар хориждаги нуфузли олий ўқув юртларида сабоқ чиқармоқда...

Ёшларнинг замонавий илм, шарқона тарбия ва касб-хунар эгаллаши билан боғлиқ бу вазифа бежиз илгари сурилгани йўқ. Тушунчаси қашшоқ бўлган одамнинг ақл-идрок билан мустақил иш юритишга лаёқати суст бўлади, бундай кишилар тўдаси — оломондан рикорлар ўз мақсадлари йўлида истаганча фойдаланиши мумкин...

Қолаверса, яқин ўтмишда шўро мактаблари ўша тузумга садоқат руҳида изчил тарбия берган. Тузум билан бирга шуурга сингдирилган “эътиқод” ва “қадрият”лар кунпаякун бўлди, дунёқараш емирилди, аксарият гарангсиз қолди. Ва бу вазиятдан ўз вақтида ўз мақсадлари йўлида бекаму қўст фойдалана олган кучлар пайдо бўлди, бугун бу ҳеч кимга сир эмас. “Уларга майдонларга чиқиб бақиришга рухсат тегмагани ёқмайди, — деган эди Ислоом Каримов 1992 йилнинг июлида. — Биз бу нарсаларнинг оқибати не бўлишини бошимиздан утказдик-ку! Тожикистон воқеалари етарли эмасми?! Қанча одамлар, йигитлар нобуд бўлиб кетаяпти, қанча аёллар бева қолаяпти! Нима бўлаётганини англаш ҳам керакми, ахир?!”

Бизнинг “дохий”ларимиз ўша ерга одам юбориб, уларнинг тажрибасини ўрганиб, ҳагто узбек халқи номидан, Ўзбекистон номидан чиқиб интервьюлар бериб, уларни қўллаб-қувватлаб айтадиган гапларини биз ҳеч қачон қабул қила олмаймиз”.

Ўша нотинч замон ҳақида ўйлар экансиз, беихтиёр шундай тўхтамга келасиз: одамларнинг онгини заҳарлаш, уларнинг ишончини сунистеъмор қилиш, ёмон йўлга бошлаш ҳам иймондан эмас-ку, ахир!

8. Тикланиш жараёнидаги уринишлар

Ислолдаги энг йирик мазҳаб — ҳанафий, яъни Абу Ҳанифа мазҳаби, унда дин амаллари осон кўрсатилган. Миллий урф-одатлар рад этилмайди. Мисол учун Наврўз байрами ўтказиш, салла ўраш ёки ўрамаслик, тўй ва дафн маросимлари хусусида баҳс юритилмайди. Қабрларни зиёрат қилиш, марҳумлар руҳига дуо қилиш савоб ҳисобланади. Ихтилоф келиб чиқишига йўл қўйилмай, барча масалалар келишув ёки

ижмоъ-фатво орқали ҳал этилади. Абу Ҳанифа мазҳабига кўра, намозни қанда қилиб, гоҳи-гоҳида ўқиганлар ҳам мусулмондирлар.

Исломда Қуръони Карим ва пайғамбаримиз суннатлари асосидаги ҳукмлар, яъни қонунлар мажмуаси шариат дейилади. Шунинг ҳам унутмаслик керакки, пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом яшаб ўтган даврдан буён қарийб ўн уч аср вақт ўтди. Табиийки, ваҳҳобийлар татбиқ этишга уринаётган ўша давр удумлари, турмуш тарзи, дунёқарашни адо этиш учун бугун шарт-шароит ўзгарган. Шунингдек, ислом оламида шариат ҳукмига лойиқ кўрилган ижмоъ ва қиёс тушунчаси мавжуд. Унга кўра, динга амал қилувчилар ўртасида шариат қоидалари ҳукми хусусида ихтилоф чиқса, уламолар кенгашиб, янги фатво жорий этишган. Шу фатво шариат ҳукми мақомида бўлган. Яъни, диний ихтилофлар, ҳокимият учун адолатсиз кураш (дейлик, Халифа Язид фаолияти каби) азалдан бўлиб турган. Аммо маълум бир диний оқим сифатида алоҳида ҳаракат қилиш бирор-бир қоидада айтилмаган.

“Ислом миллий анъаналарининг, ислом маданиятининг Тикланиш жараёни исломни ташқаридан ҳар қандай “импорт” қилишдан воз кечиш, исломга сиёсий тус берип ва сиёсатга ислом руҳини бахш этишдан воз кечиш тўғри эканлигини кўрсатди”, – дейди Ислом Каримов. Шу “импорт”га банди бўлиб қолган ақидапарастлар ўз халқи бошига келтирган кулфат – бу фикр асосли эканлигини яна бир бор тасдиқлайди.

XX асрга келиб қўрқмай-нетмай ислом таълимоти номидан иш кўриш, ўз давлати сиёсатини ислом воситасида “экспорт” қилиш, шу йўлда турли хил фитна уюштириш, бузғунчилик ҳаракати кескин кучайди. Бунга сабаб – ер юзидagi мусулмонлар яшайдиган қатор мамлакатлар бу даврга келиб истибдоддан халос бўлди ва ўзининг келажак йўлини белгилай бошлади.

Шундай вазиятда тетапоя давлат ички сиёсатига, ҳокимиятга тажовуз қилиш замиридан кўнгилдаги бузилиш – худбинлик ва хурофот, мустабидлик, яъни кўпчилик устидан ҳукмронлик қилиш майлидан бўлак бирон-бир мақсадни топиб бўлмайди.

Ақидапарастлар эса хоҳ ваҳҳобий, хоҳ “Ислом биродарлари”, хоҳ “Толибон” бўлишсин, мусулмонлар доимо ўзаро биродар, дўст эканлигини унутиб қўйишади. Ўз манфаатлари йўлида инжиқлик қилишади, осойишталикка даҳл етказишади.

Тожикистондаги биродаркушлик уруши туфайли ким ба-рака топди? Ёки у ерда гуруҳ-гуруҳ бўлиб, бир-бирининг қонини тўкиш оқибатида исломнинг мавқеи ошдими? Дин-ни восита қилиб ҳокимиятга интилишнинг исломга нима дахли бор ўзи?

Афғонистонда айни кунларда рўй бераётган кўргуликлар янада ситамли, мудҳишроқдир.

9. “Толибон” жаҳолати

1994 йили Қандаҳор худудида янги сиёсий ҳаракат қал-қиб юзага чиқди. “Толибон” номини олган диний-сиёсий бу куч ҳам Афғонистонда ҳокимият сари интилаётир.

Ҳозир Афғонистонда ҳукм сураётган ҳолатни айтмасак ҳам, кундай равшан. Мамлакат мислсиз бухрон ва инқирозга юз тутган, қарийб йигирма йил узлуксиз давом этган шаф-қатсиз уруш ҳаммаёқни вайрон қилиб ташлаган, одамлар осойиш ва тинчини йўқотган.

Шундай аянчли бир пайтда шўриш тортган афғон халқи-га толиблар нима “инъом” этиши мумкин?

“Толибон” ўзига хос ғоя ва ақидаларни илгари сурган янги сиёсий-диний куч эмас, аксинча, ваҳҳобийларнинг XX аср-даги бир кўриниши, холос. Ваҳҳобийлар сингари улар ҳам афғон ҳаётига ўрта аср диний тартиб-қоидаларини татбиқ этиш, халқни дунё маданиятидан узиб қўйиш йўлидан боришмоқда.

Жаҳон сиёсатчилиги солномасидан шу нарса аёнки, юрт истиқболи, халқ манфаатини ўз олдига мақсад қилиб қўйган ҳар қандай сиёсий кучнинг саъй-ҳаракати ҳеч қачон бесамар кетмаган, у албатта, халқнинг рағбатига сазовор бўлган ва қўллаб-қувватланган. Аммо толиблар Афғонистонда жорий этишга ошиқаётган қатъий чоралар нафақат афғон халқи-нинг, балки дунё аҳлининг кескин норозилигига сабаб бўлмоқда. Ва бунинг жиддий асослари бор. Толиблар ҳоки-мият учун курашга киришгач, барча халқлар тан олган ва риоя қиладиган “Инсон ҳуқуқлари халқаро Декларацияси”, ундаги мезонлар белисандлик билан оёқости қилина бош-ланди. Бугун уларнинг қадами етган жойда оддий инсоний ҳақ-ҳуқуқ топталмоқда, ҳатто чор-ночор кун кечираётган қашшоқлар ҳам таланмоқда, қолган-қутган кишлоқлар вай-рон қилинмоқда. Ва бу жабрдийда халқ бошига кулфат ва мусибат келтирмоқда.

XXI аср бўсағасида хотин-қизларни эркин билим олиш ва меҳнат қилиш ҳуқуқидан маҳрум этиш, уларни яна па-

ранжи ичига тикиш, йигитларга мажбурий соқол ўстиришни жорий қилиш... халққа нима беради ўзи?

Оддийгина варрак учуриш ёки шоҳмот ўйнашнинг қандай хосиятсиз томони бор?! Улар шуни ҳам тақиқлаб қўйишди.

Наврўз байрами-чи, уни ҳам исломга зид деб топишди.

Ваҳоланки, Низомиддин унвонининг соҳиби ҳазрат Навоий “Ҳар тунинг қадр ўлубон ҳар купинг ўлсун Наврўз!” — деб ёзган эдилар. Ҳазрат Навоийнинг комил мусулмон, шариатнинг етук алломаси эканлигига ҳеч ким шубҳа қилмаса керак. Шундай улуғ мутафаккир мазкур сўзларни битган бўлсаю бир ҳовуч жангарининг бунга эътироз билдиришга қандай ҳадди сизди?

Модомики, гап Афғонистон ҳақида экан, шуни ҳам кўздан қочирмаслик керакки, узлуксиз уруш оқибатида мамлакатда ишлаб чиқариш издан чиққан, деҳқончилик қилишга имкон йўқ, шу боис афғон халқи ҳозирга қадар халқаро инсонпарварлик ёрдами ҳисобига тирикчилик қилиб келган.

Бугун эса инсонпарварлик ёрдами кўрсатиб келаётган халқаро ташкилотлар: “Толибон” гуруҳи томонида инсон ҳақ-ҳуқуқлари поймол этилса, хотин-қизлар тазйиқ остига олинса, биз ўзимизнинг пиор ва ғояларимизга ҳилоф равишда қандай қилиб ёрдам қўлини чўзамиз”, деган масалани кўндаланг қўйишмоқда.

Энди ўзингиз тасаввур қилинг: тўқсон беш фоизи доимий даромад манбаига эга бўлмаган халқ бундан буён ниманинг ҳисобига рўзгор тебратади? Ниманинг ҳисобига болачақа боқади?! У шунча кўргуликдан кейин толиблар “қавм”ига хайрихоҳлик назари билан қараши мумкинми сира?

10. Уруш оловини ёқаётганлар...

Уруш ва ихтилофлар неча юз минглаб афғонларни жувонмарг қилди, ҳаётни буткул издан чиқарди. Шаҳар ва қишлоқлар култепага айланди. Энди осойиш қарор топган тақдирда ҳам мамлакат яна ўз қаддини ростлаб олиши учун озмунча куч, озмунча вақт кетмаса керак?!

Аслида, ўзларини “Толибон” деб атаётган куч қасқдан пайдо бўлган? Уларни ҳаракатга келтираётган ким?..

Афғонистон Миллий Ислом ҳаракатининг раҳбари Муҳаммад Насим Маҳди шундай дейди: “Миллий камситиш — исломга бутунлай ёт нарса. Форс билан арабнинг, пуштун билан тожикнинг ортасида фарқ бўлмаслиги керак. Толиблар

бу қондани бузишмоқда. Улар миллий элатлар ўртасида мурасимсизлик ҳолатини юзага келтиришмоқда. Мустамлакачилар ҳаминиша ўзларининг ғаразли ниятларига эришиш мақсадида мусулмонларни мусулмонлар билан уруштириб келишган. Ҳозир ҳам шундай қилишяпти. Улар мусулмонларни душман қабилаларга бўлиб юборишди. Толиблар ана шундай мустамлакачиларнинг ноғорасига ўйнашмоқда”.

Тожикистон-чи?

Қайд этилишича, кейинги олти йил ичида мамлакат Иккинчи жаҳон урушида жудо бўлганига нисбатан кўпроқ қурбон берган. Улар орасида миллатнинг гуллари, ҳали ўн гулдан бир гули очилмаган ёш-яланглар, ҳатто нима бўлаётганини англаб етмаган мўмин-мусулмонлар бор эди. Хўш, бу қурбонлар ким учун, нима учун эди? Хўжалик тизими тамоман издан чиққан, одамлар амал-тақал қилиб кун кечириш учун ўзларини ўтга-сувга уришмоқда.

Ислон ноҳақ қон тўкиш, юрт бузиш, етим-есир ва бевабечораларнинг ризқ-насибасини қирқишга даъват этмайди-ку!

Бу – ислонни нотўғри талқин этиш, ундан шахсий манфаат йўлида фойдаланиш оқибатида келиб чиққан фожиалардир.

Уруш инсониятга ҳеч қачон яхшилик олиб келмаган. Асримизнинг буюк ёзувчиси, “Алвидо, қурол!” асарининг муаллифи Эрнст Хемингуэй уруш ҳақида шундай дейди: “Мен кўп урушда қатнашдим, шунинг учун бу масалада ғаразим қаттиқ, ҳатто жуда ҳам қаттиқ. Мен онгли суратда шу фикрга келдимки, урушларда жанг қилаётган одамлар дунёдаги энг ажойиб одамлардир, фронтнинг оловли қисмларига кириб борганинг сари бундай ажойиб одамларга кўпроқ дуч кела бошлайсан. Лекин урушни бошлаганлар, унинг оловига яна олов ташлаб турганлар иқтисодий рақобатдан, фойда ундиришдан бошқа нарсани ўйламайдиган тўнғизлардир. Мен урушда бойлик орттирганлар, уруш оловини ёққанлар урушнинг биринчи кунларидаёқ мамлакат фуқароларининг мухтор вакиллари томонидан отиб ташланмоғи зарур, деб ҳисоблайман...”

МУРУВВАТУ МАЪРИФАТДИР БУЮКЛИКНИНГ НИШОНАСИ

- * Ваҳҳобийлар ҳаракати замирида ётган мақсад нима?
- * Рус олимнинг эътирофи
- * Ақидапарасглик. Қўпоровчилик. Суиқасд
- * Миллатнинг умид ниҳоллари тийрак бўлса...

Остона ҳатлаб, ҳар уйга қадам босганда, шу уйни Худо ярлақасин, деб дуо қилинлар. Ассалому алайкум, денглар. Бу – Сизга тинчлик тилайман, деганидир. Тинчлик эса Ер юзидаги энг буюк неъматдир.

Ҳадис

11. Кеча ва кундуз

“1922 йилнинг майида патриарх Тихон Муқаддас Синоднинг ҳамма аъзолари билан бирга қамоққа олинди, 32 митрополит ва архиепископ отиб ташланди. Аммо расман “отилди” деган билан, аслида ваҳшийларча қийнаб ўлдирилди. Киев митрополити Владимир танаси моматалоқ қилиниб, бичилган, кейин отилган ва қил-яланғоч ҳолда чоҳга улоқтирилган. Патриарх қазо қилган тақдирда унинг ўрнини эгаллаши керак бўлган Петроград митрополити Вениамин қаҳратон совуқда устидан сув қуйиб яхлатилган, кейин чўктириб юборилган. Бир вақтлар ўз ихтиёри билан подшо саройидан сургунга кетган Тобольск епископи Гермоген тириклай кема чамбарагига боғлаб қўйилган. Чамбарак айланиб унинг танасини бурда-бурда қилиб ташлаган. Ўтмишда Японияда насроний динини тарғиб қилиб шуҳрат қозонган Пермь архиепископи Андроник тириклайин ерга қўмилган. Чернигов архиепископи Василий чормих этилиб ёқиб юборилган...” – Игорь Бунич “Партиянинг олгинлари” китобида шундай ҳикоя қилади. Бу яқин ўтмишда насроний дини намояндала-

рига бўлган муносабатдир. Ҳолбуки, ислом аҳлларига ўша давр зулми бундан-да шафқатсиз на беомон эди. “СССРнинг Ўрта Осиё ва бошқа мусулмон минтақаларида аҳвол шундай эдики, мумтоз қатлам йўқ даражага тушиб қолганди, – деб ёзади “Азия и Африка сегодня” журналининг 1995 йил октябр сонида тарих фанлари доктори, шарқшунос Алексей Малашенко, – урушгача бўлган даврда ўн минглаб руҳоний, уламолар қатли ом қилинди. Мадрасалар ёпилди. Минглаб масжидлар диндорлар қўлидан тортиб олинди ва бузиб ташланди. Ўн миллионлаб шўро мусулмонлари ихтиёрида яккаю ягона диний ўқув юрти – Бухородаги “Мир Араб” мадрасасигина бор эди, холос. Унга ўқишга киришни ҳам ҳукумат назорат қиларди. Хулоса қилиб айтиш мумкинки, шўро мусулмон оламида мумтоз анъаналар қаттиқ зарбага учраган, мустақил диний фикр бўғиб ташланганди.

Оқибат шунга олиб келдики, амалда мусулмонларнинг Яқин Шарқдаги марказлари билан алоқалари батамом узилиб қолди”.

Бу бизнинг кечаги кунимиз.

Истиқлолдан кейин динга эътибор нечоғлик кучайганига бугун ҳар биримиз гувоҳмиз.

Рўза ва Қурбон ҳайитлари халқ байрами сифатида расман дам олиш кунлари деб белгиланди. Тошкентда Халқаро ислом тадқиқот маркази ташкил этилди. Қуръони Каримнинг ўзбекча нашри, сўнгра ҳазрат Имом ал-Бухорий тўплаб қолдирган “Ал Жомий ас-Саҳиҳ”нинг ўзбек тилидаги тўрт жилди, “Ахлоқ ва одобга оид ҳадис намуналари”, “Қудсий ҳадислар”, “Минг бир ҳадис”, Пайғамбаримиз ҳаёти ва фаолиятини акс эттирувчи ўнлаб китоблар, шунингдек, юзлаб диний мавзудаги асарлар чоп этилди. Диний ходимлар тайёрловчи Ислом институти, ҳатто вилоятларда ҳам диний мадрасалар мавжуд. Тараққий топган мусулмон мамлакатларининг ўқув юртларида юзлаб талабаларимиз диний билим олишмоқда.

Диндорларнинг ҳуқуқлари Бош Қонунимиз бўйича кафолатланган.

Таққослаб кўринг: мустақилликкача Ўзбекистонда 87 та масжид бор эди, холос. Бугунги кунда уларнинг сони уч мингдан зиёд. 1980 йили собиқ СССР бўйича уч-тўрт киши ҳаж зиёратига борган бўлса, фақат ўтган йилнинг ўзида уч ярим мингдан зиёд юртдошларимиз бу саодатга муяссар бўлишди. Мустақилликка эришганимиздан сўнг ўн минглаб ватандошларимиз ҳаж ва умра зиёратини амалга оширишди, дину иймон беадад қадр топди.

Бу ўз-ўзидан бўлгани йўқ, албатта. Ва ҳар қандай демократия юксак маданиятни тақозо этади. Шу маънода истиқлол берган неъматларнинг қадрига етишимиз, динга ҳам, давлат осойишталигига ҳам путур етказувчи диний экстремистик қаранга йўл қўймай, дунёга тийрак назар ташлашимиз керак.

12. Дунёда кулфатнинг миллати бўлмас...

Бултур кузда хизмат юзасидан Наманган вилоятида бўлдик, шунда ҳозиргина теннис кортидан келган бир биродаримиз барчани мағлуб этганлигидан гап очиб қолди. “Мен фақат Эркинга бас кела олмас эдим”, деди у. “Ким у?” деб сўрасак. “Аввалги ҳоким муовини, — деди у, — Эркин Маматқулов, нима, у ҳақда эшитмаганмисизлар? Теннисда унинг олдига тушадиган одам йўқ эди. Ўша куни ҳам қош қорайгунча кортда бўлган, кейин касал ётган дўстини бориб кўрган, келиб бола-чақаси билан чой-пой ичган. Ёлғиз ўғил эди ўзи. Бир маҳал онаси “бирам қовун егим келаяпти-ей!” деган. Ертўлада қовун бор экан, “ҳозир тушиб олиб чиқаман, ойи”, деган у ва чиқиб кетган, лекин ҳадеганда қайтиб келавермаган...

Айтишларича, ертўлада беш-олти киши — юзларига ниқоб кийган — пайт пойлаб туришган экан, у кирган заҳоти қорнини ёриб ташлашган. Қийналсин дейишганми, биратўла ўлдириб қўя қолишмаган. Бечоранинг ичак-човоғи чиқиб кетган, шу аянчли аҳволда сўнгги талваса билан ичаклари хас-хашакка илиниб қолса-да, қизил қонига бўялса-да, сирғала-сирғала минг азоб билан ташқарига чиққан. Энди муштипар онанинг ҳолини тасаввур қилинг! Қип-қизил қиёмат!..”

— Кимлар унга шунчалик жабр қилган?

— Ҳамон топиша олмаяпти шуни!..

Шундан буён ҳам ярим йилча вақт ўтди. Ҳар куни қанча ноқеалар содир бўлади ва унутилади. Аммо, ўша шўрликнинг қизил қонига беланиб ертўладан чиқиб келаётган ҳолати.. зулм ва ёвузликнинг шафқатсиз кўринишидай ҳамон хотирада яшайди, киши хаёлидан чиқиб кетмайди, сира.

Яқинда телевидение орқали Намангандаги ваҳҳобий аталмиш кимсаларнинг ёвуз қилмишлари ҳақида ҳикоя қилинди. Шунда Толиб Мамажонов деган шахс кимларнинг умрига зомин бўлганлигини айтатуриб, вилоят ҳокими муовинини ҳам биз ўлдирган эдик, дея иқроор бўлди. Бундан ҳам баттари — айримларни улар, ҳатто чўғдай қизиб турган дазмолни босиб, қийнаб ўлдиришган...

Бунчалик шафқатсизлик қилишга аслида сабаб нима? Нима, улар диндан қайтган кофирларми эди? Ёхуд Оллоҳга ширк келтирган, куфрда айбланган, айби шунчалик оғир, залолатга юз тутишган эдими?

Йўқ! Улар ҳам аслида яшашга ҳуқуқли, иймони саломат мўмин-мусулмон эди. Айби шуки, каззоблар талаб қилган миқдордаги долларни топиб бера олишмаган, холос.

Бу қандай разолат?!

Ва бунинг, тажовузкорликнинг исломга нима дахли бор?!

Набий саллоллоху алайҳи васаллам айтганлар: “Кимики бирор мусулмонга озор берса, гўё у Менга озор берган бўлади; Менга озор берган Оллоҳ таолога озор берган бўлади”.

Би-Би-Си орқали худди шу масала юзасидан муносабат билдирган “муҳожиратдаги исломий муҳолифат раҳбарларидан бўлмиш” Абдураҳмон Мансур инсонийликка ёт бу тажовуз ҳақида бир сўз демайди, аксинча, биз “Халқни ўқитиб, тушунтириб, бирлаштириб, ҳақиқатни тунунтириш йўли билан ёки... қуролли мужодала беринлик билан” мақсадга эришамиз, деган фикрни маълум қилади. Танланган ҳар икки йўл ҳам ҳокимият даъвосига асосланган. Кишини ташвишлантирадиган томони — “биз иккала томонига ҳам тайёрмиз”, дейди у, яъни, ҳатто қуролли таҳдидга ҳам!..

У кимга, нимага ишониб бу қадар қатъий фикр айтмоқда?!

Халқни ўқитиш, тушунтириш, бирлаштириш... истаги ҳам қонсираган кишининг “даъво”сидек бўлиб туюлади. Нима, ўзбек халқи саводсизми ёки айрим биродарларимиз каби гуруҳ-гуруҳларга бўлиниб, “адолат ва демократия” шиори остида ҳокимият таллашиб, биродаркушлик қилмоқдами?!

Демак, Ўзбекистондаги тинчлик, тотувлик, яратувчилик кимларгадир сира ёқмаяпти. Аниқроғи, уларнинг кўзлаган мақсадга эришишларига монелик қилаётир. Шунинг учун ҳам ҳали суяги қотмаган ёшларни “ўқитиб, тушунтириб”, яъни ўз таъсирларига олиб, улар орқали масжид ва мадрасаларни забт этишни истайдн. Бу — пинҳоний мақсадлари йўлида мусулмонларни “бирлаштириш”, алал-оқибат уларни ҳокимиятга қарши қўйишда қулай усул. Шундан кейин ислом давлати барпо этиш ғояси илгари сурилади, зеро, ҳокимиятни қўлга киритишда бундан кўра ўнғай воситанинг бўлиши мумкин эмас.

Бу — маҳаллий ваҳҳобийларнинг эмас, балки уларнинг ортида турган кучларнинг истаги, булар ижрочи, холос. Аммо бу алоҳида мавзу...

13. Йўқотиш ҳисобланмас эмиш!..

Тўқсонинчи йилларда ҳокимият даъвосида юрган “сиёсатчи”лардан бири: “Мақсадга эришиш йўлида беш-ўн одамнинг қурбон бўлиши йўқотиш ҳисобланмайди”, деган эди. Абдурахмон Мансур ҳам шундай фикрда шекилли? Йўқса, 1992 йилнинг қонли баҳорини, Шаҳидондаги манфаатлар тўқнашуви ва бу биродар халқ бошига тушган адоқсиз кулфатларни фаромуш этмаган бўлур эди. Бундай худкомлар одамларни қандай жунбушга келтиришни, сўнг уларни қаёққа йўналтиришни, бунинг оқибатлари нима билан тугатини яхши билишади, аксига олиб кутилган натижага эришилмаса, қонли қўпоровчиликка номлари аралашиб қолишни мутлақо исташмайди. Фақат жавобгарликдан қўрқишгани ёхуд сиёсий карьераси барбод бўлишидан чўчишгани учун эмас, албатта. Бундай қавм пинҳона мақсади йўлида юз минглаб одамларни ўлимга гирифтор этиши мумкин, лекин шунинг ҳам савобини ўзи олиб, увolini қарши турганларнинг елкасига ташлаб кетаверади...

Наманганлик профессор ҳожи Исматуллоҳ Абдуллоҳнинг айтишича, тўқсонинчи йилларнинг бошида ваҳобийлар Мир Алишер Навоий ҳазратларининг ҳайкалини бузиб ташлашган. Бу ҳайкал аслида халқнинг ўз шоирига ҳурматини билдирган, холос. Шу ҳурматни оёқости қилишдан бошланган ҳаракат алалоқибат мудҳиш жиноятларга олиб келди. Толиб Мамажоновнинг ибораси билан айтганда, ҳаммаси чалкашиб кетди...

Бир вақтлар улар ўзларини “адолат”чилар, “Ислом лашкарлари” дея эълон қилишмаган эдими?! Бу билан улар исломга ҳам соя солишмадими, ахир?!

14. Ҳалоллик исломда энг олий матлаб...

Ваҳобийлар бу ерда бири-бирдан мудҳиш ўнта жиноят содир этишган. Уларнинг қилмишида чавоқлаш, бўғиб, азоблаб ўлдириш, бошини танасидан жудо қилиш одат тусига кирган. Жиноятчилар ваҳшийлигидан огоҳ бўлар экансиз, беихтиёр Толиб Мамажоновнинг муштипар онаси “оти ўчсин шу ваҳобийликнинг” дея қарғгани ёдингизга тунади. Улар дин йўлига кирган эмас, балки Худодан қайтган одамлар эканлигига иқроп бўласиз.

Бу гуруҳ Покистон ва Афғонистонда махсус тайёргарлик ўтишгани, Тожикистондаги ҳарбий ҳаракатларда иштирок этишгани бугун ҳеч кимга сир эмас.

Яқинда Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигида маҳаллий ва хорижий оммавий ахборот воситалари учун бўлиб ўтган брифингда Покистоннинг Пешовар туманида жойлашган диний ўқув юртларида “Ҳизби Ҳаракати Жиход”, “Даъват ул-Иршод” ва “Покистон Ислом уламолари жамияти” каби ташкилотлар ёрдамида ўзбекистонлик, аксарияти водийлик бўлган ёшлар Ўзбекистонда осойишта вазиятни беқарорлаштириш, террорчилик ҳаракатлари уюштириш учун ўқитилаётгани таъкидланди. Ҳали суяги қотмаган, мустақил ҳаётий тажриба ва дунёқарашга эга бўлмаган ёшларга жиҳод ва ваҳобийликнинг ғоялари сингдирилмоқда, ҳатто Афғонистоннинг толиблар назорати остидаги ҳудудларидаги махсус лагерларда ҳарбий машқ ўтаб, кўпоровчилик ишларига тайёрланмоқда. “Махсус тайёргарлик” ўталгач, улар Тожикистон ва Қирғизистон ҳудуди орқали Ўзбекистонга қайтиб келадилар. Покистондаги мазкур яширин ўқув марказларида Марказий Осиёдан, асосан, Тожикистон ва Ўзбекистондан келган “тингловчи”лар сони 400 га яқиндир...

Брифингда қайд этилдики, “фаолиятлари тўғрисида Покистон расмий идоралари беҳабар бўлган ушбу марказларнинг асосий мақсади: исломнинг тинчликсевар тамойилларига ҳеч қандай алоқаси бўлмаган, экстремистик йўналишдаги диний мафкуранинг ашаддий, мутаассиб тарафдорларини тайёрлашдан иборатдир. Террорчилик ҳаракатларини амалга ошириш ва вазиятни беқарорлаштириш, анъанавий ислом негизларини барбод қилиш, қонуний конституцион тузумга қарши кураш ва натижада Марказий Осиё ҳудудида ўта экстремист йўналишдаги ислом давлатларини барпо этиш мақсадида мазкур шахслардан жангарилар гуруҳлари ташкил этилади...”

Бу ҳол қисматини шу юрт тақдирига боғлаган, унинг келажаги учун жони ачийдиган ҳар бир диёнатли кишини ташвишлантиради.

Наҳотки, биз ўз фарзандларимиз тақдирига шунчалик лоқайд қарасак? Уларни оқ ювиб, оқ тараб вояга етказсагу эрта-индин қанотимга киради деб турган бир пайтда у қандайдир тамагир кимсанинг таъсирига тушиб қолса ва унинг қўлидаги қуролга айланса, “ёки биз билан биргасан ё сен бизга душмансан. Душман бўлсанг, биз сени ўлдиришимиз, мол-мулкнингни талашимиз мумкин”, деб ўз биродарига қўл кўтарса?!

15. “Фарзандларимиз... биздан ўзиб кетишсин!”

Туркистонда ҳидоят нуридан куч олиб, ҳидоят нури ила мўминлар кўнглини нурлантирган не-не муҳаддислар, ҳалис ва тафсир олимлари, авлиё ва сўфийлар яшаб ўтган. Имом ал-Бухорий, Имом ат-Термизий, Хожа Абдухолиқ Гиждувоний, Хожа Баҳоуддин Нақшбанд, Хожа Аҳмад Яссавий...

Улар дунёвий нафсдан жуда юксак турган ва айни пайтда, дунёвий илми ҳам рад этмаган. Шунинг учун ҳам улар униб-ўстан заминда улар билан елкама-елка ҳур фикр камол топди. “Дилинг Оллоҳда, қўлиг меҳнатда бўлсин” деган қараш шундан далолат эмасми? Абу Наср ал-Фаробий, Абу Райҳон ал-Беруний, Абу Али ибн Сино, Мирзо Улуғбек яратган башарий кашфиётлар, тафаккур дунёсининг тўйиниши шундан далолат эмасми?

Биз истаймизми, йўқми, ҳозирги ҳар қандай оқим ёхуд ақидапарастлик замирида шуни яратган ва амалга киритган, киритаётган шахсларнинг, давлатнинг манфаати ётади. Бу — ислом дегани эмас.

Қолаверса, ҳар бир шахсинг, миллатнинг, давлатнинг ўз манфаатлари бўлади. Шунинг учун ҳам бундан беш-ўн йил муқаддам дини бир, имони бир бўлса-да, Ироқ мусулмонлари қувайтлик биродарларига қарши ўт очди...

Беш-олти йил аввал таниқли олим Абдурашид Отахонов ташвишли бир гапни айтди:

— Кеча Наманганга бориб келдим. Болалар намоз ўқиймиз, деб дарсни ҳам ташлаб қўйишган. Мен Арабистонда бўлганман, улар намозини ҳам ўқишади, келиб компьютерда ишини ҳам қилишади. Бизнинг ёшлар эса, ҳатто телевизор кўришни куфр санашади. Шунчалик мутаассиб бўлиш шартмикан? Ахир, XXI аср бўсағасида яшаётган бўлсак?..

Шундай бўлган.

Яширишнинг нима ҳолати бор: бизда ҳам диний экстремистик қарашлар, хусусан, ваҳҳобийлар таъсирига тушиб қолган ёшлар йўқ эмас. Бу — уларнинг ўзларини тутишида, белисандлик, ўжарликларида, ақидаларга ўзларича амал қилишида яққол кўзга ташланади. Аммо улар бу ҳаракат ортида “соф дин” тарафдорлари эмас, аслида тузумимизни, тутган йўлимизни, юртимиздаги тинчлик ва осойиш, ўзгаришларни кўра олмайётган кучлар турганлигини сезишармикан?

Бундай ҳаракатнинг ташкилотчи ва ҳомийлари олов чиққан заҳоти ўзларини панага олишади, чунки залолатга номлари боғланиб қолишини исташмайди, аммо улар ҳеч бўлма-

са бирор ихтилоф чиқса, ўзаро келишмовчиликлар юз берса, осойиш ва яқдилликка путур етса дейди...

Халқимизнинг асрий орзулари рўёбга чиқаётган ҳозирги масъулиятли даврда биз фарзандларимиз тарбияси, уларнинг қисматига бефарқ қарамаслигимиз даркор, динимиз азиз, эътиқодимиз мустаҳкам, ватанга садоқатимиз улуғ бўлсин, айни пайтда, теварак-атрофда содир бўлаётган ишларга ҳам зийраклик билан қарайлик. Навқирон авлод маънавияти нечоғлик комил бўлиши бугун берилаётган тарбияга боғлиқ. Бу мажбурият ҳамма нарсадан устундир.

Биз XXI аср бўсағасида турибмиз. Юртбошимиз ният қилганидек, XXI асрга соғлом авлодни етиштириб берайлик! Фарзандларимиз алқомат бўлишсин! Ҳам маънавий, ҳам жисмоний жиҳатдан биздан ўзиб кетинсин!

Ҳозир барчанинг умид кўзи — гуркираб ўсаётган ёшларда. Ким уларнинг комил инсонлар бўлиб етишишини истамайди, дейсиз? Комиллик эса, дунёвий илмларни эгаллаш баробарида шаклланади. Ҳадиси шарифда айтилганидек, бир соат илм ўрганиш, бир кечалик нафл ибодатидан афзалдир.

Мусулмонлар уйғониш даврининг буюк мутафаккири Абу Наср ал-Фаробий айтганидек, аслида ҳар инсон қўлга кириши мумкин бўлган мақом — юксак камолотга эришиш учун дунёга келади. Бу камолот етук саодат, деб аталади. Ва у юксак камолотни таъмин этувчи турли жузъийларни ўзида бирлаштиради. Бу — маърифат, илм, касб-ҳунар каби фазилатли санъатлардир. Илм ва касб-ҳунарни эгаллашга, камолотга эришишга, аҳллари тарбиялашга ҳавас билан интилган кишилар чинакам фазилат соҳиблари, маърифат аҳлларидир.

1997–98-йиллар

БИР БОЛАГА ЕТТИ МАҲАЛЛА ОТА-ОНА

ёхуд

ваҳҳобийлик, илмсизлик, лоқайдлик ҳақида

Яна ваҳҳобийлик ҳақида

- * Табиатимиз ва фитратимизга ёт “таълимот”
- * “Ваҳҳобийлик деб аталмиш янги дин жорий этдик...”
- * Манфаат бўлса бас, қайтмас балодан...
- * “Шайх” Муҳаммад ва наждлик Муҳаммад

Дунёдаги барча адашишларнинг асосий сабаби илмсизликдир.

Сукрот

Динимиз улуғ, эътиқодимиз азиз, фарзандларимиз тарбияси, уларнинг беэвола камол топиши эса, ҳаммасидан муҳим. Бизга ёт шароитларда ғаразли мақсад билан ишлаб чиқилган “таълимот”ларнинг хориждан олиб келиниши халқимизнинг тинч ва осойишта турмуш тарзига таҳдид солиб қолмай, келажак авлод ҳаётини ҳам издан чиқаради. Бу эса, табиийки, ҳар бир кишини ташвишлантиради. Бугун ўз фикрини баён этаётган шоирлар, зиёлилар, ислом аҳллари, ўқитувчи ва ота-она, маҳалла оқсоқоллари шу ҳақда баҳс этишади.

1. Асли аниқланиши лозим бўлган нарсалар...

— Ваҳҳобийлик бизга ёт шароитларда туғилган ва исломни ич-ичидан бузишга қаратилган сиёсий ҳаракат. Ҳаётимизга уни тақиштиришга уринаётганлар эса, аввало, юртимиздаги тинчлик ва осойишталикни, тараққиётни кўра олмаётган ғаним кучлардир, табиийки, бу ерда ҳокимият даъвоси ҳам йўқ эмас, — дейди филология фанлари доктори, профессор Нажмиддин Комилов. — Шимнинг пойчасини калта қайтариб, соқолга тиғ теккизмай юриш, миллий урф-одатларни диний амаллардан сиқиб чиқаришга уриниш, дейлик, таъзияга келган муслимнинг Қуръон тиловат қилиши ножоз дейиш, тўй маросимида қўшиқ айтилишига қарши туриш, мусиқани

бидъат дейиш... уларнинг бўлак мўминлардан афзал эканлигини англагандими? Аслида, бу ота-боболаримиз амал қилиб келган мазҳаб тартибларини билмаслик-ку! Шунинг учун биров тортқиласа, шунга эргашиб кетавермасдан тарихни, жумладан, ислом тарихини қунт билан ўрганиш, ўзинг ким, отанг ким, бобонг ким, динга қандай амал қилган, шуни, айни пайтда, дунёвий илмларни чуқур билиш лозим. Ахир, биз ҳадис илмининг пирлари, ҳатто араб тили грамматикасини яратган азизларнинг набираларимиз-ку! Дунёга маърифат улашган шундай мўътабар халқнинг фарзандлари қандайдир бадният кимсалар таъсирида шу кўйга тушиб юрса, кимнинг юраги ачишмайди, дейсиз?!

Ҳа, Суқрот юз марта ҳақ: “Дунёдаги барча адашишларнинг асосий сабаби илмсизликдир”.

Илмсизлик – мутеликка, мутелик эса жаҳолатга олиб боради.

– Илмсизлик – ёмон, аммо шунинг оқибатида адашиш ундан ҳам ёмон, – дейди Чиноз туманидаги “Чиноз” фуқаролар кенгаши котиби Ўктам Жониқулов – Ваҳҳобийлик ҳақида қачондан бери гап-сўзлар айланиб юрибди-ю, аммо на бир диндордан, на ўзича ваҳҳобийларга таассуб қилиб юрган ёшлардан, на илм аҳлидан Муҳаммад ибн Абд ал-Ваҳҳоб киму ваҳҳобийлик қачон пайдо бўлган, унинг асл моҳияти нима, шу ҳақда аниқ бир маълумот ололганим йўқ. “Кўнгилдаги бузилиш” туркум мақолаларини айтмаганда, ҳозир ҳам – акрабийлик деб эшитамиз, “биродарлар”, Кришна деб эшитамиз – шуларга ойдинлик киритадиган бирон-бир манба йўқ... Шунинг учун ваҳҳобийлар бу ҳаракат ҳақида тасаввурга ҳам эга бўлмаган, ҳали шахс сифатида шаклланиб улгурмаган, оқ-қорани унча фарқлай олмайдиган фарзандларимизни ўз таъсир доирасига олиб улгурди, шундай кайфиятдаги айрим ёшларимиз, ҳатто жиноят кўчасига ҳам киришди, бугун бу ҳеч кимга сир эмас! Иймони саломат ҳар қандай кишини дунёга сергак кўз билан қарашга ундайди бу!..

2. Денгиз янглиғ мавж урадиган фитна

– 1991 йили Анқарада биродаримиз Жиход Ўзандор мени бир неча зиёли ва адиблар билан таништирди, – дея ҳикоя қилади шоир Миразиз Аъзам. – Эндигина Мустақилликка чиққан пайтларимиз эмасми, Ўзбекистон ҳаётига улар қаттиқ қизиқишгани сабабли мени саволга кўмиб ташлашган. Шунда

бир олим: — Сизларнинг Наманган деган шахрингизда баҳовий ва ваҳҳобийлар ҳаракат қилаётган эмиш, шу ростми? — деб сўраган.

Шу пайтга қадар баҳовийю ваҳҳобийлар ҳақида сира эшитмаган эканман, кулгим қистади.

— Кулманг, — деди у. — Бу — жуда жиддий гап!

Ҳайрон бўлиб:

— Ваҳҳобийлик... нима ўзи? — деб сўрадим.

У менга бир китоб тақдим этди.

Бу — Ироқ олими, Бағдод университети профессори, фан доктори Муҳсин Абдулҳамиднинг “Ислоҳ ва империализм” деган асари бўлиб, унда Яқин Шарқ ва араб мамлакатларида ваҳҳобийлик ҳаракатининг ёйилиши, уларнинг XVIII асрдаги қонли излари тадқиқ этилган. Асар арабчадан туркчага таржима қилинган ва 1970 йили Анқарада нашр этилган. Китобни ўқиб чиққач, “Бизда бундай ҳаракат йўқ, бўлмаган, бўлмайди ҳам!” деган қатъий фикрга келдим, чунки ваҳҳобийларнинг асосий “тамойил”лари бизнинг миллий табиатимиз ва фитратимизга ётдир.

Маълумки, овруполиклар ўрта асрларда мусулмонлар билан узоқ курашган ва ҳар гал енгилган. Араб олимининг нақл қилишича, оқибат улар бунинг сабабини тадқиқ этишган.

“Ислоҳда шундай бир қудрат борки, у бутун Оврупони ваҳҳимага солади”, деб ёзади инглиз олими Жардайт.

Виллям Жафферс Палграф: “Мусулмонларнинг буюк қудратининг манбаи Муҳаммаднинг ҳадислари ва Қуръондир”, дейди унинг фикрига аниқлик киритиб.

Папа Симон эса: “Ислоҳ ухуввати, мусулмон аҳлларининг у дунёю бу дунё ҳақидаги улку (идеал)лари уларни қувватлантиради ва Оврупонинг босқинидан, назоратидан қутулишларига ёрдам беради”, деб ваъз ўқийди ва мусулмонлар орасини бузишга даъват этади. Бунинг асосий сабаби: “Мусулмонлар бирлашса борми, бутун дунё учун бир балога айланиши мумкин”, (Л. Браун) деган таҳлика эди.

Шундай қилиб, мусулмонлар орасини бузиш дастури тайёрланади. Бу ишга икки асрча вақт сарфланади. “Бу дастур бир қанча расмий ҳайъатларда тасдиқланади, — деб ёзади Муҳсин Абдулҳамид. — Азалий қасос туйғуси билан ўртанаётганлар ўзлари тарбиялаган миссионерларнинг чўнтақларини олтинлар билан тўлғазиб, ғиразли мақсадда араб юртларига йўллашди”. Улар ислоҳга зид фикрлар тарқатиб, мусулмон болаларини маънавиятдан узоқ тутуши, беадаб-бузғун тарбия билан улғайтириши, тарихий илдиздан узиб қўйиши, азизлар ҳаётини

унуттириш билан машғул бўлишган. Қуръон ва ҳадислар бузилаётгани ҳақидаги шубҳа ва ботил фикрларни ҳам аслида улар тарқатишган. Ўзлари очган арабча ва ўз тилларидаги мунтазам мактабларда эса муқаддас тушунчаларни оёқости қилишдан тап тортмайдиган, манфаатпараст, имони суст болаларни ўз кайфиятларида тарбиялаб вояга етказишга муваффақ бўлишган.

Шундай бир тарихий шароитда, XVIII аср ўрталарида Яқин Шарқ минтақасида ваҳҳобийлик ҳаракати юзага келади. Бу ҳаракат асосчиси Муҳаммад ибн Абд ал-Ваҳҳобдир. Унинг “Китоб ал-Тавҳид”ни ёзишида буюк британиялик хуфя Хемпер бевосита ёрдам берган ва бу китоб ислом жамоаларининг қаршилигига учраган.

Ваҳҳобийлик ҳаракати қилич воситасида амалга киритилди. Абд ал-Азиз Ол Сауд жангларда қўлга киритилган ўлжанинг бешдан бирини ўзи олиб, қолганини тарафдорларига тақсимлай бошлаган, мужодалалар янада авж олган.

Ж.Раймоннинг ёзишича, бир араб шундай дейди: “Биз узоқ вақт елкамизга миниб олганнинг измида яшаб келдик. Иншооллоҳ, халифалик тахтида араб ўтирганлигини кўрадиган кун ҳам келгай!”

Ваҳҳобийлар ҳаракати икки йўналиш туйғайли амалга ошди, лекин бу иккала йўналиш ҳам исломга хиёнат эди: -

Биринчидан, маркази Истамбулда бўлган халифалик қўшини бу минтақадан узоқда халифа Султон Салим III бошчилигида Мисрга ёпирилган Оврупо босқинчилари билан уруш олиб бориб, исломий иттифоқ ва унинг шон-шухратини сақлаб қолиш учун жон олиб-жон бераётган эди. Ваҳҳобийлар эса ичкаридан дин бирлигини бузиб, халифаликни парчалаб, ҳокимият учун курашишди. Турклар билан арабларни гижгижлаб, бир-бирига қарши қўйишди. Ҳолбуки, ислом ҳеч қачон инсон жамоаларини миллий белгиларига қараб ажратмаган. Фақат эътиқод ва имонга қараб ҳукм чиқарилган, холос. “Араб билан арабдан бошқа одамнинг қайси бири тақводор бўлса, ўшаниси афзал. Таблиғ қилдимми? Оллоҳнинг ҳукмини етказдимми? Оллоҳ гувоҳ бўлгин!” – деганлар Расули акрам саллолоҳу алайҳи васаллам.

Ваҳҳобийлар эса Ер юзининг катта бир минтақасида улуғ исломий бирлик яратилганда, қанчадан-қанча қавмлар аро уҳувват, аҳиллик, ҳамжиҳатлик барпо этилганда, бирдан Оллоҳни унутиб, миллатчиликни бошлаб юбордилар. Миллий жазаваларни авж олдириш эвазига ҳаракат доирасини кенгайтирдилар;

Иккинчидан, ваҳҳобийлар ислом оламига тажовуз қилаётган, гоҳ Мисрга, гоҳ Оққога қўшин киритаётган Оврупо бос-

қинчилари билан битим туздилар. Ўз давлатларининг яхлитлиги бузилишига ҳисса қўшдилар.

3. Жосуснинг тузоғига илинган одам...

— Тарихий манбаларда қайд этилишича, ваҳҳобийлик ҳаракатининг юзага келишида оврупаликларнинг таъсири кучли бўлган, — дейди Ўзбекистон кутубхоналари ассоциацияси раиси, таниқли олим Абдусалом Умаров. — Муҳаммад ибн Абд ал-Ваҳҳоб Басрада таҳсил олаётган кезлари хуфя Хемпернинг тузоғига тушиб қолади.

Муҳаммад ибн Абд ал-Ваҳҳобнинг кейинги фаолияти эса, бевосита унинг даъват ва кўрсатмалари асосида кечган. Бу ҳақда Хемпернинг ўзи шундай деб ёзган: “Ваҳҳобийлик” деб аталмиш янги дин жорий этдик. Ҳарбий денгиз шаҳарчасини эса марказга айлантирдик. Мустамлакалар ишлари вазирлиги ваҳҳобийлар ҳукуматини махфий равишда қўллаб, таъмин этмоққа киришди. Ваҳҳобийлар ҳукумати гўё “қул” сифатида ўн бир нафар жанговар инглиз зобитини хизматга олди. Улар араб тили ва саҳрода жанг қилиш ҳадисини мукамал эгаллашган эди. Биз ўз режаларимизни шу зобитлар билан бирга муҳокама қилар эдик. Ҳар икки Муҳаммад* ҳам бизнинг кўрсатмаларимиз бўйича иш юритишарди. Вазирликдан махсус кўрсатмалар келмай қолган тақдирда қиладиган ишларимизни ўзимиз режалаштириб олар эдик...”

Ваҳҳобийларнинг исломни “асл ҳолига келтириш” деган даъват остидаги бугунги хатти-ҳаракатлари ҳам ўша даврлардан қолган: мусулмонлар орасига ихтилоф солиш, шундан фойдаланиб ҳокимият учун курашишдан бўлак ҳеч нарса эмас. Бунинг замирида истилочилик кайфиятидан бўлак бирон-бир муддао йўқ.

4. Улар адашганлардандир ёхуд баъзи бир мулоҳазалар

Исломни ич-ичидан бузиш сиёсати ўрта асрларга бориб тақалади. Ва бу сиёсат асосан қуйидаги йўналишларда амалга киритилган: мусулмонларни насроний динига ўтказиш; айримларнинг пайғамбарман деган даъво билан чиқиб, одам-

---

* Муҳаммад ибн Абд ал-Ваҳҳоб ҳамда адмирал Муҳаммад Ол Сауд кўзда тутилган.

ларни ортидан эргаштириши ва мусулмонларни бўлиб ташлаши; “Ислом дунёвий янгиликларни қабул қила олмайди” деган шубҳалар уйғотиш...

Ваҳҳобийларнинг, “Ҳар бир янгилик залолатдир”, деб Расули акрам ҳадисини ғаразли талқин этиши, мусиқа — бидъат, телевизор кўриши — бидъат деб инжиқлик қилиши ўша сиёсат янги ва янги минтақаларда ҳамон изчил давом этаётганлигидан далолат беради. Ваҳҳобийлар инжиқлик қилишади-ю, аммо бир ҳақиқатни унутиб қўйишади: ахир, шу ҳаракат юзага келган мамлакатнинг ўзида ҳам ҳозирги пайтда ҳар бир хонадонда телевизор, компьютер мавжуд-ку?!

Кўп қаватли уйлар-чи? Улар ҳам бидъатми? Ўзлари кийиб юрган костюм-шим-чи? Ўзлари минадиган автомобиллар, трамвай, троллейбус-чи? Поезд-чи? Ўчоқда ёнаётган газ-чи? Бизни ҳаж зиёратига олиб борувчи самолётлар ҳам... бидъатми?!

Биродарлар, бу ҳаракатнинг асослари аввалбошдаёқ мўрт бўлган, шунинг учун ҳам мантиққа эмас, асосан қиличга таянишган.

“Ваҳҳобийлар Тоифга ҳужум қилган чоғларида кутубхоналардаги тажя, зовия ва хонадонлардаги диний, адабий асарларни, қолаверса, Қуръон, ҳадис, тафсир китобларини парча-парча қилиб йиртдилар. Шаҳардаги аҳли суннат олимлари бешафқат қатл этилди... — деб ёзади Айюб Сабрий Пошо “Тарихи Ваҳҳобийон” китобида. — Ваҳҳобийлар Қуръон таржимони Абдуллоҳ ибн Аббос ибн Абдулмуталиб сингари буюк зотларнинг мақбараларини бузиб, қабрларини очиб, жасадларини ёқмоқчи бўлдилар, аммо каромат туфайли жасадларнинг бирортасига зарар етказа олмадилар. Пайғамбаримиз завжалари Хадича онамизнинг, Уҳуд жанги шаҳидларининг қабрлари ҳам ваҳҳобийлар томонидан вайрон қилинган”.

Исломни “асл ҳолатига келтириш” деган даъват остида содир этилган бу разолат исломий эътиқодни оёқости қилиш, мусулмонларни бир-бирига ёвлаштиришдан бўлак нима эди ўзи?

Жамил Сидқи Заҳавийнинг “Ал-фежр ус-содиқ” китобида айтилишича, Муҳаммад ибн Абд ал-Ваҳҳоб биздан бўлак барча мушрик, бизга эргашмаган кофирдир деган ва уларга қарши қилич яланғочлаган.

У ва улар ўзларини ҳанбалий мазҳабидан келиб чиққанлардан деб аташган, аммо ҳанбалий уламолар буни рад этиб китоблар ёзишган. Ва яна шуни айтишганки: улар адашганлардандир.

5. "... Ул ердан шайтон чиқгай"

Мусулмонлар орасига нифоқ солиш мажбуриятини зиммасига олган дастлабки тўққизта хуфя қатори Хемпер ҳам 1710 йили "шайх Муҳаммад" деган ном остида денгиз орқали халифаликка, унинг маркази Истамбулга йўл олган. Турк, форс ва араб тилларини, Куръони Карим ва ҳадиси шарифни у мукамал билган. "Шайх Муҳаммад" Миср, Ироқ, Хижозда, кейин Басрада бўлади ва шу ерда у 1713 йили толиб либосини эгнига илган Муҳаммад ибн Абд ал-Ваҳҳоб Наждлий деган ўсмир билан танишади.

Наждлик Муҳаммад туркий қавмга бўлган нафратини ҳеч кимдан яширмайди ва "Менинг илмим Абу Ҳанифаникидан ортиқдир!" дея рўй-рост даъво қилади, шунинг учун ҳам "шайх Муҳаммад", яъни Хемпер уни қувватлантиради ва кўнглига йўл топишга муттасил ҳаракат қилади.

Ваҳҳобийлик уларнинг узоқ йилларга чўзилган биродарлиги, алал-оқибат, бир-бирига сомеъ бўлиб қолиши, шунингдек, наждлик Муҳаммаднинг ўзларини София ва Осие дея тақдим этган хуфя хонимлар билан яқинликда бўлиши, исломий ахлоқ ва сажияси заифлашиб, дунёвий нафси ғолиб келиши натижасигина эмас, балки Расули акрам саллолоху алайҳи васаллам ҳаётлик пайтида мушрикларда туғилган муҳолиф кайфиятнинг асрлар мобайнида куч олиб, бир бутунлик касб этиши ва наждлик "инқилобчи" Муҳаммад шамойилида қалқиб юзага чиқишидир.

"Шайх Муҳаммад" ҳар қанча далда бермасин, барибир, наждлик Муҳаммад муслимлар олдига даъват билан чиқишга журъат қила олмайди. Шунда биродари сохта туш таърифи билан уни охириги марта қувватлантиради:

— Кеча мен туш кўрдим, — дейди у. — Тушимда Расули акрам саҳобалар даврасида, курсида ўтирган эмиш. Бир маҳал сиз кириб келдингиз, юзингиздан нур ёғиларди. Расули акрам сизга меҳр кўрсатиб, ўринларидан турдилар ва манг-лайнгиздан ўпдилар ва айтдиларки:

— Сен менинг саҳобам, динимни давом эттирувчи, дунёвий ишлардаги издошимдирсан!

— Эй, Оллоҳнинг элчиси! — дедингиз. — Мен ўз таълимимни ёйишга журъат сезмаяпман!

Пайғамбар алайҳиссалом марҳамат қилдилар:

— Сен солиҳларнинг солиҳисан, шунга яраша азминг қатъий бўлсин!"

Шундай сохта даъватлардан кейин наждлик Муҳаммад ҳақиқатан ҳам исломни “асл ҳолатига келтирувчи” эканлигига ишонч ҳосил қилади, “шайх Муҳаммад” билан бирга ҳаракатни амалга киритиш дастурини тузади ва 1730 йилдан эътиборан даъват этишга киришади. Табиийки, ҳеч қутилмаган бу “ислоҳот” мўмин-мусулмонлар ғазабини жунбушга келтириши муқаррар эди, шу боис наждлик Муҳаммаднинг атрофи танқўриқчилар, хуфялар, зару зўр билан қаттиқ зирҳланади. Кейинчалик бу ҳаракатга Мустамлакалар ишлари вазирлиги адмирал Муҳаммад Ол Сауднинг ҳарбий денгиз қўшинини ҳам жалб этишга муваффақ бўлади...

“Наждлик Муҳаммад”. Хемпер уни шундай деб атаган. Чунки Муҳаммад ибн Абд ал-Ваҳҳоб Нажд воҳасида дунёга келган, 1730 йилда исломни “асл ҳолатига келтириш”га даъватни шу ерда бошлаган. Ваҳҳобийлик қанот ёзган замин ҳам асли шу воҳадир.

Шунинг учун ҳам Нофиъ ибн Умар ривоят қилган Расулulloҳ саллolloҳу алайҳи васалламнинг қуйидаги ҳадиси ҳар қандай кишини ҳайратга солади: “Нажда зилзилалар, фитналар рўй бергай ва ул ердан шайтон чиқгай”.

НАМАНГАН САБОҚЛАРИ

- * Мўмин мўминга зулм қилмайди
- * Хуфиёна фаолият кўрсатган мадраса
- * Қабристондаги бехосият бузғунчилик
- * “Шундай боламни ўлдириб юборишди-я...”

Эл-юрт бирлашса, оз нарса ҳам кўпая боради, жанжал-можаро қилса, буюк неъматлар ҳам йўққа чиқади.

Саллюстий

6. Инсоннинг инсонга маломати бу...

Ислом дини аҳли мўминни яхши ахлоқли бўлишга, комил хислат ва фазилатлар билан ўзларини зийнатлашга, ёмон хулқ ва бузғун ишдан узоқда бўлишга даъват этади.

Эзгулик ҳеч маҳал ёвузлик ва жаҳолатни ўз бағрига сиғдира олмайди. Шунинг учун ҳам ваҳҳобий аталмиш кимсаларнинг Наманганда содир этган кирдикорлари уларнинг ўтмишдошлари қилган разолатлар каби Ислом аҳлларини ларзага солди. Ва бу табиий. Расули акрам буюрдиларки: “Эй одамлар, Оллоҳдан қўрқинглар! Оллоҳга қасамки, мўмин мўминга зулм қилмайди, мабодо қилса, қиёмат куни Оллоҳ ундан ўч олади”.

Наманганда ўз биродарига зулм қилганлар Оллоҳни унутган зиёнкорлардир.

– Менга жуда қийин бўлди, – дейди марҳум Эркин Маматқуловнинг онаси Маҳфуза ая Раҳимова. Аянинг қаддини букиб қўйган ҳасратни тинглаш оғир. – Ёмон кўздан ўзи асрасин, дер эдим, ёмонлар уни шу қўйга солишди. Чавақланган боламнинг доқадай оқарган юзи ҳалиям кўз олдимда турибди. Ёлғиз эди ўзи, агар кетида бир акаси ё укаси бўлса ҳам майлиди. Қандоқ қилай, додимни кимга айтай, ахир тилаб олганимдан жудо қилинди-я. Ўшандан бери қўрқа-

ман, юраколди бўлиб қолганман, кўчага ҳам келиним билан чиқаман. Бировга зарари тегмаган, кўпчиликнинг хизмати-ни қилиб юрган ўғлимни – қуриб кетсин – пул деб шунча қийнашди-я. Ортида уч нафар қизи, бир ўғли чирқираб қолди. Шуларгаям қийин бўлди, болаларига жуда меҳрибон эди, гоҳо невараларимга эргшиб, қабрига бориб, йиғлаб-йиғлаб юрагимни бўшатаман, келиб кечгача йиғлаб уйда ўтираман. Э, Худо, ҳеч замонда дин одам боласига шундай ёмонликни раво кўрганми?!

– Дадамни соғиндим, – дейди Эркин Маматқуловнинг ўксинган қизи. – Дадам яхши эдилар...

– Шундай боламни ўлдириб юборишди-я, – қон йиғлайди муштипар она, – мени адои тамом қилишди. Илоё қони тутсин! Тоғдай таянчимдан жудо қилишди, қандоқ қилай? Э, Худо, илоё уларни ҳам ўғлимнинг қони тинч кўймасин!..

– Ўшаларни ҳам она тукқан-ку! – дейди марҳумнинг аёли. – Ўзинг ҳеч қандай ёмонлик кўрмаган одамга шунчалик зулм қилиш мумкинлигини сира ақлимга сиғдира олмайман.

– Улар ҳам шунга яраша жазо олишади.

– Шу билан дадаси тирилиб келмайди-ку, ахир!

Инсоннинг инсонга маломати бу ва у ҳар қандай юракни эзиб юбориши муқаррардир.

7. Ғафлат

– Наманганда рўй берган аянчли воқеалар ҳаммамизнинг кўнглимизни тигдек яралади, – дейди Андижон вилояти ички ишлар бошқармаси жиноятнинг олдини олиш бўлими бошлиғи, милиция подполковниги Азизбек Сатторов. – Бу воқеалар асли қайёдан келиб чиқди? Ҳали суяғи қотмаган, мустақил фикрга эга бўлмаган ёшлар нега ваҳҳобийларнинг таъсирига тушиб қолди? Бунинг сабаб ва илдизлари қаерда?

Менинг назаримда, Намангандаги воқеалар диний эътиқод эркинлигини ўйламай-нетмай суиистеъмол қилиш, бузгунчиларнинг исломдан ўз манфаатлари йўлида фойдаланиши ва бизнинг сусткашлигимиз оқибатида келиб чиқди.

Наманган сабоқлари барчамизни ҳам қаттиқ ўйлантириб кўйди. Ўшангача Андижон вилоятида иккита мадраса ва 568 та масжид қонуний асосда фаолият кўрсатаётганлиги маълум эди. Қайта ўрганиб чиққач, аҳвол бошқача эканлигининг гувоҳи бўлдик. Аниқроғи, яна 710 та масжид ва мадраса ноқонуний равишда фаолият кўрсатаётган экан. Бу мадраса ва масжидлар ким томонидан, қачон, қандай мақсадда қурил-

ган? Бу масжидга кимлар қатнайди, имоми ким, уни ким тайинлаган? Бу ҳақда бирон-бир маълумот йўқ.

Ҳар бир маҳаллада иккита масжид қуришга нима ҳожат бор ўзи?!

Ваҳоланки, кейинги йилларда вилоятимизда масжидларча мактаб қурилган эмас. Болага диний илм билан бирга дунёвий билимлар ҳам сув билан ҳаводек зарур. Агар масжид қуришга маблағ сарфлаётган кишиларнинг нияти эзгу, фарзандларимизнинг келажаги учун астойдил қайғурадиган бўлса, масаланинг бу томонини ҳам ўйлаб кўришлари керак-ку, ахир!

Умуман, масжиду мадрасаларнинг хуфиёна фаолият кўрсатишига нима зарурат бор эди? Демак, аввалбошдан ният холис бўлмаган.

— Аслини олганда, ваҳдобийлик ҳам манқуртликнинг бир кўринишига ўхшайди, — дейди Андижон шаҳридаги 31-мактабнинг тил ва адабиёт ўқитувчиси Шоҳидахон Юсупова. — Одамнинг кўнглидан ота-онасига нисбатан меҳру муҳаббатни ўчириб ташлаш, ёруғ дунёга қора парда тортиб қўйишни бошқача ифодалаб бўлмайди.

Ваҳдобийлик ҳаракати халқимизнинг табиатига ёт, аммо биз эътиборсизлик қилиб, унинг ҳаётимизга суқулиб киришига йўл қўйиб бердик. Фанимлар ўз “таълимот”ини ёшларимизнинг онгига сингдиришга ҳаракат қилишди. Бу хатарли ҳаракат қандай оқибатларга олиб боришини, уларнинг бадниятини, афсуски, жуда кеч англадик. Ўқитувчи-мураббийлар, ота-она ва маҳалла аҳлининг, ёшлар билан ишлайдиган ташкилотларнинг, маънавият аҳлларининг бу лоқайдлигини асло кечириб бўлмайди.

Ваҳдобийлар даъватига кўр-кўрона эргашиб ёхуд манфаат деб ўзгалар иродасига қул бўлиб қолиш қандай мудҳиш фалокатларга олиб келишини, мана, ўз кўзимиз билан кўрдик, яшириб нима қиламиз. Наманганда кўшиқ эшитиш куфр экан, деб юрган кишилар йўқ эмас. Ҳолбуки, санъатдан баҳра олиш — инсоннинг насибаси. Бунга дахл қилиш, одамни дунёдан бездириш, оламни якранг кўришга даъват этиш маърифат эмас, балки қабоҳатдир.

Мен бир нарсага ҳайрон бўламан: мактабда ва дорилфунунда сабоқ бериш учун тасдиқланган дастур, дарс режаси, ёзма баёни талаб қилинади. Дарсларнинг мазмуни муҳокама қилиб турилади. Диний таҳсилда-чи? Айниқса, хусусий мулла ёки отинойи очган мактабда аҳвол қандай? Ким уни қувватлантириб туради? Ким назорат қилади?

Шунинг учун ҳам бу масаланинг ҳуқуқий томонларини жиддий мулоҳаза асосида ҳал қилиш зарур, деб ўйлайман. Тўғри, нодавлат таълим муассасаси бўлиши мумкин. хусусий муаллимлик фаолиятига ҳам йўл бор. Лекин гап ёш авлоднинг тақдири ҳақида борар экан, ҳар қандай таълим ошкора бўлмоғи ва жамият назаридан четда қолмаслиги лозим. Фарзандларимиз ҳам жисмоний, ҳам маънавий-ахлоқий жиҳатдан баркамол бўлиб тарбия топишига зид бўлган ҳар қандай ҳаракатнинг олдини олиб бориш — ҳар биримизнинг муқаддас вазифамиздир.

8. Қабрларни оёқости қилиб...

— *Ваҳҳобийлар таъсирига тушган ёшлар ҳақиқатан ҳам жуда жоҳиллашиб кетади, — деб сўзида давом этади Азизбек Сатторов. — Бир ишга қўл уришдан олдин шу тўғримиз ё нотўғримиз, деб ўйлаб ҳам ўтирмайди. Яқинда Хўжаобод туманидаги “Меҳмон Вали” қабристонига кимлардир қабртошларни бузиб кетишди. Кейин шу нарса ойдинлашдики, Андижон тумани Хартум қишлоғида яшайдиган С. Қодиров, А. Ҳайдаров ва А. Эгамбердиев шундай бузғунчиликка қўл уришган экан.*

Қабр устига қўйилган — ёдгорлик тош бўлса, унинг кимга зарари тегибдики, бузиб ташласа. Қабохатга қўл ургунча шу кучни савоб ишга сарфлашса бўлади-ку, деб ўйлаб қоласан киши. Кейин билсак, улар ваҳҳобийлар таъсирига тушиб қолган ёшлар бўлиб, қилиб юрган шу номаъқулчиликни “маъқул ва савоб иш” деб ҳисоблашар экан.

Бу — уларнинг мустақил фикр юритишига ожиз эканлигини кўрсатади. Ваҳҳобийларнинг ота-онаси, аҳли оиласига нисбатан ҳам кўнглида илиқ муносабат бўлмайди. Бир мисол келтириб ўтмоқчиман: айни кунда Андижон вилоятида 750 дан ортиқ фуқаро узоқ вақтдан буён доимий тураржойида яшамайди... Улар қаерда юрибди, қандай юмуш билан банд — буни ҳеч ким билмайди. Бу ҳол, албатта, кишини қаттиқ ташвишга солади. Аммо бир нарсага ҳайрон қоласан киши: мана шу фуқароларнинг аксарияти оилали, бола-чақаси, рўзғори бор. Наҳот, улар фарзандини соғинмайди, аҳли аёли қандай рўзғор тебратаётгани билан қизиқмайди... Агар улар яхши ниятда уйдан узоқда юрган бўлса, бундан ҳечқурса, оиласи, ота-онаси хабардор бўлиши керак эди-ку!

Бу — масаланинг бир томони, кишини ўйга толдирадиган бошқа жиҳати шундаки, шу биродарларимиз ҳам маҳалла-қўйда яшаган, уларнинг айримлари ҳали мактабни тамомлаб улгур-

гани йўқ. Шундай экан, ўз-ўзидан ҳақли савол туғилади: ота-она, маҳалла-кўй, фуқаролар йиғини, мактаб ва ёшлар тарбиясига бевосита дахлдор бўлган бошқа ташкилотлар нега уларнинг тақдирига лоқайд қарашган? Ўзбекчилик деймиз, яхши анъана, урф-одатларимиз бор, деймиз-у, нега шунга ўзимиз амал қилмаймиз?! Қадимда ота-боболаримиз ўз фарзандларини-ку қўяверинг, бутун маҳалла-кўй болалар тарбияси, оилавий иқлимга ўзларини масъул деб билишган. Улар шу йўл билан маҳалланинг обрў-эътиборини сақлашган. Чунки улар битта тарбияси бузуқ боланинг исноди бутун маҳаллага уриб, ҳаммани ёмонотлиқ қилишини яхши билишган. Нега шундай одатларни биз бугун унутиб қўйдик?

– “Во дариг!” дейиш керакки, бир томонда Ватанни севиш иймондандир деб, уни муқаддас билиб, тупроғини тутийдай ардоқлайлик, деб турганда, ўз бағрингда униб-ўсган ўғлонлар орасидан бир туда ажралиб чиқиб, сенга қараб тош ота бошласа, – дея суҳбатга қўшилади таниқли шоир Муҳаммад Юсуф. – Кунни кеча телевизор орқали хорижда уларнинг бошини қовуштираётган, юртига, миллатига қарши қуролли курашга тайёрлаётган раҳбарларини ҳам намоийиш этишди. Соқоли кўксига тушган бу йигитларнинг бири наманганлик, яна бири андижонлик, нари борса, ўттиз ёшга кирган, холос. Ҳатто жиҳод деяётгани йўқ, очикдан-очик “ўлдирамиз, сўямиз!” дейишмоқда. Ҳеч ақлга сиғдира олмайсан киши. Улар наинки адашган, балки аллақачон ёвга айланиб бўлган! Ким уларни шу йўлга бошламоқда ўзи? Ахир, кўриниб турибди – ният яхши эмас! Халқнинг бошига кулфат келтиради бу!..

9. Мўминларни аданиш хижолатидан сақлайлик!..

– *Бисмиллоҳир роҳманир роҳийм.*

Ислом ёмонлик қилишга буюрмайди, – дея суҳбатни давом эттиради Ўзбекистон Республикаси Диний ишлар бошқармасининг Наманган шаҳри бўйича вакили Ҳорунхон ҳожи Аюнов. – Жаноби Расули акрам алайҳиссалом шундай дедилар: “Мусулмонни ўлдириш – кофирлик, сўкиш – фосиқликдир. Мусулмон кишига уч кундан ортиқ гина сақлаб юриш ҳалол эмасдир. Мусулмонликда бировга қаттиқ гапириш у ёқда турсин, ҳатто юзига тик қараш ҳам гуноҳ саналади. Ваҳҳобийларнинг тутган тутуми мўътабар ислом дегани эмас асло. Динда фақат Қуръони Карим ва найғамбаримиз суннатларига амал қилиш буюрилади. Қуръони Карим ва найғамбаримиз суннатларида эса,

мўмин ўз биродари, ўз аҳли оиласига зуғум қилсин, қийин-қис-товга олсин деган на бир оят, на бир ҳадис бор. Ваҳҳобийлар ҳаракати мусулмонлигимизга ёт ва зиёнкордир.

Кунгилларни ўртаб турган жабрдийда оналар ва болалар фарёди, қариндош-уруғлар дарду оҳи ҳар бир мўминни ларзага солгай.

Ҳуш, биродарига хунрезлик қилишгача етиб келган ваҳшоният Наманганда қаёқдан пайдо бўлди? Нега айрим ёшлар тааммул қилмай уларнинг даъватига майли хотир қилдилар? Ахир, ўтган ота-боболаримиз ҳам мусулмон бўлишган, аммо чин йўлдан оғишмай, ҳар қачон иймон йўлини тутишган.

Ваҳҳобийлик ҳаракатининг бизда зоҳир бўлиши тафтиш этилса, сабаблари сафни бузувчиларга, тобеларнинг ғофилли-гига бориб тақалади. Биз на ҳолдамиз? Ҳозирги вақтда исломий илми мукамал билишлик ҳаммага ҳам муяссар эмас, ваҳоланки, яхши билан ёмонни фарқлаш учун ҳам мўминга илм зарурдир. Жоҳилот чуқур илдииз отган даврдан бу кунларга чиқ-қач, масжидларда имомлик қилаётган биродирларимиз ёшларимиз онгини ҳар хил ғуборлардан асрашлари, қадимлари собит бўлсин учун Ислом тарихидан ҳам огоҳ этишлари лозим эди. Надоматлар бўлсинким, уларнинг аксарияти бу соҳада тугал билимга эга эмаслар.

Масжидда муслимлар ибодат қилмоқ билан бирга динимиз, мазҳабимиз ҳамда Ислом тарихи хусусида маълумот олишса, ҳанафия уламолари суҳбатларидан баҳраманд бўлишса, мас-жид имоми ҳам Исломга ёт бузғун ҳаракатлар тавсифини баён этса, бу иймонимизни авайлаб-асрагай, мўминларни ада-шиш хижолатидан сақлагай.

Ҳанафия уламолари, имомларимиз ухлаётган бўлсалар уй-ғонсинлар, бедор бўлсалар, Ҳақ ишига киришсинлар!

Оллоҳ таоло бу хайрли ишда баракот бергай ва мукофоти-ни қиёмат куннда ўз фазли билан насиби рўзи этгай. Амин.

10. Ваҳҳобийлар нафсингдан илинтиради

ёхуд

баъзи бир мулоҳазалар

Машъум XVI пленум ҳар бир юракка даҳшат солиб тур-ган пайтлар, демак, 1983 йилнинг охирлари, бир кун “Со-вет Ўзбекистони” газетаси бош муҳаррири ушбу мақола му-аллифларидан бирини ўз ҳузурига чақириб, шундай бир “шарафли” топшириқ берди:

– Ишни Тошкентдан бошлайсиз, кейин бутун вилоятларни айланиб чиқасиз. Қабристонларни “урасиз!” Агар эътибор берган бўлсангиз, қабртошларда арабча ёзув, ойнинг тасвири пайдо бўлаяпти. Буни таг-томири билан йўқ қилиш керак! Шунга йўл очадиган бир-икхита мақола ёзасиз, асосий гапни мрамр исрофгарчилигига буриб юборасиз. Бу – шахсан опанинг топшириғи! Тез киришинг! ЦКнинг секретари қараб турибди...

У пайтлар сиёсат – олов, беаёв куйдириб ташлар эди. Гарчи шу зуғумдан чўчисак-да, қабристонларни оёқости қилишга, қабртошларга, ундаги ҳилол ифодасига қарши қилич кўтаришга, Оллоҳ шоҳид, ҳаддимиз бўлмаган! Чунки у ерда аввало инсон, бир сўз билан айтганда, сиз билан бизнинг ота-боболаримиз ётибди. Ҳаммамиз ҳам бир куни оламдан ўтамыз ва ортимизда қолган фарзандларнинг эътиборига муҳтож, бир уюм нажотсиз тупроққа айланамиз.

Худодан кўрқмаган одам ўтганларнинг қабрини оёқости қилиши осон, лекин уларга иззат кўрсатиш осон эмас!

Яхшилиқдан яхшилиқ, ёмонликдан ёмонлик келиб чиқади. Шунинг учун ҳам коммунистлар қила олмаган ишни ваҳҳобийлар қилиши, айрим ёшларнинг “Меҳмон Вали” қабристондаги қабртошларни бузиб ташлаши кишини сескантиради.

Улар билмайдиларки, бидъат дея қабрни эмас, балки етти авлоди амал қилиб келган мазҳабни, эътиқодни, миллий урф-одат ва таомилларни оёқости қилаётир. Улар билмайдиларки, биродарларининг кўнглини оғритаётир. Ахир, биз шу эътиқод, шу миллий урф-одатларни инсонийлик деб биламиз-ку!

Улар билмайдиларки, зоҳир бўлган ҳар қандай даъват ортида шундан кўзланган ният яшириндир. Ваҳҳоб тобелари муслимни “сиғинишдан қайтариш” даъвосида ислом азизлари ётган сағаналарни вайрон қилган экан, билингким, аслида бу – шу ниятда қилинган эмас, балки унинг замирида мушрикларнинг алал-оқибат Каъбани бузиш макри ётади. Бу – исломнинг юрагини тилкалаш билан баробар эди. Мисли кўрилмаган бу куфр вақтида наждлик Муҳаммад зиммасига юкланган, бироқ мунофиқлардан бўлган шайх бунга журъат қила олмаган...

Ўтмиш ваҳҳобийлардан улги олиб, ҳаммиллатинг миллатнинг юзига оёқ кўйса, бу – ғофиллик эканлигини ичичингдан сезиб турсанг-да, хатолик ўтганини англаб, эрта бир кун улар пушаймон бўлишига гарчи ишонсанг-да, барибир, оғир ботар экан кишига!

Бу кўргулик бизнинг бошимизга қаёқдан ёғилди ўзи?

“Труд” газетаси 1998 йилнинг 14 мартида шўро тузуми инқирозга юз тутгач, аввалги “темир тўсиқ”лар орадан кўтарилди, деб ёзади, худди шу вазиятдан покистонлик ваҳҳобийлар намояндаси Амжат Али тўла-тўқис фойдаланади ва Намангандаги Ота Валихон масжидига уя қўяди...

Лекин бу ҳали ҳаммаси эмас. “Азия и Африка сегодня” журнали бултур август сонисида ёзишича, “Ислом уламолари жамияти” намояндаси Қози Хусайн Аҳмад айтадики, бу фирқа раҳбарияти 1974 йилдаёқ шўро иттифоқининг айрим жанубий республикаларидаги исломий жамоалар билан муносабатга киришишга ҳаракат қилган...

Лекин бу ҳам ҳали ҳаммаси эмас...

1998 йилнинг 19 январиди “Известия” Доғистонга ваҳҳобийлик ҳаракати ёйилиши асосларини шундай тадқиқ этади: “Хорижий даъватчилар ваҳҳобийлар қаторига қўшилганинг учун сени маблағ билан тўлиқ таъминлайди. Ҳар бир молиявий кўмак юз доллардан ўн минг долларгача. Қурол-аслаҳа билан ҳам ўзлари таъминлашади. Бу жамоага бош қўшдингми, тамом, фақат ўлимни бўйнингга олибгина ундан чиқиб кетишинг мумкин”.

Шунча харажат қилишдан мақсад нима ўзи?

Ҳозир доғистонлик ваҳҳобийлар Ислом давлати тузамиз деб даъво қилишмоқда.

Ислом давлати тузилгач, табиийки, ваҳҳобийларни едириб-ичирган, қуроллантириб, ҳокимиятга қарши қўйган кучлар давлатни бошқаради!

Ваҳҳобийлар воситасида ҳокимиятни қўлга киритиш учун ҳаракат қилганлар ҳамиша шундай йўл тутишган ва беадад қон тўкилишига сабаб бўлишган.

ЖАВОБГАРЛИК

- * “Ана, биз мусулмонларнинг лоқайдлиги”
- * Уй тарбияси онанин вазифасидир
- * Шарқшунослар нима юмуш билан банд?
- * XXI асрга қадам қўйишга тайёрмизмиз?

Тарбия бизлар учун е ҳаёт, е мамот,
ё нажот, е ҳалокат, е саодат, ё фалокат
масаласидир.

Абдулла Авлоний

II. Кибрли “қавм”

— Отам қишлоқнинг кагга муллаларидан бўлган, шу кишининг таъсирида биз ҳам болаликдан намоз ўқишга одатланганмиз. — дейди Шаҳрисабз туманидаги Амир Темур жамоа хўжалигида истиқомат қиладиган Луқмонжон Қаюмов. — Яратганга шукроналик ва бандалик бурчимизни бажара бошлаганимизга ҳам йигирма беш йилдан ошди. Ўзим — ҳайдовчиман. Хизмат юзасидан тез-тез Тошкентга келиб тураман. Кўпинча йўловчилар билан бирга тунни Отчопарда ўтказишга тўғри келади. Шукрки, пойтахтдаги йирик бозорларнинг барчасида масжид мавжуд. Отчопарда ҳам каттагина масжид бор. Бир неча марта шом намозини шу ерда ўқидим, лекин бора-бора бу масжидга оёқ босишга юрагим бетламай қолди.

Негаки, масжид намозхонларининг аксарияти тижоратчи мўминлардир, уларнинг одатлари жуда бошқача: фарэни ўқишадикю суннатни адо этишмайди, бу майли, ҳар кимнинг амали ўзига, лекин атай бошқаларнинг гашига тегиб, уларнинг намозига халақит бериб, бировни одаммисан, демай белисанд қарашларни... ғалати-ку, а?! Улар жамоат намозига ҳам имомга эргашмай тўсатдан “Оллоҳу акбар!” дея қичқириб юборишади. “Фотиҳа” сурасидан сўнг овозларини борича қўйиб: “Оми-и-ин!” дея бақирришади. Фарз намози

тугагач эса, тўс-тўполон кўтарганча, суннат намозини ўқиётганларни туртиб-суртиб, ташқарига чиқиб кетишали. Бу — ҳар қандай мўминга малол келади, хаёли чалғийди ва ўқиётган намозидан ҳам кўнгли тўлмайди. Ахийри, бир биродаримиздан сўрадим:

— Ким ўзи булар? Нега бундай қилишади?

— Ваҳҳобийларнинг бир тоифаси, — деди у.

Биродаримизнинг айтишича, бу тоифа пайғамбаримиз саллоллоҳу алайҳи васалламни тан олмас, суннатни адо этишни ўзларига эп кўришмас экан. Шунин билгач, “Ё тавба!” дея ёқа ушладим.

Ваҳҳобийларнинг кибру ҳавоси жуда баланд экан.

Аслида кибр ва катталиқ Оллоҳга хос-ку! Буни улар, чамаси, ёдларидан чиқариб қўйишганга ўхшайди...

Бу қандай ҳавмки, ўзлари суннат намозини ўқишмайди, тагин ўқиётганларни жўртгага туртиб, олдидан ўтиб кетишади. Бу — беодобликдан ташқари: “Биз шу амалларни сиздан яхшироқ билгучилармиз!” деган иддао, намозхонлар эътиборини ўзларига жалб қилиш эмасми?! Шундай ҳолатда содадил мўминлар шошиб қолади, амалларига нисбатан кўнгилларида ишончсизлик туғилади. Бундай дейишимнинг боиси шуки, ўзим ҳам бир майдон шундай саросимада юрдим, кейин Қуръони Карим, ҳадиси шариф, “Ислом дини қоидалари ҳақида қўлланма”ни қайта мутолаа қилиб, ота-бобомиз қилган ишни қилиб, хато қилмаганимга амин бўлдим. Шундан сўнг ваҳҳобийларнинг пайғамбаримиз саллоллоҳу алайҳи васалламни тан олмасликлари сабаби, бундан қандай манфаат кўриши, мақсад ва муддаолари нима — шунин ҳам билиб қўяй деган ниятда кўп сўраб-суриштирдим-у, лекин дуруст бир йўриқнома топа олмадим...

12. Лоқайдлик ёки баъзи бир мулоҳазалар

Жадидчилик раҳнамоси Маҳмудхўжа Бехбудий Қуддуси шарифдаги масжиди Сухратилло зиёратида юздан зиёд насроний, яҳудий сайёҳни учратиб, уларнинг “оғзидан Умар, Абду-малик, Қаловун, масжиди Муҳаммадий” деган сўзларни эшитгач, ўқинч билан бир фикрни қайд этади: “Қўлларинда... ҳар навъ оверупойи тилларида ёзилган “Раҳнамо” (маълумотнома, йўл кўрсатувчи) китоблари бордурки, ҳар нимарсани тарихи ила биладурлар.

Қуддуси шарифдан мусулмоний хатда бир “Раҳнамо” ахтардим, йўқ. Фарансавий, немис, англис, румча, русча, арманича, ҳатто булгарчаси бор. Ялғуз мусулмончаси йўқ. Ана, биз мусулмонларнинг лоқайдлиги...”

Бу ҳол ҳамон табиатимизда яшаб келаётир. Ҳозиргача қатор исломий китоблар нашр этилди, шубҳасиз, улар илмдан огоҳ кишилар илмини зиёда этади, лекин оддий одам, ҳайдовчи, деҳқон ё даштда қўй боқиб юрган чўпон ҳам ўзига керакли маълумотни оладиган:

– ислом ва унинг мухтасар тарихи, мазҳабларнинг юзага келиши ва бунинг сабаблари, фарқли жиҳатлари, хусусан, ота-боболаримиз 1300 йилдан буён амал қилиб келаётган ҳанафий мазҳаби, мазҳаб эгаси Абу Ҳанифа шахси, ярим миллиард мўмин эргашган мўътадил ва бағри кенг бу мазҳаб нега маҳаллий шароитлар ва урф-одатларни ҳисобга олгани;

– исломга муҳолифатлик ва уни ич-ичидан бузиш сиёсати, динни восита қилиб ҳокимият учун курашган ҳар хил оқим ва ҳаракатлар, уларнинг исломга ва мўминларга etkazган зиёни;

– тариқат аҳллари, уларнинг тариқати моҳияти, шариат билан тариқатнинг ўзаро фарқи ва чамбарчас боғлиқлиги содда ва лўнда тушунтириб берилган йўл кўрсатувчи китобчалар мавжудми бизда?

Йўқ.

Албатта, бу китобчаларнинг ҳар бири бир жабҳага бағишланган бўлиши, бир-бирини тўлдириб бориши, яхлит олиб қараганда эса, бир бутунлик касб этиши лозим.

Хожа Баҳоуддин Нақшбанд шундай дейдилар: “Мағиз нўстнинг ҳимоятида бўлади. Агар нўстга нуқсон етса, мағизга ҳам таъсир этади”. Биз ният қилган “Раҳнамо” китоблар мағизни ҳифзи-ҳимоясига олган нўст вазифасини ўтай олиши керак.

Иккинчидан, ваҳҳобийлик бўладими, толибон бўладими, акрабийлик бўладими, қатъи назар, ислом оламида мўминлар орасига ихтилоф солувчи бузғун оқим амалга кирган кундан бошлаб унга қарши ҳаракат ҳам юзага келган. Исломий маърифат улашувчи ҳар бир уламо бу тажрибалардан огоҳ бўлиши жоииз-ку. Бугун аксар имомлардан Макка шаҳри муфтийиси Аҳмад ибн Зайни Деҳлоннинг “Ал-дурар ал-санийя фир-радди ала-л-ваҳҳобия” китобига кўзингиз тушганми, деб сўрасангиз, сукут сақламоқдан нарига ўтишмайди. Эрта бир кун Муҳаммад ибн Абд ал-Ваҳҳоб тобеларидан бири келиб, шу имомга: “Чиқ бу масжиддан, жамоага ўзим имомлик қиламан, чунки бизнинг раҳнамоимиз ҳам Абу Ҳанифадан ортиқ билгучилардан

бўлган!” — дея ўжарлик қилса, уни рад этишга бир журъат сезармикан, қачонки шунга қувватлантирувчи илм ва далилга эга бўлмагач?!

Учинчидан, Қурбон ҳайити куни кўнгул сўраб борилган бир хонадонда бир неча киши: “Бешик тўйи — бидъат!” “Бидъат эмас!” — деган хусусда баҳс қилиб қолди. Бидъат деб эшитгани: “Бу — янгилик-ку!” — дея фикрини асослаган бўлди, рад этган киши эса: “Бешик тўйининг нимаси ёмон?” — дея даъво қилди. Шу ўринда бу миллий маросимни ёқлаш ёхуд қоралашга асос бўлгулик бир далил келтирувчи мусулмон топилмади. Шунда биз “бу — ўтирганлар ўзларининг ҳанафий мазҳабига тобе эканликларидан, умуман, Ислолда Қуръон ва суннат таълимотига зид бўлмаган урф-одатлар ҳам “Илом ҳукмларининг масдарлари” бўлиши мумкинлигидан ҳали огоҳ эмас эканлар-да”, деган андишага бордик. Шунинг учун ҳам имомларимиз амри маъруф қилганда, фақат мўминнинг Оллоҳ ва ҳақ пайғамбар, оила ва яқинлари олдидаги бурчлари ҳақида насиҳат айтиш билан чекланмай, пайғамбарлар, мазҳаблар, тариқатлар ҳақидаги билимларини қуёшдай равшан қилиб жамоага етказишса, уларнинг маънавий эҳтиёжлари маърифат нуридан тўйинишига хизмат қилган бўлар эди.

“Ваъзхон шундай бўлсинки, — дейилади Мир Алишер Навоий ҳазратларининг асарида, — унинг мажлисига бўш кирган одам тўлиб чиқсин, тўлиб кирган одам эса енгил тортиб, холи қайтсин”.

Тўртинчидан, ақиданарастлар мусиқани бидъат дейишади, шарқшунослар эса Абу Юсуф ибн Исҳоқ ая-Киндий IX асрда араб мусиқашунослигига асос солганлигини, яхши мусиқа чиройли хулқ тугъдиришини илмий жиҳатдан асослаганлигини, ҳатто мусиқа воситасида шол ётган болани оёққа қўйиб, юргизиб юборганлигини жуда яхши билишади. Лекин улар мутаассибларга муносабат билдиришга ўзларида рағбат сезишмайди, аксинча, “Ҳозирги араб тилишунослигининг долзарб муаммолари” хусусида тадқиқотлар қилишадими-ей?! Тўғри, бу ҳам илм, аммо “араб тилини билмайдиган халққа шу тобда бу тадқиқотнинг нима ҳождати бор ўзи?” — деб ўйлаб қоласан, киши.

Олимлар энг аввало халқни ўйлантириб турган муаммони ойдинлаштириб бермайдими?

Ваҳҳобийлар ҳаракати ҳақида оврўполик, шунингдек, араб, турк, рус шарқшунослари XIX асрдаёқ йирик тадқиқотлар яратишган, бизнинг шарқшунослар эса табиатимиз ва фитратимизга ёт бу ҳаракат ҳақида ҳамон жим туришибди, десак, ёлгон бўлмайди.

Гап фақат бу ҳаракат хусусида эмас.

Ислоҳ ҳақидаги маълумотнома китобни янгилаш вақти келмадимикин?

Беҳбудий айтган йўриқномаларни, “Ислоҳ миллатчилиги”, мазҳаблардан ташқари ҳаракат ва оқимлар ҳақидаги тадқиқотларни улар яратмаса, ким ёзади?

Ҳақиқатан ҳам, биз ўта лоқайдмиз. Бошимиз бориб қаттиқ бир тошга теккандагина шунга эътибор қаратамиз. Ҳолбуки, бу ҳар биримиз миллат олдида ҳар куни қилиб боришимиз лозим бўлган оддий бир иш-ку!

Беҳбудийнинг сўнги нафасида қилган илтижо ёдингиздодир: “Туркистон болаларини маърифатсиз қолдирмангизлар!”

13. “Бизнинг худомиз – Ҳарри Кришна!”

– Олой бозорига кираверишда ажаб бир воқеанинг устидан чиқдим, – дейди оқсоқол адиб Одил Ёқубов. – Очик майдонда бир гуруҳ ёшлар давра қуриб, зикрга тушаётган экан. Яна денг, улар жўр овозда дам-бадам: “Ҳарри Кришна!” – деб бақириб қўйишади. Ҳайрон бўлдим: бегона эмас, ўзимизнинг йигитлар, аммо афт-ангори жуда ғалати. Бўйинларига аллабалоларни тақиб олишган, тақирбош, дарвоқе, бир тутам кокиллари ҳам бор. Кўққисдан бири ёнимга келиб:

– Биз Кришна учун эҳром қурмоқчимиз, шунга хайру эҳсон қилинг! – деб қолди.

– Кришнанг ким ўзи? – деб сўрадим энсам қотиб.

– Худомизнинг номи шундай, биз унинг динидамиз...

Бу гапни эшитиб, рости, кўнглим чўкиб кетди. Нималар бўлаяпти ўзи? Бу ёшлар кимдан андоза олиб ҳаётга қадам ташлаяпти? Дунё мусулмонларининг бир қисми тасаввуф, хусусан, нақибандийлик, яссавийлик, кубровийлик тариқатига амал қилиб яшаса-ю, бу азизларнинг зурриётлари “Бизнинг худомиз – Ҳарри Кришна!” – деб айюҳаннос солиб юришса?..

Кеча йўлим тушиб, марказий универмага кирдим, миллати нотайин бир қиз – қўлида бир даста китоб, русча, нўқ, насроний дини ҳақида эмас, қандайдир худолар, биз эшитмаган пайғамбарлар ҳақида – универмагни айланиб чиққунимга қадар, ишонсангиз, уч марта йўлимни тўсиб, шу “муқаллас китоб”ларни олишга, шу динга киришга даъват этди.

– Кўясанми-йўқми?! – дедим охири. – Учинчи марта йўлимни тўсишинг!..

– Демак, Худойим шуни хоҳлаяпти-да! – дейди у.

– Менинг ўзимнинг Худойим бор! – дедим мен. – Ўзимнинг дину иймоним бор!..

Шундан кейин унга бориб, дўппини олиб қўйиб ўйлаб қарасам, “Ҳарри Кришна!” деб айюҳаннос солгани учун фақат ўша ёшларни айблаш ҳам адолатдан эмас экан. Биз XXI аср бўсағасида яшаяпмиз, дунёга юз очдик. Ва бундай вазиятда турли ниятдаги мафкуравий таъсирлар бўлиши табиий. Ва бу қуюнга ўхшайди, у мўрт ниҳолларни эгиб қўйиши муқаррар. Бу эса ҳар бир ниҳол парваришига ота-онадан алоҳида меҳр ва эътибор талаб қилади. Биз эса фарзанд тарбиясига энгил қарашга одатланиб қолганмиз...

Ўша қиз ҳақида мен кейин ҳам кўп ўйладим. Қаранг, бегона бир мамлакатда қиз боши билан ўзининг ақидаси ва ўзининг динига у ҳеч тап тортмай даъват этиб юрибди. Нега биз бошқа бир ғайридин халқ ичига бориб, динимизга, нақшбандийлик с яссавийлик тариқатларига уларни даъват этиш у ёқда турсин, ҳатто ўз фарзандларимизни, эътиқодимизни химоя қила олмаяпмиз? Нега?

Бу жиддий ўйлаб кўриш лозим бўлган масала.

Айримлар бунга ўтгинчи қийинчиликлар билан изоҳлаяпти. Йўқ, ундай эмас, мен уруш йиллари азбаройи жон сақлаш ва очлик балосидан қутулиш учун ҳаром ўлган, кўмиб ташланган молни қазиб олиб, шунинг гўштини пишириб еган, тут пишиғига етгач, тут еб жон сақлаган болаларни биламан, улар арзимаган ҳақ учун хўжалик даласида силласи қуриб йиқилгунча ишлар эдилар, лекин қандайдир тама билан динига, эътиқодига, халқига хиёнат қилган эмас! Ва айтиш керакки, кейинчалик ўша болалардан йирик-йирик олимлар, арбоблар етишиб чиқди.

Нега биз бу қадар сусткашмиз? Чунки фидойилик етишмайди.

Бизда худбинлик жуда кучли.

Ҳозир нима кўп, ахлоқсизлик, бузғунчилик, жангарилик ташвиқ қилинган, ахлоқни бузишга олиб келадиган манбалар жуда кўп. Видеотасма дейсизми, хорижий телевидение кўрсатувлари дейсизми, хорижий газета, журналу китоблар дейсизми...

Ундан ҳам хатарлироқ таҳдид қилаётган гиёҳвандлик, СПИД...

Азал-азалдан шубҳали кимсалар уй атрофида айланишса, даставвал аёллар хавотир олган, аста бориб дарвозани тамбалаб қўйишган. Бугун шундай бир вазият туғилдики, мамла-

кат дарвозалари дунёга ланг очилди, ундан дуст ҳам, душман ҳам кириб келиши мумкин, шундай экан, ҳушёрликни қўлдан бермаслик лозим, ҳар биримизнинг Каъбамиз булган оилани, болаларимизни, уларнинг ахлоқу сажиясини кўз қорачиғидай эҳтиёт қилиш керак! Қаранг, ҳатто кушлар ҳам ёт ҳамлалардан полапонларини паноҳида асрайди-ку, ахир!

14. Ёшлар улку олишни яхши кўради ёхуд баъзи бир мулоҳазалар

Жанубий Кореядаги машҳур “ДЭУ” компаниялари гуруҳи асосчиси Ким У Жунг ўзига тенгдош авлод ёшлиги жуда оғир шароитда кечганлигини ёзади: “Эрталаб соат 6 дан тунги 12 гача оқлдан озгудек ишлардик... – дейди у. – Ишда мукамалликка интилиш, ватанпарварлик ҳисси бизни шунга даъват этган. Ватанимиз тараққиётига ўз улушимизни қўшишни истардик. Агар бизнинг авлод бахилликка берилганда, ўз шахсий манфаати учун қайғуриш билангина чекланганда ва ялқовлик қилганда, бугун сиз кўриб турган тараққиётга эриша олмаган бўлар эдик... ва бу фидойиликни бизга ўқитувчиларимиз сингдирган, улар бизни яшашга ўргатдилар”.

Агар биз мамлакатимиз муаллимлари Ким У Жунгнинг ўқитувчилари каби захмат чекишмаяпти, десак, унда хорижда ўқиётган, бўлак жабҳаларда юлдуздай чақнаб чиқаётган иқтидорларни ким тарбиялаб вояга етказаяпти, деган ҳақли савол туғилади. Лекин рўй-рост айтадиган бўлсак, бизнинг муаллимлар аллақачоноқ идеаллик шоҳсупасидан тушиб кетишган. Фақат улар эмас, ёшлар ташкилоти ҳам...

Маърифат аҳли ўзгалардан ҳамиша бир қадам олдинда юриши керак, модомики тобелар уни босиб ўтишга журъат қилди-ми, билинги, у мавқеини йўқотган бўлади. Ва бу бошбошдоқлик, парокандаликка, алал-оқибат, йўлни йўқотишига олиб келади. Агар, мен янглишмасам, саксонинчи йилларда мактаб ҳаётида шундай бир вазият кўзга ташланди, аксарият ўқитувчилар тирикчилик ташвишларига ўралашиб қола бошлашди, радио, телевидение орқали беҳисоб информация олаётган ўқувчилар эса улардан ўзиб кетишди ва уларни ҳурмат қилмай қўйишди.

Одатда, ёшлар кучли шахсларни ёқтиради, улардан улку олиб, тақлид қилади, уларга ўхшашни истайди. Ўқитувчидаги заифликни зийрак ўқувчи тез илғайди ва ундан юз ўгиради. Шундай вазиятда марказий универмагда китоб кўтариб, ўз

диниға даъват қилиб юрган қизга ўхшаш бирон-бир талабгор учраб қолса, муқаррар, унинг таъсирига тушиб қолади...

15. Илмга — илм, қиличга — қилич...

Биз бугун ваҳҳобийлар таъсирига тушиб қолган айрим ёшларимиздан ёзғирамиз, шулар ишлаб турганида бунчалик бўлмасмиди, деймиз, ҳаммасига айбдор — тинч-тотув яшаётганимизни кўра олмаётган ғаним кучлар, деймиз, ўринли гап, аммо аслида бу — яқин ўтмишдан қолган жонни койитмасликдан бўлак кайфият эмас. Тан олиш керак — ҳар биримиздан хатолик ўтди, нима, Ота Валихон масжидига ваҳҳобийлар уя қўйганлигини маҳалла оқсоқоллари билмасмиди? Жуда яхши билишган. Ота-оналар, ёшлар ташкилоти ҳам...

Улар айрим талабаларни ўз таъсирига олаётганини институт зиёллари сезмай қолган дейсизми? Сезган. Лекин...

Биласизми, гап нимада? Яқинда мен шундай бир раҳбарнинг маломатини эшитдим:

— Бир дўстимиз оламдан ўтди, — дейди у. — Юз чақиримча йул босиб таъзияга бордик, лекин супада турган, соқол қўйган уч-тўрт йигит ичкарига кириб фотиҳа ўқишимизга монелик қилишди. Жуда музтар бўлдик. Шуларни даф этадиган куч йўқми Ўзбекистонда?

Шунда бир четда ўтирган, кўзойнакли, жиқаккина йигит:

— Бунинг учун иймони саломат ҳар бир киши қараб турмаслиги керак! — деб қолди. — Бизнинг маҳаллада ҳам бир йигит, жонлиқни бисмиллоҳ демай сўйгансан, бу — гўшт ҳаром, деб отасини, сен соған сигирнинг сутидан ичмайман, чунки ҳижобга кирмагансан, деб онасини қийнаб юборибди. Шойи киймайсан, деб зуғум қила бошлагач, аёли арз қилиб келди. Нима қилсам экан, деб роса бошим қотди. Суриштирсам, Наманганга бориб, Ота Валихон масжидида сабоқ олган экан. ваҳҳобий деган гап энди чиқа бошлаган пайтлар эди, шулардан бўлса керак, деб ўйладим, бориб, пича гаплашдим, йўқ, сира бас келиб бўлмайди унга, сизлар диндан қайтган мушрикларсиз, телевизор кўрасизлар, бешик тўйи қиласизлар, соқолга тиғ теккизиб, шойи киясизлар... дейди. Жуда алам қилди. “Ислон” маълумотномасидан ваҳҳобийлар ҳақида баъзи-бир манбаларни аниқлагач, шунинг изидан тушдим. Асли бу “қавм” ҳақида жуда кўп ёзишган экан, фақат биз билмас эканмиз, холос. Қуръони Карим, “Саҳиҳи Бухорий” билан бирга “Тарихи ваҳҳобийон”, “Пуритане ислама?”, “Инглиз хуфянинг иқрори”

деган китобларни олиб, қайтиб бордим қошига, шу китобларни ўртага қуйиб, ўзи айтгандай, далил ва ҳужжат асосида баҳслашдик. Ҳар бир даъвосини далил келтириб рад этгач, нима деярини билмай қолди-я. “Ҳижоб, ҳижоб дейсан, бобонг замонидаям бўлмаган ҳижоб, бизда аҳли аёл паранжи ёпинган. Шунга биласанми ўзинг?” – десам, кўкарди, бўзарди, аммо миқ этмади. Шундан кейин бир ойча уйдан чиқмай юрди. Индамадим. Ҳозир анча ўзига келиб қолди...

Боболаримиз илмга илм билан, қиличга қилич билан қарши чиқишган. Биз шу ҳикматни унутиб қўйганга ўхшаимиз, шунинг учун ҳам биров қатъий оҳангда: “Таъзияда Қуръон тиловат қилиш ножоиз!” деса шошиб қоламиз, нега деб ўйлаб ҳам кўрмаймиз, тагин мушкулумизни биров келиб осон қилиб берса, деймиз. Сабаби – шунга ўрганганмиз, яна бир сабаби – илми-миз заиф, ғайрат ва шижоат, қатъият етишмайди бизда...

Аслида нима учун яшаймиз ўзи? Тонг саҳардан қош қорайгунча ўзимизни ўтга уриб, сувга уриб, нега тиним билмаймиз? Биримиз икки бўлса, деймиз. Нега? Ким учун?

Фарзандлар учун! Улар бошқалардан кам бўлмасин, деймиз. Лекин уларга ибрат бўладиган ишлар қилишни, уларнинг тарбиясини унутиб қўямиз!

Ҳолбуки, Расули акрам саллолоҳу алайҳи васаллам шундай буюрганлар: “Ҳар бирингиз раҳбарсиз (боқувчисиз) ва ҳар бирингиз қўл остингиздагиларга масъулдирсиз (жавобгардирсиз). Бошлиқ – раҳбардир. У ўз қўл остидагиларга жавобгардир. Эр ўз оиласига раҳбардир ва у оила аъзоларига жавобгардир. Аёл киши эрининг уйида бекадир. У ўз қўл остидагиларга жавобгардир... Фарзанд отасининг молини бошқарувчидир ва бошқаришда жавобгардир. Умуман, ҳар бирингиз бошқарувчисиз. Бошқарган ишингизда Оллоҳ олдида жавобгардирсиз”.

16. Ҳозирги ёшлар

Расули акрам саллоллоҳу алайҳи васалламнинг муборак ҳадислари ҳар бир муслим ва муслима зиммасига аниқ ва зиёда мажбурият юклайди. Шу билан мухтасар баҳсимизга нуқта қўйсак, жоиз бўлар эди, аммо бир андиша бизни узоқ ўйлантирди, айрим ёшларнинг янглиш кўчаларга кириб қолиши бутун бошли водий ёхуд ҳозирги замон ёшларининг юзига тўлиқ соя солиб қўймаслиги керак. Кунга кеча водийлик ҳамкасбимиз Фаргона шаҳридаги 25-ўрта мактабнинг 9-синф ўқувчиси Моҳира Қурбонова ҳақида тўлиб-тошиб ҳикоя

қилиб берди. Оддий оилада ўсган бу иқтидорли синглимиз ўз билими билан АКСЕЛС йўлланмасини олинган муваффақ бўлган ва шу кунларда Американинг Литр Рок шаҳридаги мактабда ўқишини давом эттираётир. Инглизча қатори у испан тилини ҳам мукамал ўзлаштирган ва ...энг аълочи ўқувчилар қатори Моҳира Курбонова Оқ уйда бўлиб, АҚШ Президенти Билл Клинтон билан учрашган!..

Бундай иқтидорли ёшлар юртимизда битта эмас, юзлаб, минглаб топилади.

Президентнинг иқтидорли ёшларни чет элда таълим олишларини қўллаб-қувватловчи “Умид” жамғармасининг биргина ўзи ҳар йили неча юзлаб заковатли фарзандларимизни хорижга, энг нуфузли олий ўқув юртиларига учирма қилаётир...

Яқинда бухоролик боксчи Фурқат Турсунов Германияда ўтказилган қитъалараро Кубок ғолиби бўлди, ЎзМУ талабаси Рустам Қосимжонов эса ўн етти ёшида дунёнинг энг ёш гроссмейстерларидан бири сифатида ном қозонди. Осиё чемпиони, ёшлар ўртасида Жаҳон чемпиони Миржалол Қосимовни таърифлаб ўтиришга ҳожат бўлмаса керак...

Муножот Йўлчиева, Юлдуз Усмонова, Насиба Абдуллаева, Муяссар Раззоқова ва уларнинг изидан келаётган чақноқ истеъдодлар-чи?..

Бугун Қоровулбозордаги нефтни қайта ишлаш заводида энг замонавий ускуналарни бошқараётган, Асака автомобиль заводида бири-биридан бежирим “Нексия”, “Тико”, “Дамас”ларни яратаётган, Камчиқ довонида савоб ишлар қилаётган, яъни йўл қураётган ёшлар-чи?!

Ҳозирги ёшлар деганда, энг аввало, шулар бизнинг ҳаёлимиздан бир-бир ўтади. Ва айтиш керакки, уларнинг расоликлари ота-она тарбияси билан изоҳланади.

Фидойи устозлари илмини улар меҳрлай эмган.

Фидойи устозлар! Биз ҳамиша уларнинг олдида таъзим қилишга бурчлимиз. Эртага дарсда мен айтадиган фикр ўқувчим учун бир янгилик бўлсин, шуурида муҳрланиб қолсин. деб узун кечалар талабалар каби дарс тайёрлайдиган, ўзини болаларга, демак, келажак ишига бағишлаган онадай меҳрибон, мунис ўқитувчилар юртимизда камми?

“Кадрлар тайёрлаш бўйича Миллий дастур”ни ҳаётга тадбиқ этаётган ҳам шулар эмасми, ахир!

Пастдарғомлик мураббий Аслиддин Баҳриев “Амироз индастрейз” Ўзбекистон-Америка қўшма корхонаси филиалини очганидан хабардормисиз? Ҳозир ўсимлик ёғи тайёрлаш

цеҳи, тегирмон билан бирга филиал қошида 160 нафар ўқувчи таълим олаётган мактаб ҳам фаолият кўрсатмоқда. Замонавий ускуналар, аудио ва видео техника, компьютерлар билан жиҳозланган бу мактабда ўқувчилар икки-уч хорижий тилни мукаммал ўрганиб чиқишмоқда.

Ўз ҳисобидан мактаб қураётган, Тошкентга келиб, дарс пайти ўқувчиларимга қўйиб бераман, деб ёзувчи, шоирлар сўзини магнит тасмасига ёзиб юрадиган, қўлзмаю дастхат йиғадиган ажойиб устозлар бор. Улар ҳақида ўйлаганда кишининг кўнгил уйи ёришиб кетади. Зеро, истиқлол, миллат ва маърифат фидойилари аслида шулардир.

Биз, “бу кунларга етганлар бор, етмаганлар бор”, деб кўп айтамиз. Исломий ва миллий қадриятларимиз, урф-одатларимиз, дину диёнат ва меҳр-оқибат, мўътабар Ватан озодлиги муяссар бўлган бу муборак кунларнинг қадрига ҳам етишимиз керак. Бу кунларга етиб кела олмай, армон билан ўтиб кетганлар қанча! Узоқ ажлодларни кўйинг, жиллакурса, Қодирийни, Фитратни, Чўлпонни ёд этинг, не чоғлик буюк эди уларнинг нияти, армони, ҳасрати. Шу ниятлар юзага чиқишига хизмат қилиш хайрли, ҳам қарз, ҳам фарз-дир. Ислом Каримов айтганидек: “Биз учун Мустақиллик — миллатимиз, мамлакатимизнинг жаҳонда обрў-эътибори, шон-шавкатини кўтарадиган соғлом авлодни, ҳар жиҳатдан баркамол ва фидойи ўғил-қизларни тарбиялаш, уларни вояга етказиш ва бахтини куришдир”.

1998 йил, апрель

ЁВУЗЛИК

ёхуд

халқаро терроризм ва унинг мудҳиш
жароҳатлари ҳақида

- * Айбланувчининг охириги сўзи
- * “Биз у кишининг ҳаётига тажовуз қилдик...”
- * Халқаро терроризмнинг уч кўриниши
- * Чегара билмайдиган разолат

1. Аччиқ сабоқ ва аччиқ хулоса

16 февраль воқеаларини содир этган террористик уюшма аъзоларининг жиноий иши очиқ суд мажлисида кўриб чиқилгани ёдингиздадир?! Суд жараёни ниҳоясига етгач, ҳукм ўқилиш арафасида қора курсида ўтирган жиноятчиларга охириги суз берилди. Шунда улар қилмишларидан афсус-надомат чекиб, тавба-тазарру қилдилар, бировларнинг қутқусига учиб, шундай кирдикорларни содир этганликларидан, ота-она, ёру биродарларининг юзини ерга қаратганликларидан пушаймон эканликларини билдиришди, биз бу ишларни ислом дини номидан қилиб, Оллоҳнинг олдида ҳам, бандасининг олдида ҳам гуноҳга ботдик, дейишди ва халқдан, Президентдан кечирим сўрашди. Аммо биз бугун бу ҳақда эмас, балки суд залида айтилган бошқа бир фикрга эътиборни қаратмоқчимиз. Бир муддат ўзини Ўзбекистоннинг “амири” деб ҳисоблаган йигирма беш ёшлардаги айбланувчи шундай деди:

“Ўзим билан ҳамфикр бўлиб юрган йигитларнинг айримлари босқинчи, ғирт каллакесар эканлиги тергов жараёнида ойдинлашди. Улар ислом динини ниқоб қилиб, одамларни талагани, ўлдирган. Мен эса, шу пайтгача буни билмаганман. Ўзим ҳам қандай кўчага кириб қолганимни суд жараёнида англаб етдим. Ота-омам шундай бўлсин, деб мени тарбияламаган. Ҳар гал ойпага қарасам, ўзимни эмас, душманнинг қутқусига учиб, ўз онасига қўл кўтарган бир манқуртни кўргандай бўламан!..”

Эҳтимол, ўзи мансуб бўлган тўда содир этган разолатдан чиндан ҳам у беҳабар бўлгандир. Аммо у иймон келтириб айтган бир фикри эътиборга моликдир:

“Ўвуз кишилар шу халқнинг ичидан шундай манқуртларни тайёрлади. Чунки ёвузлик турли кўринишларда яшар экан, баъзан у муқаддас туйғуларга ўранган ҳолда памоеён бўлиб, кўпчиликни чалгитар экан. Аммо у ҳеч қачон таптана қила олмайди. Мен шунга амин бўлдим!..”

Бу – унинг охириги сўзи! Иқрори. Албатта, бунга имон келтириш учун 16 февраль воқсаларигача кўрилган бир неча йиллик тайёргарлик, изчил ишлаб чиқилган режа ва шу режа асосида содир этилган мудҳиш террористик акт, унинг мудҳиш оқибатлари, йўқотишлар, жароҳатлар, кулфатлар, террористик акт содир этилгач, уни шу йўлга бошлаб кирган, у ишонган имонсизларнинг найранг ва мунофиқликлари, ўзларини четга олиб, жангариларни янги қирғинларга, ўлимга даъват этиши, бир сўз билан айтганда, ҳаётнинг шафқатсиз сабоғи сабаб бўлган.

Аччиқ сабоқ ва аччиқ хулоса.

Дунёга биз некбинлик билан қараймиз. Шунинг учун ёвузликнинг янчиб ташланишига ишонгимиз келади. Лекин ҳаётга очиқ кўз билан қараган киши ёвузлик ниҳоятда шафқатсиз ва яшовчан эканлигига иқдор бўлади. Ҳар сафар у ногаҳон таҳдид қилганида, қанчадан-қанча умрларга завол бўлади, инсон меҳнати билан яратилган қанчадан-қанча боғ-роғларни, юз очаётган орзу-ҳавас ва умидларни пайҳон қилиб кетади.

Бунга сабаб – эзгулик ўз-ўзича яшай олмайди. Болалар қанчалик меҳрталаб бўлса, эзгулик ҳам шунчалик ҳимояталабдир. Уни ҳамиша ҳимоя қилиш, ёмон кўзлардан асраш керак. Бошимиздаги осмоннинг тиниқлигию кўчадаги тинчлик-осойиш, уйимиздаги меҳр-оқибат, хотиржамликкача – барча-барчаси ҳар биримиздан ўзига яраша ҳимоя талаб этади. Чунки бу мураккаб оламда турфа ёвуз кучлар ҳали мавжуддир, шайтоний насвасалар, афсуски, ҳамон бор. Шундан ҳимоя қилинмаса, биз ҳамиша ҳам қадрига етавермайдиган қадрли бу ҳаётни қора кучлар бузиб ташлайди.

2. Жаҳолат

Москвадаги аянчли йўқотишлар бугун барчани ларзага солмоқда. Узлуксиз давом этаётган портлатишлар қанчадан-қанча иморатларни вайрон қилди, қанча зиён-заҳмат етказди. Энг аянчлиси, мудҳиш портлатишлар оқибатида бегуноҳ инсонлар, ўн гулидан бир гули очилмаган йигит-қизлар қурбон бўлишди. Террор уч юзга яқин россияликнинг саломат-

лигига жиддий зарар етказди. 378 киши ёвузликнинг қурбонига айланди. Шафқатсиз кулфат кунгилларда беадад нафрат уйғотди, аммо разолат ҳамон чек-чегара билмаётир.

Нега?

Бунинг илдизларини Владикавказ бозоридаги портлатишдан излаш лозим эмасмикин? Ўшанда қанча кишилар ногаҳоний портлаш қурбони бўлишди, аммо жиноят излари очилмай қолди. Портлатиш яна содир этилди. Телевидение фожиа оқибатларини халққа намойиш этди. Газеталар қурбонлар сони ва содир этилган жиноят замирида ётган асослар ҳақида турли тахминларни ёзиб чиқишди, аммо унинг илдизлари яна очилмай қолди. Жиноятчиларнинг қонун олдида жавоб бериши у ёқда турсин, ҳатто уларни тутиш учун қилинган ҳаракат ҳам зое кетди, кимлигини аниқлашнинг имкони бўлмади. Бу эса, уз навбатида янги жиноятларга замин яратди...

Шу ўринда беихтиёр 16 февраль воқеалари, Президент Ислом Каримов кўрсатган қатъият киши хаёлидан ўтади. Террорга қарши кураш ўз вақтида тўғри ташкил қилингани учун ҳам жиноятчилар бирин-кетин ҳибсга олинди. Хорижий журналистлар, халқаро ташкилотлар, жамоатчилик вакиллари иштирокида улар очиқ суд қилинди. Ва адолат қарор топишига жабр кўрганлар ҳам, жиноятчилар ҳам, халқ ҳам иқдор бўлди.

Бунга имон келтириш учун тўққизта қотиллик, ўн учта босқинчилик содир этган уюшган жиноий гуруҳ раҳбари, 16 февралдаги террористик акт ташкилотчиларидан бири суд залида айтган охириги сўзига эътибор беришнинг ўзи кифоядир:

“Бизга берилган жазони мен тўғри деб биламан, — деди у. — Бу жазони Олий суд ва бутун халқ кўриб турибди. Мен Президентимиз Ислом ака Каримовга айтмоқчиманки, биз у кишининг ҳурматиини тўқмоқчи бўлдик, ҳаётига тажовуз қилдик. Лекин у кишининг бахти, ҳаёти Оллоҳнинг қулида бўлгани учун Оллоҳ у кишини сақлади, сақласин!

Яна энг ёмон, энг гуноҳкор киши сифатида менинг сизларга тилагим, Оллоҳдан сўрайманки, ҳеч қайсиларингнинг оилаларингдан, зурриёдларингдан бизга ўхшаганлар чиқмасин!..”

Халқаро терроризмнинг бемалол илдиз отишида қон-қонимизга сингиб кетган худкомлик ва лоқайдлик иллатининг таъсири катта. Анвалги тузум бизни “Ўзим тинчман-ку! Менга тегмаса бўлди-да”, — деган ақида билан яшашга, ўзгалар фожиасига лоқайд қарашга ўргатиб қўйган. Тинчлик,

осойишталик ўз-ўзидан келмаслигини, бунинг учун кимлардир узун кечалар уйқу нима билмай тадбир излашини, кимларнингдир фидойилиги туфайли ҳаёт нашъасини суриб эмин-эркин юришимизни кўпинча биз унутиб қўямиз...

Мана шунинг оқибатида террор, шунинг баробарида, ҳатто Ислоҳ динини восита қилиб, ўзини “жиҳодчи” сифатлаб қон тўкиш, бегуноҳ инсонлар умрига зомин бўлиш, зимдан ҳокимият талашиш, ҳеч бўлмаганда, муайян минтақани олов ичида қолдириш каби иблисона ҳаракатлар авж олди.

Албатта, бу ҳаракат замирида хиёнат ҳам, жаҳолат ҳам, иқтисодий манфаат ҳам мавжуддир.

3. Халқаро терроризм

Террор – лотинча сўз бўлиб, “қўрқитиш”, “даҳшат солиш” деган маънони англатади. Бу атама XVIII асрнинг охирида, Француз инқилоби деган тушунча билан бирга истемолга кириб келган. Қўрқитиш, даҳшат солишдан иборат бу ёвуз ҳаракат сиёсий зўравонликнинг фавқулодда кўринишидир. Ҳокимиятни қўлга киритиш ёхуд давлат сиёсати ва мамлакат ҳаётини издан чиқариш мақсадида содир этиладиган қабих террорлар минглаб бегуноҳ кишилар умрига зомин бўлади, шу билан бирга одамлар орасида қўрқинч, саросима, бир-бирига ва эртанги кунга ишончсизлик уйғотилади.

Террорчилар террор қилиш орқали ўзлари қўзлаган чиркин мақсадга биратўла эришмоқчи бўлишади.

Террорнинг асосини эса, **террористик акт** ташкил этади. Бунда давлат раҳбари ёхуд сиёсий арбобларни, тинч аҳолини ўлдириш ёки бўлмаса, уларни гаровга олиш, осойишталикни бузиш, қон тўкиш, қўпоровчилик каби ҳоллар содир этилади. Қўрқитиш орқали пул, қуро-яроғ, транспорт воситалари ёхуд ҳибсда бўлган жиноий шерикларини озод қилиш талаб этилади.

Жамоатчиликни саросимага солувчи террористик актларда **кучли шахс** ва у билан ҳамфикр бўлганларни маҳв этиш кўзда тутилади.

Террористик актнинг разилона жиҳатлари беҳисоб, аммо унинг асосини ҳамшиша қонхўрлик, шафқатсизлик, ёвузлик ташкил этади. Терроризм қўрқитиш, даҳшат солиш орқали жамоатчиликни ёхуд ҳукуматни ўзлари қўяётган шартга кўндириш, шунга мажбур қилиш, яъни тазйиқ ўтказиш, зўравонликдан иборатдир.

Америка Қўшма Штатларининг Федерал Тадқиқотлар бюроси терроризмни икки турга ажратади: бири — маҳаллий, иккинчиси эса халқаро терроризмдир.

Маҳаллий терроризм маълум бир шахс ёки тўданинг маҳаллий аҳамиятга молик доирада қилаётган “инжиқлиги”-дир. Халқаро терроризм эса катта миқёсда, яъни, бир мамлакат ҳудудидан ташқарига чиққан, бошқа давлат фуқаролари ҳам уюшган жиноятчиликдир. Бундай ҳолларда террорчилик ҳаракатининг илдизи бошқа мамлакатлар ёхуд сиёсий кучлар манфаатига чатинган, марказлари бошқа бир давлатда жойлашган ва четдан бошқариб турилган булиши мумкин.

Халқаро терроризм ўз навбатида уч хилга бўлинади: баъзи бир экстремистлар ўз билгича содир этадиган; террорчи ташкилотлар муайян мақсадда қиладиган; айрим давлатларнинг хуфиёна раҳнамолигида фаолият кўрсатадиган ҳаракат.

Назарий жиҳатдан асосли бўлган бу фикрни ҳаётда исботлаш жуда қийин кечади. Бунга сабаб шуки, террористик ҳаракат аъзоларининг исми-шарифи сир тутилади, улар лақаб билан иш юритади. Мафия сингари улар ҳам қатлам-қатламга бўлинган, фанат-ижрочилар ҳукмини ўтказувчи тўдабоши ортида ким турганлигини ҳеч қачон билмайди. Ва тўдабоши ҳам топшириқни айнан кимдан олаётганлигини ошкор этмайди. Ўнлаб тўдабошилар бир кимсага итоат этади, ўз навбатида эса ўша кимса хориждаги раҳбари билан боғланиб туради, лекин у ҳам ўша раҳбарининг ортида қандай сиёсий кучлар турганлигини деярли билмайди.

Топшириқлар махфий тарзда — гувоҳларнинг иштирокисиз берилади. Воситачилар орқали алоқа ўрнатиш зарурати туғилганда, “пароль” қўлланилади.

Террористик акт содир этилгач, ўртадан бир “ҳалқа” олиб ташланса, из йўқолади. Шу боис аксарият ҳолларда террористик акт содир этган уюшма фаолияти амалдаги миқёси даражасида очилмай қолади. Жаҳолатнинг энг шафқатсиз кўриниши сифатида намоён бўлган бу ёвуз ҳаракат эса кўпдан-кўп инсонларнинг умрига зомин бўлиб яшайверади.

4. Терроризм қурбонлари

1985 йил. Ҳиндистон ҳаво йўлларига қарашли “Боинг—747” самолёти Сикх экстремистлари томонидан портлатиб юборилди. Оқибатда 359 нафар йўловчи ҳаётдан кўз юмди.

1988 йил. АҚШнинг “Пан Американ” самолёти Шотландиянинг Локерби шаҳри устида портлатилди ва 270 нафар йўловчи умрига зомин бўлинди.

Перуда 1988 йилгача 12 минг киши терроризм қурбони бўлинди.

1993 йилнинг февраль ойида Нью-Йоркдаги 110 қаватли жаҳон Савдо марказида портлаш содир этилди. Натижада 6 киши ҳаётдан кўз юмди, 1000 дан зиёд киши оғир жароҳат олди.

Биргина 1994 йилнинг ўзида жаҳон миқёсида 321 та террористик ҳаракат содир этилган.

1994 йилнинг июлида Исроилнинг Буэнос-Айресдаги Маданият маркази портлатилди. Натижада 100 киши ҳаётдан кўз юмди, 200 дан зиёд киши оғир жароҳат олди.

1995 йил. Япония метрополитенида портлатиш содир этилди ва шунинг оқибатида 12 нафар ҳайдовчи бевақт оламдан ўтди, минглаб йўловчилар саломатлигига оғир жароҳат етди.

1995 йил. Жазоирлик экстремистлар Парижни тўрт ой мобайнида террор таҳликаси ичида тутиб туришди. Метрополитен ва Юлдузлар майдонида портлатиш содир этилди. Париж – Лион йўналишида қатнайдиған поездни порглатиб юборишга уринишди. Натижада 7 нафар киши ҳаётдан бенақт кўз юмди, 100 га яқин киши жиддий жароҳат олди.

1996 йил. Саудия Арабистонидаги Хобар биниси портлатиб юборилди. Натижада АҚШнинг 19 нафар ҳарбий хизматчиси ҳаётдан бемаврид кўз юмди.

1997 йил. Мисрнинг Луксор шаҳрида сайёҳлар автобуси портлатилди, 45 нафар хорижлик сайёҳ ёвузликнинг қурбони бўлди.

1998 йил. АҚШнинг Кения ва Танзаниядаги элчихоналарида портлатиш содир этилди. Оқибатда 250 киши ўлди, минглаб инсонлар оғир жароҳат олишди.

1992 йилдан то шу кунга қадар Жазоирда 35 мингдан зиёд киши терроризм қурбони бўлди.

1999 йилнинг 16 февралда Тошкентда Президент ҳаётига суиқасд қилиш, амалдаги конституциявий тузумни ағдартиш ва ҳокимиятни босиб олиш мақсадида террористик акт содир этилди. Беш жойда содир этилган портлатишлар оқибатида 16 нафар бегуноҳ инсон умри хазон бўлди, 128 киши саломатлигига зарар етди.

Бу мудҳиш йўқотишлар террорчилик ҳаракати ва унинг беомон ҳамласи оқибатларидир.

Терроризм ҳеч қачон миллат ва дин, чегара билмаган.

Террорчилик ҳаракати нечоғлик ёвуз, тажовузкор шаклларда намоён бўлмасин, шуни содир этган, унинг тепасида турган қора кучнинг қудратини белгиламайди, аслида бу ожизлик, нотавонлик, ҳаётга носоғлом муносабат аломатидир.

5. Ёвузлик чегара билмайди

Адолат ва эзгуликнинг тарафдорлари қанча кўп бўлса, ёвуз ишга бош қўнадиган, қабоҳат йўлида бирлашиб кетадиган кимсалар ҳам оз эмас. Эҳтимол, шунинг учундир, ёвузлик ҳам эзгулик билан ҳамиша ёнма-ён яшаб келади. Ва ҳар қандай ёвузликнинг замирида ётган қандайдир омиллар бўлади. Америкалик журналистлар Ислом дини номидан иш кўраётган террористик оқим раҳнамоси деб Усама бин Лодинни айтишмоқда ва у бош бўлган ҳаракат бу қадар ўсиб кетишига асосий сабаб сифатида бундан йигирма йил аввал бошланган Афғонистон урушини кўрсатишмоқда. Эҳтимол, шундайдир, аммо ҳақли бир савол туғилади: нима, афғон уруши учун боткенликлар, доғистонликлар айбдорми?

Масаланинг моҳиятига қайси кенгликдан ёндашманг, барибир, бу – террор. Улар ўз муддаосини қандай ифодалашидан, қандай байроқ остида ҳаракат қилишидан қатъи назар, буни бошқача изоҳлаб бўлмайди. Ҳатто бу ҳаракат замирида айрим давлатларнинг ўз сиёсатини “импорт” қилиш муддаоси яширин бўлиши ҳам мумкин.

Афғонистон Ислом Республикаси Ташқи ишлар вазири вазифасини бажарувчи доктор Абдуллонинг фикрича, Афғонистоннинг толиблар назорати остидаги ҳудудларида террористлар тайёрлайдиган кўплаб базалар мавжуд. Аммо мавжуд маълумотларни таҳлил этганда, Афғонистондаги базалар террористларни саралаш ва тайёрлаш занжирининг битта ҳалқаси эканлиги ойдинлашади.

“Жангариларни тайёрлаш учун Афғонистон тасодифан танлангани йўқ, дейди доктор Абдулло, бизнинг мамлакат ўзининг иқлими, топографияси ва бошқа жиҳатлари билан бунга жуда мос тушади.

Ҳарбий базаларни Покистон, Саудия Арабистони, шунингдек, бадавлат мамлакатлар моддий маблағ билан таъминлаб келади. Масалан, бугунги кунда “№ 1 террорист” деб номи тилга олинаётган ва айни дамда Афғонистондаги базаларнинг биридан бошпана топган Усама бин Лодин асосий

раҳнамо саналади. Толибларнинг ўзлари ҳам бу базаларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлашаётганини яшириб ўтиришмайди.

Бундан ташқари, базаларни сақлаб туриш учун катта миқдордаги маблағ Афғонистон ҳудудида етиштириб сотилаётган гиёҳванд моддалардан келиб тушади.

Жангарилар аввалига Покистонга келишади. Шу нуқтаи назардан қараганда, Покистон ўзига хос тақсимот нуқтаси ҳисобланади. Улар Покистонда маълум бир танлов ва руҳий тайёргарликдан ўтишади. Кейин танловдан ўтган жангарилар Афғонистонга жўнатилади.

Ҳарбий тайёргарлик бир неча ой давом этади, аммо шу қисқа вақт ичида кўнгиллилар оддий жангари эмас, балки профессионал террористга айланади.

Террористларни тайёрлайдиган инструкторлар масаласига келсак, — дейди доктор Абдулло, — айримларини истисно қилганда, уларнинг аксарияти Покистон разведка бошқармаси хизматчиларидир”. (“Сегодня” газетаси. 1999 йил, 16 сентябрь.)

Террористлар сафига қўшилаётганлар — табиатан қонхўрликка мойил ваҳшийлар ёхуд жиноят кўчасига алдаб олиб кирилган, жиноят содир этган, ҳаёти издан чиққан аламзадалар, ёлланган жангарилар, содда қилиб айтганда, орқага қайтишга имкони йўқ жиноятчилардир.

“Сандри телеграф” (Буюк Британия) газетасининг ёзишича, Доғистонда ҳаракат қилганлар халқаро жангарилар гуруҳига мансуб бўлиб, уларнинг орасида чеченлар, доғистонликлар, турк, араб ва бошқа миллат вакиллари бор.

Террор қандай даъват остида содир этилмасин, қандай изоҳланмасин, барибир, у — террор.

Куйдирги деган дарду бало бор, агар вақтида унинг олди олинмаса, аъзойи-баданни заҳарлайди ва ҳалокатга олиб боради.

Терроризм ҳам шу бедаво дардга ўхшайди...

Москва шаҳридаги Кашир шоссесига содир этилган террористик акт оқибатлари ҳақида “Труд” газетаси шундай ёзади: “Эрталаб соат 5 да кунпаякун бўлган уй вайроналари остидан аёл ва унинг тўрт ойлик гудаги жасади топилди. Она ва бола ёнма-ён ётар эди”.

Тош юракни ҳам ларзага соладиган манзара...

Газетанинг ёзишича, Доғистондаги жанг пайтида катта лейтенант, ҳарбий врач Эдуард Белан жароҳатланади ва террористлар қўлига асир тушади. Жангарилар аввалига унинг

икки қўлини кесишади, вужудини қиймалашади, шунда ҳам жони узилмаганлигини кўргач, отиб ташлашади...

Врачнинг ортида хотини, уч яшар қизалоғи қолиб кетди.

Нима бу – ваҳшийликми? Қонсирашми? Ва ёки разолат?

Чеченистондаги жангарилар халқаро “Жиҳод” террористик оқимининг “Кавказ fronti”га дахлдор, – деб ёзади газета. – “Жиҳод”нинг асосий раҳнамоси – номи чиққан террорист, саудиялик Усама бин Лодиндир...

Унинг ортида эса, – америкалик эксперт Юсуф Боданскининг фикрича, – Афғонистондаги “Толибон” сингари “Жиҳод”ни ҳам ўз таъсир доирасига олишга уринаётган Покистон турибди.

Мавжуд маълумотларга кўра, Шомил Басаев ҳам 1994 йили Покистон ва Афғонистондаги махсус ҳарбий тайёргарликдан ўтган. Ўша кезлар Покистон разведкасининг махсус ходимлари у билан алоҳида иш олиб борган.

Бир йилдан сўнг эса, бин Лодин унга ўзининг шахсий эмиссари, “оловли ҳудуд”ларда катта жанговар тажриба ортирган Ҳаттобни бириктириб қўяди. Ҳаттоб ўзи билан Чеченистонга саудиялик ва мисрлик жангарилардан ташкил топган иккита йнрик тўдани ҳам бошлаб келади.

Россия ҳудудида террористик ҳаракатлар уюштириш режаси, – Юсуф Боданскининг фикрича, – анча илгари ишлаб чиқилган, аммо 1997 йилгача жангарилар ўзларини тийиб келган. Бин Лодин ва унинг покистонлик ҳомийлари уз мавқеларини анча мустаҳкамлаб олгач, бу қабиҳ режа амалий тус олди. 1997 йилнинг кузида ўтказилган, айтиш керакки, катта миқёсдаги йиғилишда улар ўзаро келишиб олишган. 1998 йили эса, бевосита амалиётга ўтиш тўғрисида аниқ тўхтамга келишган. Шундан сўнг, орадан бир ой ўтиб, чеченистонлик жангарилар вакиллари Қандаҳорга борган ва террористик ҳаракатларни бошлаш ҳақида қатъий топшириқ олишган. Шу йил март ва апрель ойига келиб, дастлабки босқич – кучларни, жумладан, жангариларни ҳамда қурол-яроғни асосий ҳудудларга тақсимлаш иши ниҳоясига етган.

Халқаро террористлар бундан кейин ҳам Россия ҳудудида қўпоровчилик ҳаракатларини, террорни давом эттириш хавфи йўқ эмас, чунки уларнинг асосий муддаоси Кавказга ҳукмронлик қилишдир. Халқаро “Жиҳод”нинг раҳнамолари Кавказдаги табиий бойликларга, хусусан, нефть захираларига эгаллик қилишни ва шу тариқа ғарб давлатларига ўз таъсирини ўтказишни кўзлаб турибди. Албатта, бу хавф АҚШни ҳам четлаб ўтмайди, – дейди Юсуф Бодански, – бу таҳдиднинг

олдини олиш учун бугунги кунда террористик ҳаракат билан юзма-юз турган мамлакатлар ўзларининг кучларини зудлик билан бирлаштириши лозим, — деб ҳисоблайди у.

Шу нуқтан назардан қарасангиз, халқаро терроризм, унинг узоқни кўзлаган ва чуқур ўйлаган сиёсати ҳақидаги тасаввур янада ойдинлашади. Албатта, бу ёвуз режанинг этагидан тутганлар шу разил муддаога эришини учун ҳеч балодан тап тортмайди, чунки улар фақат қўрқитиш, даҳшат солиш учун эмас, балки навбатдаги тажовузларга асқотадиган моддий асосларни қўлга киритиш учун шаҳар ва қишлоқларни вайрон қилмоқда, бегуноҳ инсонларнинг қонини тўкмоқда. Бу ҳаракатда Ислом дини бир ниқоб, холос.

6. Ҳеч қутилмаган тажовуз

Террористик ҳаракатнинг тажовузкор ҳамласи шуни кўрсатмоқдаки, улар Россияда ҳам, Америкада ҳам, умуман, дунёнинг исталган бошқа бир мамлакатида даҳшатли портлатишлар содир этиши, бегуноҳ инсонлар, норасида гўдаклар умрига зомин бўлиши, тинч ва осойишта ҳаётни бузиб ташлаши ҳеч гап эмас.

Бир томондан, дўппидек тор Ер курраси учун бу умумий офат бўлса, иккинчи томондан, у бизнинг ҳаётимизни ҳам четлаб ўтаётгани йўқ...

Террор, содда қилиб айтганда, яшириниб келиб орқадан пичоқ санчишга ўхшайди.

Жон Кеннеди ҳаётига суиқасд ёдингиздадир?!

Анвар Саодат парад қабул қилиб турган бир пайтда отиб ташланган.

Она-бола Индира ва Ражив Гандилар-чи?

Исҳоқ Рабинга жамоатчилик ичида суиқасд қилинган...

Бундай ногаҳоний тажовузлар, халқаро терроризм ва унинг аянчли жароҳатлари, турли халқлар бошига солаётган кулфатлари ҳақида узоқ гапириш мумкин, лекин бу билан масаланинг моҳияти ўзгармайди. Гап шундаки, бу ҳаракатни зимдан ёки ошкора қўлловчилар, ич-ичидан унга хайрихоҳ бўлганлар йўқ эмас. Гарчи, ҳаётда ҳар бир нарса ўз номи билан аталиши лозим бўлса-да, мунофиқлар уларни “сиёсатдан жабр кўрган”, “исломпараст” деб ва ёки бошқа баҳоналарни рўкач қилиб оқламоқчи бўлишади, улардан манфаат кўришдан умидвор бўлганлиги ёхуд молниявий наф келиб турганлиги учун ўзларини гўлликка солиб айюҳаннос солишади, сувни лойқалатишади...

Нима бўлганда ҳам, бир ҳақиқат кун сайин ойдинлашмоқда. Инсоният XX асрнинг охирига келиб Президент Ислом Каримов айтганидек, диний экстремизм ва фундаментализм каби кескин ҳодисалар муносабати билан безовта-лангани, баъзан эса, ҳатто хавфсирагани ҳам кўзга ташланмоқда.

7. Хуруж

Ер юзининг Европа қисмида — Доғистонда, шунингдек, Осиёда — Қирғизистоннинг Боткен туманида юзага келган бугунги танг вазият барчани бирдек ташвишга солмоқда. Чунки, халқаро терроризм ваҳшати бугун ҳеч кимга сир эмас. Бундан бир неча ой муқаддам яшнаб турган Доғистон қишлоқларидан бугун вайроналар қолди, холос. Кечагина “қиз чиқараман”, “ўғил уйлантираман”, деб йиғиниб юрган одамлар бугун шу пулга қурол сотиб олмоқда — ўзини, уйини, юртини ҳимоя қилиш учун!

Боғ-роғлар топталган, шифохоналар яроқсиз ҳолга келган, йўллар, кўприклар яксон бўлган...

Тоғ бағрида жойлашган бу қишлоқларни яшнатиб қўйиш учун бир эмас, бир неча авлодларнинг умри сарфланган эмасмиди?

Уйингни, юртингни босқинчилар оёқости қилса — одам боласи учун бундан оғир жабр ва зулм бўлиши мумкинми, ахир?!

Ва яна қурбонлар, йўқотишлар, жароҳатлар...

Гарчи, Доғистондаги каби беадад талафот кўрилмаган бўлса-да, Боткендаги бугунги нотинчлик, бесаранжомлик, талафотлар кимни безовта қилмайди, дейсиз?

Европада Хавфсизлик ва Ҳамкорлик Ташкилотининг раиси, Норвегия Ташқи ишлар вазири Кнут Воллебек Қирғизистоннинг жанубида содир этилаётган беқарорликдан қаттиқ ташвишга тушганлигини, бу таҳдид минтақада нотинч вазият туғдириш хавфини кучайтираётганлигини маълум қилди.

Аслида ҳам худди шундай.

Қиш эшик қоқиб турибди. Шундай бир пайтда йил бўйи қирт-қирт ишлаб етиштирилган ҳосилни йиғиб-териб олиб, қишга ҳозирлик кўриш ўрнига бола-чақангни етаклаб қочиб юриш нечоғлик уқубатли. Уйингни, тинчингни, ҳаётингни бузган одам ким? Уни ким деб аташ керак?

Ҳозиргача Қадамжой аҳлининг 1629 нафари, Боткен туманидан эса 4183 киши туғилиб ўсган уй-жойини, мол-ҳолини, қишлоғини ташлаб қочиб чиқишди. Жами қочоқлар

сони 7 мингга етди. Улар чодирларда, қариндош-уруғлари уйида омонат яшаб турибди. Бошпанасиз қолган қочоқлар сони кундан-кунга ортиб бормоқда. Тўрт япон геологи, генерал Шамкеев ва яна қанчадан-қанча оддий одамлар террорчилар томонидан гаровга олинди. Не-не орзу-ҳавасда юрган қанча йигитлар ҳеч кутилмаган ваҳшийликнинг қурбони бўлишди.

“Бораётган тўқнашувлар туфайли атрофда йўллар ҳам хувилаб қолди. Кейинги кунларда бу ерда ҳаёт асарини гопиш қийин бўлмоқда. На ён-атрофда, на йўлларда тирик жон кўринмайди. Мол-ҳолдан ҳам дарак йўқ. Одатда, эрталабдан қўйиладиган самовардан чиқадиган тутун ҳам йўқолди, – деб ҳикоя қилади “Озодлик” радиоси ходими Брюс Фанер. Сўнг у шундай савол қўяди: – Жангариларнинг қўлга тўхтовсиз келиб тушаётган қурол-яроғ қаердан олинмоқда?”

Бу савол ўринли. Разолатнинг илдизи қаерда? Қаёқдан куч олмоқда? Зеро, илонни ўлдирмоқчи бўлган бошини янчади. Йўқса, яраланган илон ёмон зарар етказиши мумкин...

Тажовузкорларнинг бу мудҳиш ҳамласи, унинг битмас-туганмас жароҳатлари халқ хотирасида узоқ вақт сақланиб қолиши муқаррар. Аммо кўпчиликни ўйлантираётган – бошқа масала. Нега шу разолат содир бўлди? Ва у нега ҳеч тап тортмай Ислом дини ниқоби остида қилинаётир?

Бу аччиқ ҳақиқат ҳаёт ҳақида, теварак-атрофда содир бўлаётган воқеалар ҳақида, бизни қуршаб турган олам, унинг эзгин тарафлари билан бирга заҳарли тиши, ёмонлар ҳақида қайта ва қайта ўйлашга даъват этади.

8. Зиёнкор

Ёмонни айтмай яхши йўқ, деган ҳикмат бор. Боткен воқеалари халқаро террорчилар ўз манфаатлари йўлида тажовуздан ҳам, босқинчиликдан ҳам, қонхўрликдан ҳам тап тортмаслигини яна бир марта намойиш этди.

Яхши ният билан чет элдан келиб, Қирғизистонда тадқиқот ўтказаятган япон геологларининг гуноҳи нима? Нега улар террорчилар томонидан гаровга олинди ва шундан буён тутқунликда тутиб турилибди?

Инсоний одоб ва ахлоққа тамомила зид бўлган бу ашаддий зўравонлик нимадан далолат беради?

Агар, қонун нуқтаи назаридан қаралса, бу инсон ҳуқуқларини оёқости қилиш эмасми?

Абрамов музлигидаги муҳим тадқиқот марказини портлатиш, тадқиқотчиларни қувиб юбориш, одамларни саросимага солиш-чи?

Умуман, мустақил давлат чегарасини қонунга хилоф равишда бузиб кириш жиноят эмасми? Қурол ишлатиш, одам ўлдириш, юрт бузиш, талон-торож жаҳолат эмасми, ахир?

Шундай экан, бу қонхўрларнинг “мусулмонобод қиламиз” деган даъвосини қандай тушунмоқ керак? Бу кирдикорларнинг Ислом динига нима дахли бор?!

“Ё Расулulloҳ, кимни, қандай одамни мусулмон деймиз?” – деб саҳобалар савол беришганда Расули акрам саллоллоҳи алайҳи васаллам шундай деганлар: “Бировга, жонли ва жонсиз бўлсин, қўли ва тили билан зарар етказмайдиган одамни мусулмон деймиз!”

Исломий маърифат минг йиллардан буён ҳидоят нури билан кўнгил уйларини ёритиб, маънавий оламга мунавварлик бағишлаб келмоқда.

Эзгулик ҳеч маҳал ёвузлик ва жаҳолатни ўз бағрига сиғдира олмайди. Шунинг учун террорчилар Ислом динини ниқоб қилиб Боткенда содир этган кирдикорлар уларнинг ўтмишдошлари қилган разолатлар каби мўмин-мусулмонларни ларзага солди. Ва бу табиий. Расули акрам саллоллоҳу алайҳи васаллам букорадиларки:

– Эй одамлар, Оллоҳдан қўрқинглар. Оллоҳга қасамки, мўмин мўминга зулм қилмайди, мабодо қилса, қиёмат куни Оллоҳ ундан ўч олади.

Қирғизистонда мўмин-мусулмонга зулм қилаётганлар аслида Оллоҳни унутган зиёнкорлар, инсонийликдан маҳрум ваҳшийлардир.

Шу ўринда бир савол туғилади: террорчилар фақат қўрқитиш, даҳшат солиш учун тажовуз қиладими? Шу йўл билан зимдан ҳокимиятга интиладими?

Ислом динини ниқоб қилиб қон тўкаётган бадбинларнинг хатти-ҳаракати нафақат улардан зулм кўраётган, балки хорижда террор даҳшатларини кузатиб турган ҳар бир кишининг кескин норозилигига сабаб бўлмоқда. Бу – бежиз эмас. Аччиқ бир ҳақиқатни бугун ҳар биримиз юрак-юракдан ҳис этиб турибмиз: бу нокаслар ҳидоят сари ундовчи мўътабар динимизга, мўмин-мусулмон шаънига иснод келтирмоқда, рўй-рост айтадиган бўлсак, мусулмонлар орасига низо солмоқда, уларни бўлиб ташламоқда, бир-бирига қарши қўймоқда.

Бундан кўзда тутилган муддао нима ўзи? Бу қонли қирғинлар замирида яна қандай яширин мақсад ётибди?

“Ислом миллий анъаналарининг, ислом маданиятининг Тикланиш жараёни исломни ташқаридан ҳар қандай “импорт” қилишдан воз кечиш, исломга сиёсий тус бериш ва сиёсатга ислом руҳини бахш этишдан воз кечиш тўғри эканлигини кўрсатади”, — дейди Ислом Каримов. Шу “импорт”га “банди” бўлиб қолган ақидапарастлар ўзига сотиб олаётган балою ўз халқи бошига ёғдираётган кулфат нимадан далолат беради? Бу ҳақда жиддий ўйлаб кўриш керак.

9. Мақсад нима ўзи?

Боткен қишлоқларидан файз ва баракот кўтарилган, яқин-яқингача тинчгина кун кечириб келган одамлар ногаҳоний зулм ва тажовузкорликнинг жабрини тортишди.

Жангари тўдаларнинг изида эса қурбонлар қолди. Қурол кўтариб, бировнинг уйига бостириб кирган зўравондан яна нима кутиш мумкин?

Шоҳидларнинг гувоҳлик беришича, Боткенга ҳамла қилган ёвузлар орасида покистонликлар, араблар, афгонлар, тожиклар ва ўзбеклар бор, бу ҳақда хорижий журналистлар ёзиб чиқишди.

Боткен воқеаларини таҳлил қилар экансиз, кишини бир савол ўйлантиради: нега бу тўда ҳеч қутилмаган бир пайтда Қирғизистонда пайдо бўлди? Қонсираган террорчиларнинг муддаоси нима? Ва уларнинг ортида қандай кучлар турибди?

Агар жиддий ўйлаб қаралса, бу нуқтада жуда кўп манфаатлар ва мақсадлар кесишганлигини сезиш қийин эмас. Маълум бир кучларнинг зимдан ҳокимият учун кураши, маълум бир кучларнинг Исломни ич-ичидан бузиш ҳаракати, маълум бир кучларнинг минтақани олов ичида қолдиришга уриниши, маълум бир кучларнинг дунёга ҳукмрон бўлиш истаси... шулар жумласидандир.

Террорчилар айтган мўътабар динимиз билан боғлиқ баландпарвоз даъволар аслида шунчаки, жамоатчиликни чалғитиш учун бир восита, холос. Уларнинг асл мақсади Марказий Осиёдаги осойишталикни издан чиқариш, яъни жамиятимизда яратилган ҳавас қилса арзигулик муҳитни бузиб ташлашдан иборат.

Умуман, бу ҳаракатдан 1992 йил қонуний ҳокимиятни ағдариш учун Тожикистонда содир этилган қонли қирғинларнинг совуқ нафаси келаётгани йўқми? Одамларнинг уйи-

ни, тинчини бузиш, қишлоқларни вайрон қилиш, осуда ҳаётни издан чиқариш кимга керак узи?

Қирғизистон Хавфсизлик кенгаши котибининг расмий маълумотларига таяниб, шунни айтиш мумкинки, Боткендаги террорлар Афғонистон ва Покистонда жойлашган жангарилар тайёрловчи базалардан келаётган кучлар орқали ўз сафларини тўлдирётир.

Нега?

Чунки улар бу ҳудудни ўз таъсир доираларида тутиб туришни истайди.

Нима учун?

“Бу ҳудуд улар учун сув билан ҳаводек зарур, чунки гиёҳванд моддалар трассаси шу ердан ўтади, шунинг учун ҳам улар Хитой, Тожикистон ва бирлашган тожик муҳолифати тасарруфидаги Фарм билан Жирғатолдан стратегик аҳамиятга молик йўл келиб туташадиган Сари Тошдаги марказларига таяниб, бу ҳудудда тўла ўз ҳукмларини юритишни истайди. Бу йил Афғонистонда ақл бовар қилмайдиган даражада – 4600 тонна гиёҳванд модда етиштирилди ва унинг каттагина қисмини Қирғизистоннинг жапуби орқали олиб ўтиш кўзда тутилмоқда. Бу – террорчилар учун ҳаёт-мамот масаласи – қурол-яроғ, кийим-бош ва озиқ-овқат демакдир”. (“В конце недели” газетаси. 1999 йил, 24 сентябрь.)

Қирғизистон Хавфсизлик кенгашининг котиби Бўлат Жонузоқовнинг таъкидлашича: “Шимолий йўналишдаги наркотик моддалар ғайриқонуний савдосининг етмиш фоизи Жума Намангонийнинг қўлидадир”.

Бу – масаланинг бир томони, масаланинг иккинчи томони – террорчилар Марказий Осиёда ҳам ўзлари қўпоровчиликдан сабоқ олган ўлкалардаги каби беқарор вазият яратишса, эмин-эркин яшашади, билган кирдикорини содир этишади. Улар қонун ва адолат устувор жамиятни йўқ қилишни истайди. Қолаверса, жангарилар лагерларида умри ўтган, қирғин ва қўпоровчиликдан бошқани билмаган террорчи бойўғлидай вайронани хуш кўради, маърифатни босиб-янчиб ўтишни истайди. Бундайлар учун муқаддас нарсанинг ўзи йўқ. Булар учун муайян бир халқнинг орзу-ҳавас, миллий шараф ва озошлик деган тушунчалари аслида зигирча қадрга эга эмас. Зеро, минг йиллардан буён жодугар, ялмоғиз, дажжол деган тасаввурлар бежиз яшаб келмаётир. Ўтмишда неки бўлган, у ҳозир ҳам бор.

Шунинг учун ҳам сувнинг тишиқлиги, осмоннинг мусаффолиги азиз. Шунинг учун ҳам эзгулик мўътабар. Шу-

нинг учун ҳам Расули акрам саллоллоҳи алайҳи васаллам айтганларки, остона ҳатлаб ҳар уйга қадам босганда “Ассалому алайкум!” — деглар. Бу “Сизга тинчлик тилайман!” — деганидир. Тинчлик эса ер юзидаги энг буюк неъмат!

10. Уруш оловида исинишни истаётганлар...

Боткен воқеалари ривожии жамоатчилик учун мавҳум бўлган бир қатор масалаларга янада ойдинлик киритди.

Бирлашган тожик муҳолифати раҳбари Саид Абдулло Нурий чет эл радиоларидан бири орқали Москва шаҳрида содир этилган террористик актларга муносабат билдириб, мард киши бундай разилликка қул урмайди, дея дунёга ўзини олижаноб қилиб кўрсатди.

Аслида-чи?

Ҳўш, Нурий жаноблари шундай олижаноб инсон эканлар, нега Боткенда ҳаракат қилаётган жангариларга зимдан раҳнамолик қилмоқда? Нима, шунча тўкилган қонлар, биродарқушлик урушлари ва унинг беҳисоб қурбонлари, қишлоқларнинг кунпаякун бўлиши етмаётганмиди? Буни қандай тушунмоқ керак?

Ёки навбатдаги “ўйин”ми бу?!

Энг даҳшатлиси, Боткен туманида ҳаракат қилаётган бу жангарилар бирлашган тожик муҳолифати билан буткул ча-тишиб кетган.

Жаҳон оммавий ахборот воситаларида Саид Абдулло Нурийнинг Тожикистон ва Қирғизистон чегараси тамоман ёпилган, деган фикри баён этилган эди. Аслида, бу ҳам расмиятчилик учун айтилган риёкорона гап экан. Террорчилар Қирғизистон ҳудудида Саид Абдулло Нурий, Мирзо Зиёев каби муҳолифат раҳнамолари йўл-йўриғи асосида ҳаракат қилаётгани ҳақида аксарият газеталар ёзишди.

Бу туда Бирлашган тожик муҳолифати томонидан узлуксиз озиқ-овқат, қурол-яроғ, қишлик кийим-бош билан таъминлаб келинди.

Халқаро террорчиларнинг муддаоси ҳақида “В конце недели” газетаси аниқ тасаввур берган. Ислом дини номидан иш кўраётган халқаро терроризм асосан гиёҳванд моддалар савдосидан озиқ олишини Америка Қўшма Штатлари конгрессининг терроризм бўйича экспертлар гуруҳи директори Юсуф Бодански ҳам тасдиқлайди:

“Афғон толибларининг гиёҳванд моддалар савдосидан кўра-диган йиллик даромади 7 миллиард долларни ташкил этади, —

дейди у. Ва мухбирнинг: — Бин Лодин ядро чамадончаси сотиб олишга ҳам уриниб курган, бу мақсадга эришиш учун 3 миллион доллар сарф қилган, деган гаплар тўғрими? — деган саволига қуйидагича жавоб беради:

— Ҳа, бундай уриниш асосан Қозоғистон ҳудудида бўлган эди. Бин Лодиннинг югурдаклари эса, собиқ Иттифоқнинг ядро қуролини ишлата биладиган собиқ хизмат ходимларини излаб топишга тушишди. Турли махфий хизмат манбаларига асосланиб айтиш мумкинки, бин Лодиннинг қўлида 20 тача тактик ядро зарядлари мавжуддир. Бундан ташқари, у Россия, Чехия, Югославия ва Шимолий Корейдан турли ўлим ташувчи бактериялар ва токсинларни сотиб олиб, кимёвий ва бактериологик қуроллар арсеналини яратган. Ҳозир унинг жангарилар тайёрловчи лагерларида собиқ Иттифоқ ҳудудидан келган бир қатор ҳарбий кимёгарлар ва биологлар ҳам хизмат қилишмоқда”.

Шу ўринда табиий савол туғилади: инсоният Иккинчи жаҳон урушидан кейин ўзи яратган ва ўзи шуни маҳв этиш учун курашаётган, рўйи заминга ажал ваҳшатини солиб турган бу қуроллар, бу ҳаракат, бу йўл қаёққа олиб боради?

Иккинчи савол: исломий дунё ичкилик ичишни қатъиян қоралайди. Шундай экан, толибларнинг ароқдан минг чандон оғули гиёҳванд моддалар етиштириб, дунёни бузиши ва шунинг орқасидан тирикчилик қилишини қандай тушунмоқ керак?

Ва умуман, ислом динининг наркобизнесга, инсон ҳуқуқларини оёқости қилишга, халқаро терроризмга нима дахли бор?

Нимадан далолат беради бу?

Халқаро террорчилардан бирининг онаси яқинда телевидение орқали: “Агар у шундай одам бўлиб чиқишини билганимда, чақалоқлигидаёқ бўғиб ўлдирган бўлардим!” — дея надомат қилди.

Доғистонлик бир мўйсафид эса: “Бу нашавандлар қурол билан бизни тарбия қилгани келибди! Шунақа нокаслик ҳам бўладими, ахир?!” — дея ёзғирди.

Бу нимани англатади?

Доғистонда, Боткенда тажовуз қилган террорчиларнинг гиёҳвандлиги бугун ҳеч кимга сир эмас.

Хўш, буни қандай тушунмоқ керак?

XX аср маърифатпарварларидан бирининг: “Илмий-техника инқилоби меваларидан баҳраманд бўлган бирорта садист алаҳсираб дунёга ҳукмдор бўлишни хоҳлаб қолади ва манқуртлар билан зомбиларни оммавий қирғин қуроли си-

фатида ишлаб чиқара бошлайди, — деган фикри қуйидаги изоҳ билан янада мукамаллик касб этади: — Яна у уз кирдикорини энг муқаддас тушунчалар билан ниқоблаб иш қўради...”

11. “Энг катта орзуим — менга ишонган одамларнинг омонлиги, юртимнинг тинчлиги!”

Агар ёдингизда бўлса, 16 февраль воқеаларидан кейин орадан бир неча кун ўтгач, Президент Ислом Каримов Вазирлар Маҳкамаси биносида ҳамда Хотира майдонида амалга оширилаётган таъмирлаш ва қурилиш ишлари билан бориб танишган. Шу ерда журналистлар билан бўлган мулоқотда “Бир пайтлар: Энг катта орзуингиз нима?” деб сўрашганда, “Менга ишонган халқимни доим омон кўриниш”, деб жавоб берган эдим, — деган эди Ислом Каримов. — Бу гапимни бугун яна такрорлашим мумкин. Зеро, энг катта бойлигимиз — юртимизнинг тинчлиги ва осойишталиги”.

Президентнинг Боткендаги террорчилар хуружидан бесаранжом, қўшни Қирғизистон билан чегарадош туманларга бориши, чегарачи зобит ва оддий аскарлар, халқ билан самимий мулоқоти одамларнинг фақат руҳини кўтариб қолмай, мамлакатимизнинг салоҳияти, куч-қудратига бўлган ишончини янада зиёда қилди. Шу ерда Ислом Каримов: “Мен учун халқим, юртим тинчлигидан ҳам улугроқ мақсад, бахт йўқ!” деган фикрни яна бир бор таъкидлади.

Президент куюниб айтган бу ёниқ фикр ҳеч бир кўнгилни четлаб ўтгани йўқ. Қуйидаги шўшилинчномалар ҳам шундан далолат беради.

“Ўзбекистон халқлари бугун кечаги одамлар эмас. Биз халқаро терроризм нима эканлигини жуда яхши биламиз. У ҳар қанча ҳамлакор бўлмасин, кўрқадиган одам йўқ. Нафрат ва огоҳлик халқимизни бир мушт қилиб бирлаштирган. Қолаверса, юртимизга таҳдид қилувчи ҳар қандай ёвузликка кўкрагини қалқондек тутиб берувчи Йўлбошчимиз — тоғдек таянчимиз бор”, деб ёзади навоийлик оқсоқол Иброҳим Норов.

“Ўзгаларин қийишдан ва қиргин қилишдан зигирча бўлсада, ҳузур қиладиган кимсани соғлом одам дейиш мумкинми? — дейди қорақалпоғистонлик адиб Ўрозбой Абдураҳмонов. — Террор террорчининг фақат қурбонлари эмас, аслида маънавий жиҳатдан ўзини ўзи ўлдириши эмасми?”

“Террорчиларнинг маифур нияти Марказий Осиё ҳудудида яна битта уруш ўчоғини ёқмишидир”, — деб ёзади наманганлик уруш фахрийси Х. Жамолов. — Бундай ёвузликнинг этагини тутганларга минтақадаги тинч-тотувлик ёқади, дейсизми?

Дуст оғир кунда билинади, деган ҳикмат бор.

Президентимизнинг халқаро терроризмга қарши курашда Қирғизистон ҳукуматига мададкор бўлиши, минтақадаги тинчлик ва хавфсизликни таъмишлаш йўлидаги амалий ҳаракати, жопбозлиги қардошларимизга қандай қувват бўлаётганини тасаввур этиш қийин эмас!”

“Иккинчи жаҳон уруши даврида ҳаётнинг бор қийинчилигини бошдан кечирганмиз, вайрон бўлган шаҳарларни, қишлоқларни қайта тиклаш уқубати нима экаплигини жуда яхши биламиз, — деб ёзади оқсоқол Муяссар Нуриддинов. — Шунинг учун ҳам бир ниҳол эккан, бир кўприк қурган инсонни, савоб ишларни, тинчлик ва осойишталикни кўзга тўтиё қиламиз. Унга тажовуз қилаётган қора кучни кўргани кузимиз, отгани ўқимиз йўқ!”

Осойишталигимизга раҳна солмоқчи бўлган бу маифур тўдалар қайси муттаҳамнинг “арава”сига миниб, қайси нокаснинг “қўшиғи”ни айтмоқда?!”

“Биз қирқ тўрт миллат фарзандлари ҳамиша елкама-елка ишлаб келамиз, — деб ёзади “Газлитрансгазқазмиш” бошқармаси ишчиси Владимир Егоров. — Ўзбекистон озодлигини барчамиз бирдек Ватан озодлиги, унинг дахлсизлигини эса, кўпмиллатли оиламиз дахлсизлиги деб биламиз. Марказий Осиё ҳудудида потинчлик келтириб чиқаришга уринаётган халқаро террорчилар бу қадим дунё кўрки бўлган — тинчлик, тотувлик, яратувчилик, дўстлик деган мўътабар тушунчаларни қаёқдан билсин? Инсоният шу пайгга қадар терроризмни ёқламаган. Чунки у вабога ўхшайди. Вақтида унинг олди олинмаса, ҳаётни сўлдиради. Шунинг учун ҳам уни таг-томири билан қуритиб ташлаш учун яқдиллик билан курашишимиз керак!”

“Оллоҳ қалбимизда, юрагимизда”, — дейди Президент Ислоҳ Каримов. Баҳоуддин Нақшбанд ҳазратлари ҳам шундай уқтирган: “Оллоҳ дилингда, қўлинг меҳнатда бўлсин!”

Меҳнатга бўйни ёр бермаган бировга чоҳ қазийди, шу чоҳга йиқилса, талон-торож қиламиз, деб ўйлайди. Аммо кўпни кўрган кишилар айтадики, “Бировга чоҳ қазиган, ўзи йиқилади!”

Тарих ҳам шундан гувоҳлик беради: америкалик ном чиқарган жаллод Жон Вуд қатлнинг XX асрдаги даҳшатли усули — электр курсини ясаган кимсадир. Шунини айтиш керак-

ки, Жон Вуд шундай ускуна яратганидан руҳланиб кетиб, биринчи бўлиб унга ўзи ўтирган, синаб кўрмоқчи бўлган ва ўзи яратган машъум курсининг биринчи қурбонига айланган...

Тарихда бундай мисоллар жуда кўп. Буни унутмаслик керак! Шу пайтга қадар халқнинг қарғишидан, Оллоҳнинг ғазабидан ҳеч ким қочиб қутулган эмас.

1999 йил, декабрь

ҲАЁТНИНГ ИЧКИ ТЎЛҚИНЛАРИ

ёки

халқаро терроризмнинг Марказий Осиёга
тахдиди ҳақида

1. 1999 йилнинг 16 февралигача

Ҳаёт пайдо бўлгандан буён ўтган бирон-бир давр одамзод учун асримизнинг иккинчи ярми каби танглик туғдирмаган. Агар биз кейинги юз йилликка назар ташласак, ҳаёт тамомила бўлак бир оқимда ҳаракат қилганлигининг гувоҳи бўламиз. Асримизнинг бошида қишлоқлар, ҳатто шаҳарлар ҳам унча йирик бўлмаган, жамоат олдигаги масъулият туйғуси ҳамisha устувор бўлган, инсоний қиёфасини йўқотган одамлар эса элдан чиқиб қолган. Чунки яшаш тарзи шуни тақозо этган. Кейинги ярим асрда эса жуда кўп нарсалар унутилди. Ва бу жараён бутун дунё миқёсида кечгандир.

Аҳолининг кескин суръатларда ўсиши, кишиларнинг булутлардай кўчиб юриши, баҳайбат шаҳарларнинг барпо бўлиши, табиатнинг аёвсиз пайҳон қилиниши, одамзотни қуюшқондан чиқариб юборувчи худосизликнинг авж олиши, инсон зотини қириб ташлашга қодир кимёвий, бактериологик, ядро қуролларининг яратилиши ва уни инсонда синаб кўрилиши, табиийки, ҳаётни азалий ўзанидан чиқариб юборди. Турмуш тарзидаги бу ўзгаришлар беҳисоб маънавий, иқтисодий ва ижтимоий муаммоларни келтириб чиқарди. Шунинг оқибати ўлароқ *жиноятчилик, алкоголизм, наркомания, террорчилик* бу даврнинг ўзига хос иллатлари сифатида юзага чиқди.

Бугунги кунда дунёнинг турли минтақаларида, ёшлар ўртасида наркомания ўлатдай кенг ёйилаётган экан, бу кулфат замирида ҳам маънавий қашшоқлик, очофатлик, худосизлик яшириндир.

Наркоманияга мубтало бўлган ёшлар сонининг кундан-кунга ўсиб бориши – бу дарди балонинг таъсир доираси тобора кенгаяётганидан далолат беради. Ва айтиш керакки, наркомания ҳам ядровий қуролдан кам бўлмаган даҳшатга эга ажал исканжасидир.

Ёвуз олчоқларнинг нўмай бойлик орттиришига хизмат қиладиган гиёҳвандлик бутун бир авлодларни заҳарлаб, ҳаётини издан чиқармоқда, ҳалокат сари етакламоқда.

Энг лаҳшатлиси, бу жиний унсулар, гиёҳванд моддалар тижорати терроризм билан чатишиб кетганлиги, ундан ҳам ёмони, бу қора куч ўзининг мунофиқона кирдикорини мўтабар Ислом дини билан ниқоблаб келаётгани кейинги йилларда очиқ-ойдин намоён бўлди. Шу билан бирга яна бир ҳақиқат ойдинлашдики, мана шу оқимлар — халқаро терроризм ер юзининг кенг кўламли ҳудудида чуқур илдиз отган. Минг афсуски, бу хавфу хатар бизнинг юртимизни ҳам четлаб ўтган эмас.

Шу маънода, айтиш керакки, уйининг, болаларининг, юртининг тинч ва осойишта бўлишини, эмин-эркин, хотиржам яшашини истаган ҳар бир инсон учун 1999 йил 16 февраль воқеалари аччиқ сабоқ бўлди. Қурбонлар берилган ўша машъум лаҳзаларда Йўлбошчимиз узоқ йиллардан буён бизни бежиз огоҳликка даъват этиб келмаганлигини ҳар биримиз юрак-юрақдан ҳис этдик.

2. “Тинчлик — ер юзидаги энг буюк неъмат”

Одамнинг кимлиги бошга ташвиш тушган пайтда билинади. Февраль воқеалари фақат сиз билан биз учун эмас, балки бизга хайрихоҳ бўлмаган кимсалар учун ҳам тарих синони бўлди. Ўша кезларда бир ёш ёзувчи шундай деган эди: *“Биласизми, трамвайда, троллейбусда, кўча-кўйда кимга рупара келсангиз, “Сен менга дўстмисан ё душманмисан?” — деб қараётгандек бўлади. Ҳар бир одам дўст ким, душман ким, шуни ажратиб олишга интилади”*.

Бу — портлаш таъсирида кечган лаҳзалардаги ҳолат. Кейин, табиийки, етти яшардан етмиш яшаргача: **“Йўлбошчимизнинг ҳаётига суиқасд қилган, уйимизни бузмоқчи бўлган, тинчимизни кўра олмаган ким? Нега бегуноҳ инсонлар умрига зомин бўлишди? Уларнинг мақсаду муддаоси нима ўзи?”** — деган оғриқли саволларга жавоб ахтаришди. Мудҳиш портлашлар бизнинг ҳаёт ҳақидаги тасаввуримизни остин-устун қилиб юборди, лаҳзалар ичида **“Тинчлик — ер юзидаги энг буюк неъмат”** деган муборак каломнинг мазмун-моҳиятини ҳаётий теранлиги қадар идрок этдик.

16 февраль воқеалари халқимизнинг табиатидаги энг олижаноб фазилатларни ҳам кўзгудаги каби намоён этди. Энг аввало, Йўлбошчимиз ўша оғир лаҳзаларда ўзини эмас, бошқаларни ўйлаб қанчалик куюнган бўлса, халқимиз ҳам Йўлбошчимиз деб қатъий оёққа турди.

Кечани кеча, кундузни кундуз демай, ўз ҳаловатидан кечи-б, одамларнинг бахти, тинчлик ва осойиши деб ёниб яшайдиган Йўлбошчисини Ўзбекистон халқлари нечоғлик қадрлашини, унинг атрофида нечоғлик жипс эканлигини бутун дунё кўрди.

Халқимиз Президент ҳаётига қилинган тажовузни ўз ҳаётига, фарзандлари ҳаётига қилинган тажовуз сифатида қабул қилди. Шу билан бирга бошига мусибат тушган биродарларига нечоғлик ҳамдард, ҳамнафас, нечоғлик меҳр-оқибатли эканлигига ўша оғир дамларда ҳар бир инсон гувоҳ бўлди.

Террорчилар даҳшат солиш, бузиш, янчиш, гарояга олиш, талон-торождан бошқа нарсани билмаса, террор содир этилган мудҳиш лаҳзаларда халқимиз бундай тажовуздан ҳазар қилишини, саранжом-саришталик, файзу осойишни ҳар нарсадан азиз билишини яна бир бор намоёниш этди.

Албатта, бу — бизнинг ички ҳаётимиз.

16 февралдаги портлаш тўлқини ташқи дунёга ҳам ўз таъсирини ўтказмасдан қолмади. Бу кирдикорнинг ташкилотчилари жон-жаҳди билан ўзларини оқлай бошлашди. Инсон ҳуқуқлари ҳимоячисимиз, деб юрганлар эса террорнинг беғуноҳ қурбонларини эмас, балки қаттоллиги учун ҳибсга олинган кимсаларни ҳимоя қилишга уринди...

Ўша даврда айрим давлат раҳбарлари ҳам февраль воқеаларига анчайин жўн муносабатда бўлганлиги ҳеч кимга сир эмас. Фожизни юракдан ўтказиш бошқа, уни четдан туриб кузатиш бошқа. Шунинг учун ҳам халқимиз жуда топиб айтган: *"Танаси бошқа дард билмас!"* Лекин ўтган бир йил ичида воқеалар оқими шу қадар шиддатли тус олдики, бошқалар ҳам февраль воқеалари таҳлилига қайта-қайта мурожаат этишди, у дунёвий тушунчаларга аниқлик киритиб қолмай, халқаро террорчиларнинг жаҳон миқёсидаги хуружининг бирламчи босқичи эканлиги, аср вабосига айланган бу иллат Россияда ҳам, бошқа қатор мамлакатларда ҳам чуқур илдириганлиги ойдинлашди.

Шу маънода халқаро терроризм 1999 йилнинг 16 февралдаги қонли воқеаларга қадар бизнинг ҳаётимизга дахлсиз тушунча каби яшаб келган бўлса, ундан кейинги даврда у биз билан ёнма-ён яшаётган, ҳар биримизнинг тинчлик-осойишимизга, ҳаётимизга, келажагимизга бевосита таҳдид солиб турган мавжуд хавф-хатар, охирини ўйламай ҳаётни ваҳшийларча бузиб ташловчи ёвузлик рамзига айланди.

Биз кўшни мамлакатлардаги унинг жароҳатларига, беадад қирғин-қатағонларга, Ҳоткен воқеаларига, Афғонистондаги

тажовуз, Москвада содир этилган портлашлар, шувингдек, Чеченистонга беадад кулфат келтирган кирдикорларга, табийки, лоқайд қарай олмаймиз. Чунки терроризмнинг илондай ваҳший ҳамласи, унинг қурбонлари қисмати шундай аччиқ сабоқ бермоқда. Бу ёвуз ҳаракат оқибатида қатлу қирғинга учраган бева-бечоралар, кунпаякун бўлган шаҳарлар, қишлоқлар, ҳаёти издан чиқиб кетган жабрдийдалар ҳақида ўйлаганда, Йўлбошчимизнинг 1999 йил 16 февралдаги даъвати қайта-қайта ҳаёлдан ўтади: “Эй, одамзод! Теварагингга қара, нима бўлаяпти?.. Ахир, ён-атрофингга потинчлик, тўс-тўполон, одамлар бир-бирини ўлдираяпти — мана, йнгирма йилдирки Афғонистонда уруш кетаяпти, етти йилки Тожикистонда потинчлик. Шунга қараб фикр қил, кўзингни оч!..”

Зеро, абадият қонунига кўра, эзгулик ҳам маъсум гўдак каби ҳимояга муҳтож, ақл-заковат эса жаҳолатни бартараф этишда ҳамиша масъулдир.

3. Қўйиб кетган умрлар

Ҳаётда мунофиқ кимсалар домига илиниб, разолат кўчасига кириб қолганлар қанча.

16 февраль куни Йўлбошчимиз ҳаётига суиқасд қилган террорчилардан бири ислом дини ва “жиҳод” ҳаракатлари тўғрисида тўқсонинчи йилларда Абдували исмли шахсдан сабоқ олганини айтади, “унинг лақаби Абдулазиз эди”, дейди у. Орадан бир-икки йил ўтгач, Абдували уни жиноят кўчасига бошлайди. Гўё қурол топиш, кейин “жиҳод”ни бошлаш учун Учқўрғон божхона постига ҳужум қилишади. Уйқуда ётган кишини ўлдиришади. Кейин Ахсикентда жойлашган озиқ-овқат омборини талашади. Талон-торож қилинган, Абдували ундан: “Сенга шакар, ёғ керакми?” — деб сўрайди. “Мен кераклигини айтсам, у бир қоп шакар билан бир фляга ёғ, уч минг сўм пул берди”, — дейди у. Кейин улар “бир катта бой раис”ни, “бир бой савдогарни” талашади. “Менга гилам, бир жуфт калиш, уч минг сўм пул беришди”, — дейди у. Шундан кейин янада катта жиноятларга қўл урилади. Мол-мулкани ўмариш мақсадида бегуноҳ инсонлар умрига зомин бўлиш, қон тўкиш авж олади. У ўзи содир этган жиноятлар ҳақида шу қадар совуққонлик билан гапирадики, буни эшитган ҳар қандай киши даҳшатга тушиши муқаррар. “Фалончининг орқа курагига Т. пичоқ урганлигини кўрдим. Мен олиб чиққан асал машинага сиғмади...

Абдували менга битта кийилган чарм куртка, норка телпак, 5000 сум пул берди”.

Кўз кўриб, қулоқ эшитмаган ваҳшийлик содир этган кимсанинг бу ҳақда сесканмай гапириши, хўш, нимани аңлатади?

Бу – куйиб кулга айланган умр. Орқага қайтишга йўл йўқ. Олдинга юриш эса янги ва янги қурбонлар талаб этади. Бундайлар бировнинг қўлида қурол бўлишдан бошқа ишга ярамайди. Қилган кирдикорлари ҳақида гапирганда эса ер юзидаги энг ашаддий каллакесар ҳам бундай қаттолликни эплай олмаса керак, деб ўйлайсан киши.

Аслида бу кирдикорларнинг инсонийликка ҳам, динга ҳам зиғирча алоқаси йўқ.

Хўш, нега бу кимсалар ўз табиатидаги ваҳшийликни мўътабар тушунчалар билан ниқоблашга уринади?

“Йўлдошев Абдували (Абдулазиз) бизга бошлиқ бўлган, қасддан одам ўлдириш, босқинчилик жиноятлари содир этишимизда у бизни бошқариб турган. Йўлдошев Тоҳир энг катта бошлиғимиз эканлигини бизга Абдували айтган, – дейди у. – Инсон кўп хато қилар экан, энди афсус қилган билан ўрнига тушмайди...”

Бир кимсанинг умр йўли бу.

У бошқача яшаши, кимнингдир оғирини енгил қилиши, майли, бегонанинг эмас, лоақал ўз фарзандларининг бошини силаши ҳам мумкин эди-ку. Лекин этагидан тутган одамлари уни алдаб жиноят кўчасига бошлаб кирган. Қўлини қонга ботирган. Руҳан синган. Ҳаёт маъносини йўқотган. Энди унга барибир.

“Менинг гуноҳларимни Худо ҳам кечирмайди”, дейди у. Бу – оғир иқрор. Чунки яхши билади – ўзи умрига зомин бўлган инсонлар ҳам Оллоҳнинг бандалари эди, уларнинг қўнғлида ҳам Оллоҳ яшаётган эди...

Одам кимнидир алдаши, ўзининг пинҳоний мақсади йўлида кўпчиликни қурбон қилиб юбориши мумкин дир, аммо иймонни сусайтирган гуноҳларни кўтариб яшаши осон эмас, шекилли?!

4. Портлаш тўлқини

16 февраль куни худди биров зарб билан тепган каби эшиклар шарақлаб очилиб кетганию дераза ойналари тутдек тўкилиб тушганига кўпчилик гувоҳ бўлган. Бу – портлаш тўлқини, унинг зарби жуда кўп иморатларга, ҳамшаҳарларимизга шикаст етказди.

Кексалар Тошкентдаги мудҳиш портлашларни эста олишса, ҳамон *“Яратганинг ўзи паноҳида асради!”* дейишади. Бу – анчайин гап эмас. Биз юқориде айтиб ўтган террорчининг иқрорича, ўша портловчи модданинг 4 килограмми битта танкни ишдан чиқаради. Ҳолбуки, Вазирлар Маҳкамасида 400 килограмм портловчи модда ишлатилган...

16 февраль куни Президент ҳаётига суиқасд қилиш – Вазирлар Маҳкамаси ҳамда рўпарадаги “Нодирабегим” кинотеатри биноси олдида портлаш содир этиш бир-бирига узвий боғлиқдир, яъни олдиндан ишлаб чиқилган режага кўра, кинотеатр биноси олдидаги портлаш тўлқини ҳам аслида Маҳкама биносига йўналтирилган.

Президентни йўқ қилишга қаратилган террористик акт билан бирга маҳаллада ва бошқа жойларда ҳам беомон портлашлар содир этилди.

Одамларнинг уйини бузиш, қирғин қилиш, юракларга даҳшат солишдан мақсад Озодлик сиёсатига ва эртанги кунга бўлган ишончни сўндириш, амалий ишларга зарба бериш, халқнинг танлаган йўлидан қайтаришга уриниш эди. Шунинг оқибатида 16 нафар бегуноҳ инсон қурбон бўлди, 128 нафар ҳамюртимиз оғир жароҳат олди. Юракларда ҳеч битмас алам, ғазаб ва нафрат қолди.

Мана шулар ҳақида ўйлаганда ташқи кучлар таъсирида шу халқ, шу мамлакат ичидан ҳам унинг тинчини, осойишини кўра олмайдиган, аламзада, террор орқасидан кун кўрадиган, энг даҳшатлиси, мўътабар динимизни восита қилиб дунёқараши шаклланмаган ёшларни жиноят кўчасига тортаётган ёвуз ниятли тажовузкорлар етишиб чиққанлигидан ўкинасан, киши. Ва бу кишини ҳушёрликка ундаб қолмай, Эзгулик ҳамиша ҳимояга муҳтож эканлигини англашиб туради.

5. “Ҳимоя чизиги бўлмаганлиги учун...”

Модомики, гап ХХ аср набоси – наркомания, наркомафия, терроризм ҳақида экан, Боткен воқеаларига ҳам тўхтамаслик ҳеч мумкин эмас.

Боткен воқеалари жуда кенг таҳлилга имкон беради ва у халқаро терроризмнинг бугунги шамоибли, унинг тегирмонига сув қуюётганлар ва бу қонли-қирғинли тажовузни бўяб-бежаб турувчи сиёсий “ўйин”лар ҳақидаги тасаввуримизга янада ойдинлик киритади.

Воқеалар ривожига эътибор қилинг, дастлаб шу ерлик Ўрозбой деган кишининг уйда Шерали Оқбўтаев деган но-

тайин шахс пайдо бўлади. У террорчилар келишини пойлаб узоқ вақт яшайди, наинки яшайди, балки аҳоли ўртасида ташвиқот ишлари олиб боради...

1999 йил 31 июлда террорчиларнинг бир гуруҳи Боткенга бостириб киради, 6 август куни улар Боткен туман ҳокими ва бир қатор ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган ходимларини гаровга олади. Кейин ўзлари уя қурган қишлоқда туриб, августнинг ўрталарига қадар ҳукумат вакиллари билан музокара олиб боради, гаровга олинганларни қўйиб юбориш эвазига озиқ-овқат, кийим-кечак ва бир неча юз минг доллар пул талаб қилади.

Уларнинг бу талаби қондирилади.

18 август куни “Вечерний Бишкек” газетаси “**Жангарилар шарнадек ғойиб бўлишди**”, деб ёзиб чиқади. Аммо бу хурсандчилик узоққа чўзилмайди. Орадан уч-тўрт кун ўтгач, террорчилар ҳеч нима кўрмагандек гурас-гурас бўлиб яна ёпирилиб келишади.

“Дастлабки туда қайтиб кетгач, шундан бир хулоса чиқариб олинмади, — дейди Қирғизистон Шарқ тиллари ва маданияти институти раҳбари Авазбек Отахонов. — Мана шундай ҳодисалар қайтарилишининг олдини олишга хизмат қиладиган чора-тадбирлар кўрилмади. Туманга ҳарбий куч ташланмади, ҳимоя чизиги бўлмаганлиги учун энди ярим минг жангари республикага ёпирилиб келди ва минглаб аҳоли яшайдиган ҳудудни эгаллаб олди”. (“Вечерний Бишкек” газетаси. 1999 йил, 10 сентябрь.)

Кескин бир вазиятда бепарволик қилинди, шунинг оқибатида позиция бой берилди, демоқчи у. Яъни террорчилар қишлоқларга, уйларга кириб олгач, табиийки, аҳоли уларнинг қўлида ўзларини ҳимоя қилувчи восита вазифасини ўтай бошлади, бундай шароитда кўламли ҳарбий операциялар ўтказиш мумкин эмас. Бу ҳеч қутилмаган мудҳиш оқибатларни келтириб чиқариши муқаррар.

Хўш, нега 21 террорчидан иборат дастлабки тўдани Қирғизистон ҳукумат вакиллари тинч йўл билан орқага қайтаришди? Нега жон-жаҳди билан шунга ҳаракат қилишди? Мамлакат Бош вазири буни қуйидагича изоҳлайди: *“Қирғизистон Республикасининг сиёсий раҳбарияти қон тўкилишини истамайди...”* (“Би-би-си” радиоси, 1999 йил, 9 август.)

Бу — яхши аломат, лекин ўша террорчилар тиш-тирноғигача қуролланган ҳолда чегарани бузиб ўтган ва мамлакатга бостириб кирган эди-ку?! Қишлоққа қашқирлар ёпирилса, уни даф этиш, ҳимоясизларни ҳимоя қилиш ўрнига “отанг

яхши, онанг яхши” деб йиртқичга мулозамат қилинса, буни қандай тушунмоқ керак?

21 августдан 22 августга утар кечаси Боткен туманидаги япон геологлари қароргоҳига террорчилар қуролли ҳужум қилишди. Радист Рашид Юнусов мана шу тажовузнинг қурбони бўлди. Рашиднинг онаси шундай дейди: *“Штаб бошлиғи менга Боткендаги вазиятни тушунтирди. “У ерга ваҳҳобийлар ҳужум қилди”, деди. Менинг ўғлим шу ерда бўлган, у генерал-майорнинг радиоалоқасини таъминлаб турган. Ярим тунда уларга ҳужум қилиб, ҳар томондан ўққа туттишган. Ўғлим мардларча қаршилик кўрсатиб, бурчини адо этибди”.* (“Озодлик” радиоси. 1999 йил, 28 август.)

6. “Шу қарғишми эди уларнинг излагани?!”

“Энди Рашиднинг онаси бир умр жангариларни қарғаб ўтади, — дейди журналист. — Шу қарғишми эди уларнинг излагани?!”

Йўқ, уларнинг излагани бошқа нарса — керакли одамларни гаровга олиш, бу — халқаро терроризмнинг ўзига хос иш усули, яъни бизнес, демакдир. Гаровга олинганлар қанча нуфузли бўлса, шунча яхши, террорчилар ҳукумат олдига янада қатъий ва кескин талаблар қўйишади.

Япон геологлари қароргоҳига ҳужум натижасида генерал-майор Анорбек Шанкеев, унинг соқчиси, тўрт нафар япон мутахассиси ва уларнинг тилмочи гаровга олинган.

Террорчиларнинг раҳбарларидан бўлмиш Зубайир ибн Абдурахмон деб аталмиш кимса 31 август куни “Би-би-си” радиоси ходимининг: *“Неча киши гаровга олинган? — деган саволига жавобан: — Мен яна қайтариб айтаманки, булар гаровга эмас, асирга олинган”.* — деб ўқтиради.

Нега?

Ахир, “гаровга олинди” — нимаю “асирга олинди” нима? Барибир, тутқун-ку?!

Гап шундаки, ҳали “ўйин” охирига етган эмас. Дахлсизликни таъминлаш лозим. “Гаровга олиш” деган атама фақатгина терроризмга хос эканлигини у яхши билади. Радионинг ходими эса масалага равшанлик киритиш учун алоҳида таъкидлаб сўрайди: *“Лекин япон геологлари жангчи эмас ва қандай қилиб тинч кишиларни асирга олиш мумкин?”*

Зубайир ибн Абдурахмон эса қилмишига иқрор бўлиш ўрнига гапни чувалаштиради: *“Шу ҳаракат жараёнида асир тушганлар, булар тўрт киши, ундан ташқари ҳуқуқ-тартибот органларидан бир неча киши, тахминан ўттизга яқин, бизнинг қўлимизда...”*

2 сентябрь куні кечкурун террорчилар Чўнг Олой туманининг Қоратегин минтақасига қуролли ҳужум уюштиришган, ҳарбийлардан бири яраланган. Орадан беш-ўн кун ўтгач, 12 қирғиз аскарлари жангларда нобуд бўлган, 20 дан ошиғи эса оғир жароҳат олган. Террорчилар таъсиридаги хатарли ҳудуддан қочганлар сони етти минг кишига етган. Шу билан бирга ўқ-дори ортилган карвонлар қўшни мамлакатдан узлуксиз келиб турган. Бу ҳақда вақтли матбуот узлуксиз таъкидлаётган бўлса-да, Президент ҳузуридаги инсон ҳуқуқлари бўйича ҳайъат раиси, парламент депутаты Турсунбой ҳожи Бакир ўғли деган шахс Бишкекда қайта-қайта брифинг ўтказган. *“Қирғизистонга уларнинг ҳеч қандай хусумати йўқ”,* деб жар солган.

“Мужоҳидларнинг Қирғизистон ҳукуматига ҳам, қирғиз халқига ҳам ҳеч қандай даъвоси йўқ”, – дейди яна бир инсон ҳуқуқлари ҳимоячиси Турсунбек Охунов. Кейин у фикрини ривожлантириб, хавотир олишга ҳеч бир асос йўқлигини таъкидлайди. Унинг даъвосича, *“Ваҳима қилмаслик керак. Аҳолини тинчлантириш лозим. Қочоқлар уйларига қайтсин ва ҳосилини йиғиб олиш билан шуғуллансин. Бу уруш эмас, шунчаки музокара жараёни оғир кечаяпти, холос”*. (“Қабар” ахборот агентлиги. 1999 йил, 10 сентябрь.)

Инсон ҳуқуқлари ҳимоячисининг уқтиришича, *“Мана шу музокаралар нафақат гаровга олинганларнинг, балки мамлакатнинг келажак тақдирини ҳам ҳал этади”*.

“Мамлакатнинг келажак тақдирини ҳам ҳал этади”, деган фикр фавқулодда вазият юзага келганлигини, мамлакат тақдирини хавф остида қолганлигини англамайдимиз? Моломики, шундай экан, нега энди хавотирга тушмаслик керак?

Ахир, инсон ҳуқуқлари ҳимоячиси сафсата сотаётган бир пайтда халқаро террорчилар дастидан қочиб боткенлик 4961 нафар, Чўнг олойлик 2410 нафар аҳоли уй-жойини ташлаб чиқиб кетган, чодирларда жон сақлаётган эди-ку! Нима, бу – инсон ҳуқуқларининг топталиши эмасми? Бунга эътибор қилмаслик керакми? Қочоқлар қайтиб бориб, отишма бўлаётган жойда яшаши, наинки яшаши, балки ҳосилни йиғиб олиши керакми?

Бу даъват замирида қандай муддао яширинган ўзи?

Жамоатчиликнинг кўзини шамғалат қилиш, асосий воқеадан диққат-эътиборни чалғитиш эмасми бу?

Шу ўринда яна бир ҳақли савол туғилади: модомики, террорчиларнинг Қирғизистон ҳукуматига, қардошларимизга ҳеч қандай даъвоси йўқ экан, нега унда халқнинг тинч-

лиги бузилди, қишлоқлар вайрон этилди? Қанчадан-қанча одамларнинг умрига зомин бўлинди?

Мана шу вазиятда инсон ҳуқуқлари ҳимоячилари нега ҳамиша сувни лойқалатиб туришди? Ҳали террорчилар “олдиротди” да ишлатаётган доллар қалбаки эмас, деб кафолат беради. Ҳали улар наркоман эмас, ҳатто сигарет ҳам чекмайди, деб ўртага тушали. Ҳали Жума Намангоний, ҳали бошқалар билан телефон орқали алоқа қилади, ҳали югуриб Дубайга боради...

7. Қарама-қарши фикрлар “ўзин”и

1999 йилнинг октябрида Турсунбой ҳожи Бакир ўғли халқаро террорчиларнинг раҳбарларидан бири Зубайир ибн Абдурахмоннинг баёнотини ўқиб эшиттиради. Унда шундай дейилган: *“Бахтга қарши қардош Қирғизистонда бизни ёқтирмайдиган кишилар бор. Улар қирғиз ерида биродарларимиз билан урушишимизни, қон тўкилишини хоҳлайди. Бу биз танлаган муқаддас йўл мақсадларига тўғри келмайди. “Пирамиды”, “Слова Киргизстана”, “Қирғиз Туусу”, “Қирғиз Руху” ва бошқа оммавий ахборот воситалари бош муҳаррирлари бизни қоралаб, ҳақорат қилишга уринишмоқда. Биз шуни таъкидламоқчимизки, қирғиз халқига қарши жиҳод эълон қилмасак-да, Қирғизистондаги айрим шахсларни қурол воситасида тинчитиш қўлимиздан келади...”* (“Вечерний Бишкек” газетаси. 1999 йил, 19 октябрь.)

Президент ҳузуридаги инсон ҳуқуқлари бўйича ҳайъат раиси, парламент депутатининг террорчилар битган таҳдидли баёнотни жамоатчиликка етказиши сизни ҳайрон қолдирмайдими, азиз ўқувчи?

Нималар бўлаяпти? Жаҳон жамоатчилигига тўғри ахборот бераётган журналистларнинг юрагига ваҳима солишдан мақсад-муддао нима ўзи?

У ким? Инсон ҳуқуқлари ҳимоячисими ёки террорчиларнинг Қирғизистон Республикасидаги ишончли вакилими?

Бу жаноб 1999 йил 22 октябрда “Кабар” ахборот агентлигида ўтказган матбуот анжуманида: *“Ўзбекистон қўшинлари ўзбек-қирғиз чегараси томон келяпти, — дейишгача бориб етади. — Қирғизистон шошилинч чоралар кўриши керак. Мен тожик дала командирлари билан боғландим, уларнинг кайфияти жуда баланд. “Биз урушни қумсаб қолдик. Қирғизистондаги урушга аралаша олмаймиз, чунки қирғизлар — дўстимиз. Агар*

Ўзбекистон қўшинлари Тожикистонга қарши юриш бошласа, биз ҳам қараб турмаймиз”, дейишмоқда улар.

Нима бу – ифвоми, ҳасад ёки хусуматми? Қардош халқларни бир-бирига қарши қўйишдан кўзланган мақсад нима? Кимга керак бўлиб қолди бу “ўйин”?

Эътибор қилинг: тожик дала командирлари урушни қумсаб қолган эмиш. Лекин қирғизлар дўст бўлгани учун Қирғизистондаги урушга аралаша олмас эмиш.

Қирғизистонда уруш чиқарган ким?

Ким Тожикистонга қарши юриш қилмоқчи?

Ҳар ҳолда, қардошлар ўртасида адоват уруғини сочаётган бу одамда – парламент депутати, Президент ҳузуридаги инсон ҳуқуқлари бўйича ҳайъат раисида, наҳотки, зиғирча масъулият туйғуси бўлмаса? Бу ҳол қирғизистонлик ҳамкасбимиз Аида Тастановани ҳам таажжубга солади: *“Аввалига депутат анави каллакесарларнинг юртимиз сиёсатчилари, журналистларига қаратилган таҳдидини ўқиб эшиттирди. Энди бўлса, икки қардош-қўшни давлатни бир-бирига очик қарши қўймоқда. Унга бу нима учун керак бўлиб қолди экан?!”* – деб ёзади у “Бакир ўғли ўзини оқлай туриб, яна вазиятни чалкаштирмоқда” деган мақоласида.

(“Дело №” газетаси. 1999 йил, 27 октябрь.)

8. Воқеанинг сирли томонлари

Шу ўринда вазиятга ойдинлик киритадиган қуйидаги масалаларга эътибор қилайлик.

Биринчидан. Яқинда “Независимая газета” япон мутахассисларини террорчилар исканжасидан қутқариш учун 3 миллион доллар миқдорида “товон” тўланганини қайд этди. Агар биз август ойида ҳам террорчилар томонидан гаровга олинганлар озиқ-овқат, кийим-бош ва бир неча юз минг долларга айрибош қилинганини, шунингдек, террорчиларнинг коридор очиб бериш билан боғлиқ сўнгги талаби юзасидан Ханфсизлик кенгаши котиби генерал-майор Болот Жонузоқовнинг 12 августда берган расмий баёнотида: *“Биз уларга Ўзбекистонга ўтадими, қайтиб Помирга кетадими, коридор очиб беришга тайёрмиз”,* деган фикрини эътибордан қочирмасак, аслида бу ҳудуд мўмай бойлик орттириш “бозор”и бўлганлигини, инсон ҳуқуқлари ҳимоячилари эса одам овловчилар билан “товон” тўловчилар орасида даллоллик қилганини англаб етиш қийин эмас.

Президент ҳузуридаги инсон ҳуқуқлари бўйича ҳайъат раиси, парламент депутати Турсунбой ҳожи Бакир ўғли “Озодлик” радиоси мухбирига айтган қуйидаги маълумотлар ҳам буни яна бир бор тасдиқлайди: *“Япония гаровдагиларни озод қилиш учун жангариларга 3 миллион доллар тўлаган. Аммо Бакир ўғли японияликларнинг озод этилишида ёрдам берган Қирғизистон ҳукумати расмийлари ва Бирлашган тожик мухолифати вакиллари бу пулларнинг бир қисмини ўзларига олиб қолганларини айтди”*. (“Озодлик” радиоси. 1999 йил, 7 ноябрь.)

Иккинчидан. Террорчиларнинг дастлаб ва ундан кейин яна чегарани бузиб киришларида, шунингдек, чиқиб кетишларида амалда ҳеч қандай коридорга зарурат бўлмаган. Қолаверса, аввал ҳам улар бу ҳудуддан ўтиб-қайтиб юрган. Бу йўналиш наркобизнес учун трасса эканлиги ҳеч кимга сир эмас. Шундай экан, “коридор очиб бериш” ҳақидаги даъво наркотрасса дахлсизлигини таъминлаш юзасидан талаб эмасмикин, деб ўйлаб қоласан киши.

9. Хотима ўрнида

Халқаро террорчилар қилган тажовуз оқибатида тинчгина яшаётган ўн минглаб аҳоли кўч-кўронини кўтариб сарсон-саргардон бўлди, уйлар, қишлоқлар бузилди, ҳосил йиғиштирилмай қолиб кетди. Қанчадан-қанча одамларга моддий ҳам маънавий зарар етказилди. Шу билан бирга, 80 нафар киши жароҳат олди, 20 нафар аскар қурбон бўлди.

Хўш, Боткен воқеалари нега бундай оғир оқибатларни келтириб чиқарди?

Чунки, энг аввало, давлат раҳбарининг ўзи бу тажовуз бизнинг қисматимизга дахлсиз деб масалага лоқайд қаради. Гўё улар транзит, яъни бир мамлакатдан бошқа бир мамлакатга юк, пассажир олиб ўтилаётган ўртадаги мамлакатдир. 1999 йилнинг 9 сентябрида Россия жамоатчилик телевидениеси орқали қилган чиқишида Қирғизистон Республикаси Президенти Асқар Акаев айтадики, террорчиларнинг мақсади аниқ — собиқ Қўқон хонлиги ҳудудида Ислом давлати барпо этишдан иборат...

Нима, бунинг бошқаларга дахли йўқми?

Унда ўтмишга бир назар ташлайлик. Собиқ Қўқон хонлиги ҳудуди деганда биз нимани тасаввур қиламиз ўзи?

Тарихнинг гувохлик беришича, *Қўқон хонлиги 1709 йилда юзага келган. 167 йил ҳукм сурган. 1841 йилги маълумотларга*

кўра, у ҳозирги Фарғона водийси, Тошкент ва Хўжанд вилоятларини, бугунги Қирғизистон Республикаси ва Жанубий Қозоғистонни ўз ичига олган. Хонликнинг энг шимолий қисмида Оқмасжид қалъаси бўлган. Оренбург ва Омск шаҳарлари Русиянинг хонлик билан чегарадош вилоят марказлари ҳисобланган...

Бу тарихий ҳақиқатни билиб қўйиш биз учун ҳам, кўшни, қардош биродарларимиз учун ҳам фойдадан холи эмас. Чунки кўриб турибмиз, тиш-тирноғигача қуролланган халқаро террорчилар мана шу ҳудудда кўнгиллари тусаган ишни қилмоқчи, бу эса ҳар биримизнинг — қирғиз ва қозоқ, тожик ва туркман, ўзбек халқларининг, наинки бу халқларнинг, балки мана шу минтақада аҳил-тотув яшаётган барча миллат ва элат вакилларининг тинчлик ва осойишталигига, маънавий яқдиллигига, мавжуд барқарорликка бирдек таҳдид солаётган хавф-хатар, демакдир.

Буни бошқача тушуниш мумкин эмас.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислоҳ Каримов Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 48-сессиясида ва ундан кейинги нуфузли халқаро анжуманларда терроризм таҳдидига алоҳида эътибор қаратиб, унга қарши биргаликда курашиш ғоясини бежиз илгари сургани йўқ. Ва бу ўринда фақат Ўзбекистон халқлари манфаати кўзда тутилган эмас.

XX аср охирига келиб, терроризм дунёнинг кўпгина мамлакатлари, жумладан, Марказий Осиё халқлари ҳаётига ҳам очиқ-ойдин хавф солмоқда. Модомики, бозоримиз ҳам, мазоримиз ҳам бир, тақдиримиз муштарак экан, тарих синовларини бирга бошидан кечирган ота-боболаримиз каби бу ёвуз ҳаракатга қарши биргаликда курашсак, ҳеч қандай қора куч бизга бас кела олмайди.

Уйимизнинг, қўни-қўшни, қардошларимизнинг тинчлигини, осмонимизнинг мусаффолигини, келажагимизнинг дахлсизлигини таъминлайдигани — шу!

2000 йил, март

ЎВУЗЛИККА ҚАРШИ ТУРМАГАН УНИ ЁҚЛАГАН БЎЛАДИ

*“Огоҳ бўлинг, одамлар!”— деган даъват
ҳамиша бонг садосидек
янграб туриши керак.*

Ислом Каримов

1. “Ер қаърига кириб кетаяпмиз...”

Кулфат олдида инсон ожиз, наинки инсон, ҳатто қудратли давлатлар ҳам ногаҳоний фалокат олдида танг қолиши табиийдир. Албатта бундан: “Уч-туртга террорчи дунёни тиз чўктиришга қодир экан-да”, деган хулоса чиқармаслик керак. Масаланинг моҳияти шундаки, терроризм ҳеч қутилмаганда даҳшат солиб тажовуз қилиши ва ўзининг ёвузлиги, шафқатсизлиги, қабоҳати билан инсонийликка тамомила зиддир. Шу боис у дафъатан ҳар қандай одамни саросимага солиб қўяди.

“Ақлга сиғдириб бўлмайди—ҳозиргина бизнинг иморатга баҳайбат самолёт келиб урилди!..” 11 сентябрь куни Нью-Йоркда, Жаҳон савдо марказининг 84-қаватига биринчи “Боинг-767” келиб урилганида тез ёрдам хизматига дастлабки хабар шу тахлит етказилган. “Си-Эн-Эн” телекомпанияси намойиш этган, мислсиз аланга ичида қолган кишиларнинг нажот истаб қилган сўнги илтижолари террор даҳшатини ўзида тўлиқ намоён этади:

8:47. *“Ҳозиргина марказда кучли портлаш рўй берди!”*

8:56. *“Қиёмат қош!..”*

8:57. *“Одамлар тириклайин ёниб кетаяпти!..”*

9:04. *“Худо ҳаққи, ёрдам беринглари!..”*

Мана шу лаҳзаларда яна бир “Боинг-767” қиялаб келиб иккинчи бинонинг 64-қаватини ёриб киради ва портлайди. Аланга ичида қолган биринчи бинодан эса (унинг баландлиги 415 метр) одамлар ўзларини ерга ташлай бошлайди.

9:09. “Менимча, пастда уларни тутиб олишга ҳеч ким ҳаракат қилмаётган бўлса керак?..”

9:17. “Ҳозиргина зиналар тўкилиб тушди. Энди нима бўлади? Биз қандай қилиб ташқарига чиқиб оламиз?..”

9:36. “Лифтда қамалиб қолдик! Одамлар тутундан бўғилиб ўлаяпти! Нега бундай бўлаяпти? Ахир, биз ҳеч кимга ёмонлик қилмаган эдик-ку?..”

Мана шу сонияда 110 қаватли биринчи бино тутдай тўкилиб тушади. Осмонўпар иккинчи бинони эса ёнғин ўраб олади.

10:15. “Назаримда, 108-қаватда тирик жон қолмади. Пастга тушишининг ҳам иложи йўқ. Хотиним туғуруқхонада эди. Шундай бўлганини ундан яшириб турсангизлар, илтимос, кейин, кўзи ёригач, билар..”

10:30. “Эй, одамлар! Биз ер қомига кириб кетаямиз!..”

Файриинсоний тажовузнинг бегуноҳ қурбонлари сўнгги нафасига қадар дунёдан кўнгил узишмаган. Лекин жабрдийдаларга ёрдам беришнинг ҳам ҳеч қандай иложи йўқ эди. Жаҳаннамий фожа ўзининг кўлами ва кетма-кетлиги, ногаҳонийлиги билан ақли расо кишиларни шошириб ташлаганди...

Шу вақтнинг ўзида Вашингтонда ҳам кетма-кет шундай икки ҳалокат содир этилган. Энди сиз террорчилар қўлига ўтган бу самолётлардаги 266 йўловчининг, нима учун ернинг қаърига кириб кетганини ўзи англаб улгурмаган 4613 кишининг ҳолатини, уларнинг ортида қолган, ҳали-ҳамон дил яраси битмаган, жудолик ситамини бошидан кечираётган болалар, оналар ва аёлларнинг, олти мингга яқин тан жароҳати олган инсонларнинг дарду ҳасратини, ташвишларини бир тасаввур этинг!..

Бу мудҳиш фожа дунёнинг 80 мамлакатига бевосита дахлдордир, чунки уларнинг фуқаролари ҳам Жаҳон савдо марказида хизмат қиларди. Бу одамлар орасида Ўзбекистоннинг ҳам икки фарзанди бўлган...

Одам боласи ўз ҳаётини ташкил этаётганида ҳар қандай хатарли эҳтимолларни, ёнғин ва ҳаво ҳужумидан фуқаро мулофаасини, албатта, инобатга олади. Лекин бу назарий ечимлар бугун аср балоси деб ном олган терроризм олдида ниҳоятда жўн ва ибтидоий бўлиб қолаётир. буни ҳаётнинг ўзи қайта-қайта уқтирмақда, у бизни доимо хушёр ва сергак бўлишга, аччиқ ва шафқатсиз ҳақиқатга очиқ кўз билан қарашга ундамоқда.

Президент Ислам Каримов 2001 йилнинг 25 сентябрида терроризмни бартараф этиш учун бундай кучларни шаклланди.

тираётган, уларни қўллаб-қувватлаб, маблағ, қурол-яроғ ва бузғунчи мафкура билан таъминлаётган, қўпоровчилик, босқинчилик содир этиш учун режали асосда муайян жойларга йўллаётган марказларни тағ-томири билан йўқ қилиш, уларнинг ортида турган кучларнинг ҳам кўзини очиш тақозо этилишини, вазият эса воқеликка мутлақо янгича ёндашув талаб этаётганини бежиз таъкидлаган эмас, албатта.

2. “Ё ҳаёт, ё мамот...”

Президент Жорж Буш Нью-Йорк ва Вашингтон шаҳарларида содир этилган *“ялли қирғин акти”*ни Америкага қарши уруш очилишидир, деб баҳолади ва Америка Қўшма Штатлари халқаро террорчиликка қарши *“қатъий, аммо одилона”* кураш олиб боришини қайта-қайта уқтирди.

11 сентябрь куни Лондонда араб тилида чоп этиладиган *“Ал-Куд ал-Араби”* журнали муҳаррири Абдул Бари Атван уч ҳафта олдин Усама бин Лодин Америка объектлари учун *“тенгсиз ва ялли тажовуз”* тайёрлаётганидан огоҳ этганини, лекин ўз вақтида бу гапга у кулиб қараганини, бугун эса мана шу кулфат ортида бин Лодин турганига амин бўлганини *“Фокс-ТВ”* телеканали орқали ошкор қилди. АҚШ давлат котиби Колин Пауэлл ҳам мазкур террорни ташкил этишда бош гумондор Усама бин Лодин эканини қайд этди.

Нью-Йорк ва Вашингтон шаҳарларида содир этилган мислсиз кулфат ва йўқотишлар унга гувоҳ бўлган, телевидение орқали кўрган ҳар қандай одамни ларзага солмасдан қўймайди. *“Террорчилар биздан кўра яхшироқ, адолатлироқ дунё барпо этиш учун қаттоллик қилаётгани йўқ,—* деб уқтиради Франциянинг *“Монд”* газетаси.— *Улар бизни ер юзидан супуриб ташлашни истайди, холос!”*

“Биз дунёга қандай хавфу хатар таҳдид этаётганини ўз вақтида англаб етмадик,— дея таъкидлайди Венгриянинг *“Мадьяр хирлап”* газетаси.— *Террорчилар уруш эълон қилмасдан туриб ҳужумга ўтишди. Кўзга кўринмас бу ёвуз душманга қарши барча мамлакатлар бирлашиши даркор”.*

“Ўзингга ўхшаган минглаб бегуноҳ одамларнинг кўз олдинда қурбон бўлиб кетиши инсониятга қарши жиноятдир,— дейди Испаниянинг *“Мундо”* газетаси ходими, сўнг у фикрини яқунлаб, шундай дейди:— *Бу балою офатга қарши кураш бугун башарият учун ё ҳаёт, ё мамот масаласидир!”*

3. “Мусулмонлар бизнинг биродарларимиздир...”

7 октябрь куни кечқурун, Тошкент вақти билан соат 9. 30 да “Си-Эн-Эн” телеканали Америка ҳарбий ҳаво кучлари Афғонистондаги терроризм ўчоқларига қарши дастлабки ракета-бомба зарбалари йўналтирганини намоийш этди. АҚШ Президенти Жорж Буш телевидение орқали Америка халқига мурожаат қилиб, мамлакатнинг ҳарбий кучлари “Ал-Қаида” террорчилик ташкилотига тааллуқли бўлган ва террорчилар машғулот ўтказадиган лагерларга, шунингдек, Афғонистондаги “Толибон” ҳаракатининг ҳарбий муҳофаза манбаларига зарба берганлигини таъкидлади. Бу — Афғонистонни террорчилик базаси сифатида фойдаланишга барҳам бериш. “Толибон” режимининг ҳарбий қувватини бартавраф этишга қаратилган изчил ҳаракатдир, деди у. Жорж Буш Буюк Британия терроризмга қарши курашда елкамаелка турганини, Канада, Австралия, Германия ҳамда Франция ҳарбий ҳаракатда иштирок этишга тайёр эканини, дунёдаги 50 дан ошиқ мамлакат ўз ҳаво ҳудудларидан фойдаланишга рухсат берганини, жаҳон ҳамжамияти эса бу курашни қатъият билан қўллаб-қувватлаётганини маълум қилди. Шунингдек, у бундан икки ҳафта муқаддам “Толибон” етакчилари олдига аниқ ва равшан талаблар қўйилганини эслатиб ўтди.

“Толибон”дан жангарилар тайёрловчи лагерларни ёпиш, “Ал-Қаида” раҳбарларини, биринчи навбатда Усама бин Лодинни топшириш, асоссиз равишда Афғонистонда тутиб турилган чет эллик фуқароларни, шу жумладан, америкалик тутқунларни озод этиш талаб қилинган эди. Лекин улар бу шартларнинг лоақал биронтасини ҳам бажармади, деди АҚШ Президенти. Бундан аввал у, *“АҚШ террорист билан унга уз уйдан жой берганинг ўртасида ҳеч қандай тафовут кўрмайди”*, деб уқтирган эди. Миллатга мурожаатида шу фикрини давом эттириб: *“Агар бирон-бир ҳукумат бейиб, беғуноҳ инсонларнинг умрига зомин бўлган қаттолларни, ашаддий жиноятчиларни ўз паноҳига олса, билински, унинг ўзи ҳам қаттол ва жиноятчи булади,— деди у,— бундай ҳукумат охир-оқибатда яккаланиб қолади, тутган йўли эса муқаррар ҳалокатга олиб боради”*.

АҚШ Президенти Афғонистон террорчилар тайёрлайдиган марказга айланиб қолганига, ногаҳоний террор тажовузи хавф солиб турган бир вазиятда эса ҳеч қачон тинчлик ва осойишталик бўлмаслигига алоҳида урғу берди. *“Бу офатдан тинчли-*

гимизни ҳимоя этишининг бирдан-бир йўли—унга таҳдид таётган кучнинг изидан тушишидир”, дея таъкидлади у.

Жорж Буш: “Жафокаш афғон халқи яхшиликни билади,— деди ишонч билан,— биз террор ўчоқларига зарба бериш билан чекланиб қолмай, биринчи навбатда, очлик ва қашшоқликда қийналаётган болаларга, аёлларга, қарияларга сув билан ҳаводек зарур бўлган озиқ-овқат, дори-дармон ва бошқа керакли нарсаларни етказиб берамиз.

Америка Қўшма Штатлари афғон халқига дўст, ер юзидаги миллиардга яқин мусулмонлар ҳам бизнинг дўстимиз, биродаримиздир, Америка Қўшма Штатлари мўтабар ислом динини ўзига ниқоб қилиб, дин номидан қаттоллик содир этаётган ашаддий жиноятчиларнинг, террорчиларнинг ва уларни ўз паноҳига олган, зимдан қўллаб-қувватлаётган мунофиқларнинг душманидир”.

Шундай қилиб, Афғонистоннинг Кобул, Қандаҳор, Жалолобод, Мозори Шариф ва Ҳирот шаҳарларидаги террорчи кучларнинг юздан ошиқ таянч марказлари, уларнинг ҳарбий база ва лагерлари, қурол-аслаҳа ва ёнилғи захиралари, алоқа манбалари, аэродромлар бомба ва қанотли ракетаalar воситасида яксон қилинди.

Хужум тўққиз соатдан зиёд давом этди. Шуни ҳам айтиш керакки, бу вақт ичида Американинг юк самолётлари озиқ-овқат ва дори-дармондан иборат 37500 та, 15 октябрь куни 53000 та, ҳозиргача жами 400000 та жамлангани турли ҳудудлардаги оддий афғонларга инсонпарварлик ёрдами сифатида етказиб берди.

АҚШ ҳукумати Афғонистон халқига моддий, тиббий ва озиқ-овқат ёрдами кўрсатиш мақсадида 320 миллион доллар миқдорда маблағ ажратган.

4. Ҳисоб рақамлари ҳаракатдан тўхтатилди

Америка Қўшма Штатлари терроризм таҳдидидан мамлакатнинг ички ҳимоя тизимини мустаҳкамлаш билан бирга дунё бўйлаб унга қарши кенг кўламли кураш олиб бораётди. Ҳозиргача Нью-Йорк ва Вашингтонда содир этилган террорчилик ҳаракатига дахлдорликда гумон қилинган шахслар 40 дан ортиқ мамлакат ҳудудида қўлга олинди.

АҚШ Бош прокурори Жон Эшкрофтнинг қайд этишича, 11 сентябрь воқеаларига дахлдорликда гумон қилинган 600 одам сўроқ қилинди, яна 400 киши қидирилмоқда.

АҚШ Президентининг фармонида биноан “Ал-Қаила”

террорчилик ташкилотининг Америкадаги 30 та, чет эллардаги 20 та ҳисоб рақами, шунингдек, “Ал-Жиход”, “Абу Сайяф”, “Ўзбекистон ислом ҳаракати”, “Ҳаракат ул-Мужоҳидин” каби қатор террорчилик ташкилотлари ҳамда Усама бин Лодин билан турли даражада молиявий алоқада бўлган 27 та ташкилот ва компанияларнинг, жисмоний шахсларнинг банклардаги ҳисоб рақамлари ҳаракатдан тўхтатилди. Бундай қатъий ҳаракат ҳозир 80 мамлакатда изчил тус олди. Шу тариқа 2001 йил ноябрга қадар террорчилик ҳаракатларини озиқлантиришга қаратилган 300 миллион доллар маблағ тутиб қолинди.

Бундай қатъий молиявий чоралар кўрилиши халқаро терроризмнинг қон томирини кесиб ташлаш билан баробар эканлигини мутахассислар ҳам эътироф этишмоқда. Шу билан бирга, улар террорчилик марказлари ортида турган, уни зимдан қўллаб-қувватлайдиган, турли воситалар билан ёрдам берадиган кучларни ҳам кўздан қочирмаётир.

2001 йилнинг 21 сентябрида АҚШ Давлат котиби Колин Пауэлл Хитой Ташқи ишлар вазири билан бирга ўтказган матбуот анжуманида бу ёвуз кучга зимдан ҳомийлик қилувчи айрим давлатлар ҳақида тўхталиб, бутун инсоният терроризмга қарши оёққа турган бир пайтда улар ҳам аввалгидек ҳаракат қилиши энди ўринли бўлмаслигини англаб етгандир, деди. Шунингдек, у агар бу масалага улар яна “эскича” ёндашишда давом этса, шунга яраша чора-тадбирлар кўрилишини таъкидлади.

5. Терроризм ислом динига дахлдор эмас...

Дунёдаги энг қабиҳ разолат — одамларнинг хоҳиш-иродасини ҳисобга олмай, ўз манфаати йўлида уларнинг инсоний ҳақ-ҳуқуқини поймол этиш, тинчлигига, осойишталигига, ҳаётига тажовуз қилишдир.

Террорчиларнинг тараққий топган дунёга қарши туриши, жаҳолатга тўлиқ хатти-ҳаракати билан демократия ва соғлом фикрга зид ўлароқ аламзадаликни, фанатизмни ўзида намоян этиши жаҳон ҳамжамиятида асосли ташвиш уйғотмоқда. Бу жангарилар ўзининг манфур башарасини муътабар Ислом дини билан ниқоблашга уриниши эса, табиийки, иймони саломат ҳар қандай кишини дарғазаб этади.

1999 йилнинг 16 февралда Президент ҳаётига суиқасд қилиш, амалдаги конституциявий тузумни ағдариб ташлаш ва ҳокимиятни босиб олиш мақсадида Тошкентда содир этил-

ган мудҳиш портлашлар 16 нафар бегуноҳ инсон умрига зомин бўлган, 128 киши жиддий жароҳат олган эди.

1999 — 2000 йилларда эса террорчилар Ўзбекистон ва Қирғизистон сарҳадларида кўпдан-кўп нотинчликлар келтириб чиқарган ва яна қанча инсонлар ҳаётига тажовуз қилишган. Шу билан бирга, 1999 йили Қирғизистонда 4 нафар япон геологини, 2000 йили эса олти нафар германиялик, олти нафар россиялик, тўрт нафар америкалик, украиналик, ўзбекистонлик, жами 19 альпинистни гаровга олишган ва ўзларининг бу кирдикорларига муқаддас ислом динини восита қилишган.

Бу нафратга лойиқ ҳодиса эмасми?

Президент Ислам Каримов “Тинчлик учун курашмоқ керак” деб номланган суҳбатида ҳақли савол қўяди: “Ўзини мусулмон деб даъво қиладиган, лекин қилмиши кўпуровчилик, қотиллик, бутун-бутун халқларнинг ҳаётини барбод этишдан иборат бўлган бу манфур тўдаларга ислом дунёси номидан гапиришга ким ҳуқуқ берди?”

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 12 октябрда бўлиб ўтган сессиясида 50 дан ошиқ мамлакат дипломатлари сўзга чиқиб, ўз ҳукуматлари номидан терроризмни қоралани билан бирга унга қарши курашда ҳамжиҳат эканликларини маълум қилишди. Унда сўз олган Покистон, Судан, Малайзия, Яман, Бангладеш каби қатор мусулмон мамлакатлари вакиллари бу қабиҳ жиноят жазосиз қолмаслиги лозимлигини таъкидлаб, халқаро терроризмнинг мўътабар Ислам динига ҳеч қандай алоқаси йўқлигини қайта-қайта уқтиришди.

“Терроризм ашаддий жиноятчилик бўлиб, унинг муайян бир миллат ёки маданиятга, динга дахли йўқ,— деди Судан элчиси Элфотих Эрва,— терроризм ўз оти билан терроризм. 11 сентябрь куни содир этилган тажовуз ҳам террорчилик ҳаракатидир. Унинг ислом динига ҳеч қандай боғлиқлик жойи йўқ ва бўлиши ҳам мумкин эмас”.

“Терроризмга қарши кураш ислом динига қарши кураш деган маъно англатмайди, дунёни терроризм балосидан халос этиш эса оғир ва машаққатли жараён дур, аммо кўпчиликнинг ақл-идроки, ҳамжиҳатлиги уни бартараф этишга омил бўлади. Келажак ҳаққи унга қарши боришга бурчлимиз”, дейишди сўзга чиққанлар.

“Терроризмни қандайдир миллат, мамлакат ёки дин билан боғлаш мутлақо хато бўлади”, деди Яман элчиси Абдулла Ал-Аштол, сўнг у аср вабосига қарши ҳар бир мамлакат ўз

худуди ва халқаро миқёсда муттасил кураш олиб бориши лозимлигини таъкидлади.

Малайзия вакили Хасми Агам: *“Террористик ҳаракат ташкилотчилари қандай даъвои илгари сурмасин, уларнинг тажовузи доимо бегуноҳ инсонларни ҳаётдан жудо этади,—деди,—шунинг учун ҳам биз терроризмнинг барча кўринишларини, усул ва амалиётларини ҳеч оқлаб бўлмайдиган жиноят, деб биламиз. Бу тажовуз муътабар динга эмас, балки террорчиликни ташкил этувчи муайян кучларнинг ғаразли мақсадларига хизмат этади”* (“USIA”, 2001 йил, 4 октябрь).

6. “Бировнинг қонини ноҳақ тўкиш гуноҳи азимдир”

Буюк Британия мусулмонлари намояндаси Гиёсиддин Сиддиқий 2001 йилнинг 3 октябрида Нью-Йоркдаги фожиа қурбони бўлган кишиларнинг бир ярим минги мусулмон эканини маълум қилди ва бизнинг муътабар китобимиз Қуръони Каримда *бировнинг қонини ноҳақ тўкиш гуноҳи азим* дейилганини таъкидлади.

Сентябрь воқеаларидан сўнг Покистон Кобулдаги ўз элчихонасини ва чегарасини зудлик билан ёпгани, 22 сентябрда Бирлашган Араб Амирликлари, 25 сентябрь куни Саудия Қироллиги “Толибон” ҳукумати билан дипломатик алоқаларини узиб, “Толибон” вакилларини ўз мамлакатлари худудидан чиқариб юборгани, ҳатто халқаро инсонпарварлик ташкилотлари вакилларининг Афғонистонни тарк этгани ҳам жаҳон ҳамжамияти улардан юз ўгирганини англатади. “Толибон”, АҚШдан бомбали зарбаларини тўхтатишни талаб қилинганлар, деб Ислом конференцияси ташкилотига қилган мурожаат ҳам эътиборсиз қолиб кетди. Мазкур ташкилотга аъзо бўлган давлатлар халқаро терроризмни қатъиян қоралашди, шу билан бирга, Миср Президенти Хусни Муборак таъкидлаганидек, *“Терроризмга қарши ҳар қандай курашни тўла қўллаб-қувватлаб”* Баёнот беришди (*“Kyodo” агентлиги, “USIA”, 2001 йил, 10-12 октябрь*).

Бизга ён қўшни бўлган Афғонистонни оғир инқирозга олиб келган, уни терроризм ўчоғига айлантирган — йигирма икки йил мобайнида узлуксиз давом этган шафқатсиз урушдир. Шунинг оқибатида ер юзидаги жамики қаттоллар, жиноят содир этиб, дорнинг остидан қочганлар келиб шу ерга уя қўйишди ва ўзларининг кирдикорларини янада кенг кўламда давом эттириш учун терроризмнинг инфратузилмасини яратишди. Наркобизнес уларнинг молиявий таъминотига замин яратди.

Ҳозир Афғонистон ва унга туташ ҳудудларда жангарилар тайёрлайдиган 150 та база ва ҳарбий лагерлар мавжуд бўлиб, улар халқаро террорчилик ташкилотларига ҳар йили 5 мингдан зиёд жангари тайёрлаб беради (*РИА “Новости”, 2001 йил, 25 сентябрь*). Ўтган йили бу ерда 4500 тонна опиум хом ашёси етиштирилган. Бу — дунё миқёсида тарқатилаётган гиёҳванд моддаларнинг қарийб 80 фоизи, демакдир (*Буюк Британиянинг “The Times” газетаси, 2001 йил, 25 сентябрь*).

7. Огоҳликка даъват

Президент Ислом Каримов тўқсонинчи йилларнинг бошларидаёқ оловли минтақадан бутун Ер юзига аср вабоси — терроризм балоси тарқалиш хатари борлигини, ҳозир бу хавф тинчлик ва тараққиётга ошқора таҳдид солаётганини қайта-қайта уқтирган эди. “Ҳозир Афғонистонда шу қадар кўп қурол-яроғ йиғилиб қолганки, ҳисоблаб кўрсангиз, дунёдаги бирон-бир мамлакатда жон бошига бунча қурол тўғри келмайди, аммо бу ҳеч кимни ташвишга солмаяпти”, — деган эди давлатимиз раҳбари 1993 йилнинг 4 мартда Германиянинг “Рейнише Пост” газетаси мухбирининг саволига жавобан. Сўнг бу ҳудуддан Марказий Осиё мамлакатларига қурол-яроғ ва гиёҳванд моддалар кириб келаётганини, Афғонистон ва унга туташ ҳудудларда террорчилар тайёрланаётганини, аммо бу на БМТ ва на бошқа халқаро ташкилотлар томонидан назорат этилмаётганини афсус билан таъкидлайди.

БМТ Бош Ассамблеясининг 48-сессиясида Ўзбекистон раҳбари Афғонистонга қурол-яроғ етказиб беришни қатъиян тақиқлаш масаласини кун тартибига қўяди. Лекин, афсуски, бу таклифга эътибор берилмади. Орадан кўп ўтмай, Олий Мажлиснинг ўн иккинчи сессиясида афғон можаросини ҳал этиш бўйича аниқ-равшан таклифларни илгари сурган Ислом Каримов: “Мен яқинда Термиз шаҳрида бўлганимда, хаёлимдан шундай ўйлар кечди,—дейди,—шундоқ бир печа юз қадам нарида четдан келаётган қурол-яроғ туфайли ўн минглаб бегуноҳ одамлар — болалар, аёллар, кексалар қурбон бўлаётган мамлакат турибди. Одамлар уй-жойидан, жонини жабборга бериб пешона тери билан топган бойлигидан маҳрум бўлмоқда.

Афғонистонга қурол етказиб беришнинг яна бир хавфли, даҳшатли томони бор. У ҳам бўлса, қурол-яроғнинг қўлини мамлакатларга ҳам ёйилиши, халқаро терроризм, уюшган жиноятчилик ва диний экстремизм учун қулай шарт-шароит яратилишидир”.

Ислом Каримов жаҳон ҳамжамиятини ҳар қанча хушёрликка даъват этмасин, афсуски, ўз вақтида бунга жиддий эътибор қаратилмади. Лоқайдлик натижаси ўлароқ, бу иллат бутун ер юзига ёйилди. 1998 йилга келиб, АҚШнинг Кения ва Танзаниядаги элчихоналарида, Россия шаҳарларида портлашлар содир этилди. “Коул” ҳарбий кемасидаги кўпурвчилик, Афғонистонда тайёрланган “оқ ажал” — героиннинг кўплаб минтақа ва қитъаларни ишғол этиши, Будда ҳайкаллариининг кунпаякун қилиниши, 3 миллион афғон фуқаросининг қочоқликка юз тутиши, беайб, бегуноҳ инсонларнинг терроризм қурбонига айланишидек ҳеч оқлаб бўлмайдиган қабоҳатлар ниҳоят инсониятни хушёр торттирди. Бин Лодинни астойдил қидириш, уни ўз паноҳига олган кучларга нисбатан кескин тақиқлар қўллаш, террорчиларнинг махфий базаларига қанотли ракеталар орқали зарба бериш — ана шу аччиқ сабоқлардан сўнг амалга оширилди.

Бутун борлиғи билан қабоҳат манбаига айланган терроризм бугун тараққиёт йўлида гов бўлиб, ер юзидаги тинчлик ва осойишталикка, барқарорликка, келажакка таҳдид этаётган экан, унинг зулм-зўравонлиги одамларнинг суяк-суягидан ўтиб кетган экан, хўш, нима қилиш керак?

Бугун дунё аҳли шуни чуқур англаб етдики, терроризмдан ҳеч ким холи бўлолмайди ва унга қарши якка ҳолда курашиш ҳам мумкин эмас. Ёвуз кимсалар ўз итоатгўйлари-дан “зомби”лар ясайди, носоғлом фанатлар ижросида кўз кўриб, қулоқ эшитмаган жиноятлар содир этади, норасида гўдакларнинг, химоясиз аёлларнинг, беайб бева-бечораларнинг уйини куйдириб юборади, аммо ўзига навбат келганида пана-пасқамга биқиниб олади.

“Агар, ҳақиқатан ҳам беайб бўлса, тоғдаги уясидан чиқсин, — дейди Беназир Бхутто бин Лодин ҳақида, — халқаро трибунал олдида ўзининг бегуноҳ эканини исбот этсин” (“АиФ”, 2001 йил, № 41).

Лекин терроризмнинг “падари бузрукворлари” бунга журъат этмайди, чунки улар анойи “мурид”лари сингари ўлиб кетишни истамайди, шу боис одил суддан, адолатдан қочиб, аллақандай ковакларда писиб-яшириниб юради. Бугун бунга бутун дунё гувоҳ бўлиб турибди. Шунинг учун ҳам одамлар бу қабоҳатни илдизи билан йўқ қилиб ташламагунча бирон-бир мамлакатда, бирон-бир оилада тинчлик-хотиржамлик бўлмаслигини англаб етди. Шунинг учун ҳам тенгсиз бир ғазаб билан унга қарши кураш атрофида барча жипс-лашди.

Ҳар бир инсон терроризмга қарши муттасил курашиши даркор. Бу кураш ёвузликка, гиёҳвандликка, динни ниқоб қилиб ёшларни йўлдан уришга, мунофиқлик ва жаҳолатга қарши кураш, демакдир. Бу кураш ҳар биримиздан уз ишимизни виждонан бажариб, ўз уйимизни ўзимиз асрашимизни, ҳаётга, теварак-атрофда содир этилаётган воқеаларга сергак ва ҳушёр муносабатда бўлишимизни тақозо этади. Азал-азалдан жамоага касри теккан касофат маҳалладан ситилиб чиқиб кетган. Бировнинг молига, жонига, боласига кўз олайтирган яккамохов бўлиб қолган. Ёмон ниятли одам масжидга қадам босишга журъат этмаган. Нимага деганда, элнинг назари ёмонликнинг пайини кестан...

Орияти бор одам ўз оиласига яхшилик истади. Оила бу Ватаннинг бир бўлагидир. Бас, шундай экан, эзгуликни ҳимоя этиш, тинчликни, дахлсизликни кўз қорачиғидек асраш даркор. Бошқа йўл йўқ. Бу адолатли курашдан четда турган қабохатни ёқлаган бўлади. Хотиржамликка берилиш эса, таҳдид солиб турган ногаҳоний офатга йўл очади, у ҳаётни бузиб ташлайди. Бу — қонуниятдир.

Давлатимиз раҳбари таъкидлаганидек: “Биз уз она юртимизда озод ва мустақил яшашга ҳақдимиз. Ватанимизни кўз қорачиғидек асраб, элимиз, юртимиз шаънини, ор-номусимиз, қадр-қимматимизни, мунис оналаримиз, аёлларимиз ва қизларимизни ҳимоя қилиб, матонатли миллат, буюк ва жасоратли халқ бўлиб яшашга муносибмиз”.

2001 йил, октябрь

ПРЕЗИДЕНТ ИСЛОМ КАРИМОВНИНГ АФҒОНИСТОНДА ТИНЧЛИКНИ ҚАРОР ТОПТИРИШ ЙЎЛИДАГИ САЪЙ-ҲАРАКАТЛАРИ

Жаҳоннинг катта сиёсати гирдобига тушиб қолган бечора бир давлат бўлди бу Афғонистон! Бечора халқ бўлди бу афғон халқи!

Шунинг учун жаҳон ҳамжамияти эътиборини, Бирлашган Миллатлар Ташкилотига аъзо бўлган давлатлар эътиборини бу масалага жалб этиш бизнинг бурчимиздир.

*Ислом Каримов,
1995 йил 27 октябрь*

1. 1992 йилнинг 10 августида Тошкентда, Маслаҳат кенгаши йиғилишида Президент Ислом Каримов курилиши кўзда тутилган Термиз — Қарочи автомобиль йўли ва унинг сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий аҳамиятига алоҳида эътибор қаратди.

“2,5 минг километрни ташкил этадиган бу йўл ишга туширилса, нафақат Ўзбекистон халқи, балки Афғонистон ва Покистонда истиқомат қилаётган минглаб, миллионлаб биродарларимиз учун ҳам янги-янги имкониятлар очилади, янги иш жойлари юзага келади, ҳамкорлигимиз, маданий алоқаларимиз мустаҳкамланади, — деди Ўзбекистон раҳбари. — Халқларимиз янги асрда дунё бозоридан яна ўзларининг муносиб ўринларини эгаллайди”.

2. 1992 йилнинг 13 октябрида Тошкентда Президент Ислом Каримов ва Афғонистон Ислом давлати раҳбари Бурҳониддин Раббоний томонидан икки қўшни давлат ўртасида дипломатик муносабатлар ўрнатиш, ҳаво йўллари очиш тўғрисидаги ҳужжатлар имзоланди.

3. 1993 йилнинг 4 мартада Ўзбекистон раҳбари МДХ хорижий мухбирлар халқаро уюшмаси аъзолари билан бўлиб ўтган матбуот анжуманида барчанинг диққат-эътиборини Афғонистон ва Тожикистон фожиаларига, терроризм билан боғлиқ ўткир муаммоларга қаратди. Президент Афғонистонда

террорчилар тайёрланаётгани, улар жойларда қўпоровчилик олиб бориши, нотинчлик келтириб чиқаришига урғу бериб, журналистларга *“навбатдаги ваҳшийликка қарши жамоатчилик фикрини вужудга келтиринг”*, деб даъват этди.

4. 1993 йилнинг 18 июнида Швейцариядаги “Форум фонд” халқаро иқтисодий ташкилоти IV сессиясида сўзлаган нутқида Ўзбекистон раҳбари Афғонистондаги барқарорликни таъминлаш Тожикистонда барқарорлик ўрнатишнинг омилларидан бири эканини таъкидлаб, Ўзбекистон минтақада ашаддий фундаментализмга асосланган ҳар қандай доктриналарни тарқатишга қатъиян қарши туришини маълум қилди.

5. 1993 йилнинг июлида Иқтисодий Ҳамкорлик Ташкилотига аъзо бўлган давлатлар раҳбарларининг олий даражадаги иккинчи учрашувида Президент Ислоҳ Каримов ўз нутқида: *“Иқтисодий ҳамкорликка тўсиқ ва ғов бўлиб турган асосий масала—Афғонистондаги нотинч ва беқарор вазиятга эътиборни қаратиб, муҳолиф кучларни яраштиришга, афғон халқини тезроқ тинч меҳнатга жалб этишга, биргаликда ҳаракат қилишга, шу мақсадда Афғонистондаги муҳолиф кучлар, манфаатдор халқаро ташкилотлар, БМТ вакиллари Тошкент шаҳрида музокаралар учун йиғилишга”*, тақлиф этди.

6. Президент Ислоҳ Каримов 1993 йилнинг 28 сентябрида БМТ Бош Ассамблеясининг 48-сессиясидаги ўз маърузасида: *“Тожиқ-афғон чегарасидаги танглик ва нарқобизнес муаммосига тўхталиб, мазкур можаро миқёслари ва потенциали, унинг бутун дунёга хавф солаётгани, келтириб чиқарадиган оқибатлари ҳали тўла англаб этилмаганини, — қайд этди.— Биз ақидапарастлик, экстремизм, террорчилик тамойиллари кучайганидан ташвишдамиз,—деди у.— БМТни ўзининг тинчликпарварлик фаолиятини, айниқса, можаролар чиқадиган жойларда тинчлик ўрнатиш фаолиятини янада кучайтиришга”*, чақирди.

7. 1995 йилнинг 12 мартда Копенгагенда ўтган халқаро конференцияда Президент Ислоҳ Каримов Афғонистон ва Тожикистондаги вазиятга жаҳон ҳамжамияти диққат-эътиборини яна бир марта қаратиб. *“Бу мамлакатларда ўн миллионлаб одамлар очлик, қашшоқлик, вайронагарчилик шароитида яшамоқда,—дея уқтирди.—бундай шароит ижтимоий портлаш омили бўлиб, у фақат Марказий Осиё минтақасида*

эмас, балки бутун дунёдаги хавфсизлик ва барқарорликни ларзага солишга қодирдир”.

8. 1995 йилнинг 28 августида Бишкекда бўлиб ўтган туркий тилли давлатлар бошлиқларининг учрашувида Ўзбекистон раҳбари минтақадаги тинчлик ва барқарорликка таҳдид этаётган Тожикистон ва Афғонистондаги можароларга урғу бериб, вазиятни барқарорлаштириш учун ҳамкорликда ҳаракат қилишга даъват этди.

9. 1995 йилнинг 15 сентябрида Тошкентда ўтган Марказий Осиёда Хавфсизлик ва ҳамкорлик масалаларига доир семинар-кенташда Президент Ислом Каримов *“Афғонистон ва Тожикистондаги нотинчлик 60 миллион киши тақдирига салбий таъсир кўрсатаётганини”* уқтирди, *мазкур мамлакатларда қадам-бақадам тинчликка эришишнинг амалий тамойилларини таклиф этди.*

10. 1995 йилнинг 24 октябрида БМТнинг эллик йиллиги муносабати билан Бош Ассамблеянинг махсус тантанали йиғилишида Президент Ислом Каримов нутқ сўзлаб, *“Афғонистондаги уруш афғон халқи бошига мислсиз кулфатлар солганини, мамлакат халқаро терроризм ва наркобизнес манбаи бўлиб қолганини,—таъкидлаб,—Афғонистоннинг ички ишларига ташқи кучларнинг аралашувини бартараф этиш ва қуроли олиб киришни тақиқлашни”*, таклиф этди.

“Ўзбекистон кўпгина халқаро тузилма ва компаниялар қўллаб-қувватлаётган, Афғонистон ҳудуди орқали Ҳинд океани бандаргоҳларига чиқадиган темир йўл, автомобиль коммуникациялари қуриш бўйича яхши-яхши лойиҳаларнинг амалга ошишидан манфаатдордир. — дея таъкидлади Ўзбекистон раҳбари. — Бу — миллионлаб афғонларнинг тинч меҳнат билан банд этиш, янги, нисбатан қисқа коммуникациялар, савдо ва иқтисодий алоқаларни шакллантириш, дунёдаги энг зиддиятли минтақада жуғрофий-сиёсий вазиятни тубдан яхшилаш имконини беради”.

11. 1995 йилнинг 29 декабрида Тошкентдаги дипломатик корпус раҳбарлари, Халқаро ташкилотлар ва хорижий журналистлар билан учрашувда сўзлаган нутқида Президент Ислом Каримов асосий масала сифатида Афғонистон муаммосини кун тартибига қўйди ва қўшни мамлакатда тинчлик ўрнатишнинг асосий тамойиллари сифатида:

- *можарони босқичма-босқич бартараф қилиш;*
- *музокара жараёнида барча манфаатдор томонларнинг иштирок этиши;*
- *ўзаро ён бериш ва оқилона ўзаро келишув асосида нуқтаи назарларни бир-бирига яқинлаштириш;*
- *бу жараёнда БМТ, ЕХХТ, Ислом конференцияси ташкилоти ва бошқа халқаро ташкилотларнинг ҳомийлиги ҳамда фаол иштирок этиши;*
- *мамлакат ҳудудий яхлитлигининг сақлаб қолиниши;*
- *қандай шаклда бўлмасин, ташқаридан тазйиқ ёки арашувга йўл қўйиб бўлмаслиги, энг муҳими, Афғонистонга қурола-яроғ етказиб беришни қатъиян тақиқлаш зурур эканини таъкидлади.*

Ўзбекистон раҳбари БМТ Хавфсизлик Кенгашига мазкур таклифни киритганини маълум қилди.

12. Президент Ислом Каримов 1996 йилнинг 5 июлида дипломатик корпус раҳбарлари, халқаро ташкилотлар ва хорижий журналистлар билан учрашувда Афғонистонда тинчликни қарор топтириш бўйича Ўзбекистон илгари сураётган ташаббуслар БМТ, БМТнинг Хавфсизлик Кенгаши, Европа Иттифоқи, АҚШ конгресси, Эрон ва Покистон раҳбарияти томонидан қўллаб-қувватланаётганини, айти пайтда, *Афғонистон ҳудудидан ўтадиган нефть-газ қувурлари ва бошқа коммуникациялар бўйича кўп тармоқли лойиҳалар* муҳокама этилаётганини маълум қилди. *“Кенг кўламли бу ишлар аҳолини тинч меҳнатга қайтариш учун ҳал қилувчи рағбатли омил бўлишига, мамлакат иқтисодийетини тиклаш учун зарур бўлган дивидент ва даромадни беришига қатъий аминман”*, деди Ўзбекистон раҳбари ва мазкур лойиҳалар Афғонистон манфаатларига хизмат қилишини таъкидлади.

13. 1996 йилнинг 1 октябрида Президент Ислом Каримов раислигида Миллий хавфсизлик кенгашининг навбатдан ташқари мажлиси бўлиб ўтди, унда кўшни Афғонистондаги беқарорлик, “Толибон” ҳаракати келтириб чиқараётган ташвишли вазият ва унинг оқибатлари билан боғлиқ муаммолар муҳокама этилди.

14. 1996 йилнинг 4 октябрида Алматида Марказий Осиё давлатлари ва Россия Федерацияси делегацияларининг учрашуви бўлиб ўтди. Унда Ўзбекистон раҳбари *“Афғонистон бу-*

тун дунёдаги ўта хавфли қарама-қаршилик ва портлашлар манбаига айланаётганига” эътиборни қаратди. Афғонистондаги кескин вазият, минтақада тинчлик ва барқарорликни сақлаш билан боғлиқ масалалар олий даражада муҳокама этилди.

15. 1996 йилнинг 2-3 декабрида Лиссабонда Президент Ислом Каримов ЕХХТга аъзо давлат ва ҳукумат бошлиқлари олдида нутқ сўзлаб, 54 мамлакат раҳбар эътиборини *Ер юзидаги хавфсизликнинг Афғонистон можаросини бартараф этиш билан боғлиқ жиҳатларига* қаратди.

16. Президент Ислом Каримов 1996 йилнинг 27 декабрида дипломатик корпус раҳбарлари, халқаро ташкилотлар ва хорижий журналистлар билан учрашувда Афғонистонда тинчликни қарор топтириш умумтараққиётга хизмат қилишини таъкидлаб: *“Жаҳоннинг бир қанча етакчи мамлакатлари ва трансмилий компаниялар транспорт йўллари соҳасидаги кенг кўламли лойиҳаларни амалга оширишга тайёр эканини, — маълум қилди. — Бу — Афғонистонни қайта тиклашга, унинг иқтисодий тараққиётига жуда катта амалий ёрдам бўлади”*, деди у.

17. Ўзбекистон раҳбари БМТ Бош Ассамблеясининг 48-сессиясида илгари сурган *Марказий Осиёда ядро қуролидан холи ҳудуд яратиш* ташаббусидан келиб чиқиб, 1997 йилнинг 15-16 сентябрида Тошкентда шу мавзуда Халқаро конференция бўлиб ўтди. Унда 50 дан ошиқ давлат, 16 та халқаро ташкилот вакиллари иштирок этишди. Конференцияда Президент Ислом Каримов қатнашди ва нутқ сўзлади. 9 декабрь куни БМТ Бош Ассамблеясининг 52-сессиясида *“Марказий Осиёда ядро қуролидан холи ҳудуд яратиш”* тўғрисида резолюция қабул қилинди.

18. 1997 йилнинг 22–25 сентябрида Тошкентда ЕХХТ доирасида *“Марказий Осиё ва Кавказда минтақавий хавфсизлик, сиёсий ва иқтисодий, ижтимоий ва инсонпарварлик масалалари”* мавзуида халқаро семинар ўтказилди.

19. 1997 йилнинг 27 декабрида Тошкентда фаолият кўрсатётган дипломатик корпус раҳбарлари, халқаро ташкилотлар вакиллари, хорижий ҳамда республика журналистлари билан бўлган учрашувда Ўзбекистон раҳбари *Афғонистонга қурол-яроғ етказиб беришни тақиқлаш* ҳақидаги ташаббус-

ни БМТ Хавфсизлик Кенгаши, ЕХХТ, Европа парламенти қўллаб-қувватлаганини, бу уларнинг кейинги қарорларида ўз ифодасини топганини қайд этди. Бу борадаги саъй-ҳаракатлар кўламини кенгайтириш, Афғонистонда тинчлик қарор топгач, бу ҳудудда етакчи мамлакатлар ҳамкорликда транспорт йўллари барпо этиши мақсадга мувофиқ эканини таъкидлади. *“Бу — Афғонистонни қайта тиклашга, унинг иқтисодий тараққиётига жуда катта амалий ёрдам бўлади”*, деди Президент.

20. 1998 йилнинг майида Ўзбекистон ва Россия Федерацияси “Толибон” раҳбариятига ўт очишни тўхтатиш ва ички можароларни томонлар ўртасида тинч музокаралар воситасида ҳал этиш ҳақида таклиф киритди.

21. 1998 йилнинг 30 июлида Ўзбекистон ва Россия Федерациясининг ўт очишни тўхтатиш ва ички можароларни музокара воситасида ҳал этиш ҳақидаги таклифини “Толибон” раҳбарияти рад этгач, БМТ Хавфсизлик Кенгаши Афғонистонда ўзаро урушаётган томонларга ўт очишни дарҳол тўхтатиш ва музокаралар бошлаш талаб этилган Баёнот қабул қилди.

22. 1998 йилнинг 28 августида Президент Ислом Каримов Олий Мажлис сессиясида Афғонистонда тинчлик ўрнатиш ва ички можарони томонларнинг ўзаро музокараси воситасида бартараф этиш юзасидан аниқ-равшан таклифларни илгари сурди. Унда: *биринчидан, жанговар ҳаракатларни тўхтатиш; иккинчидан, ташқаридан таъсир ўтказишга, Афғонистоннинг ички ишларига аралashiшга барҳам бериш; учинчидан, Афғонистонга қурол-яроғ етказиб беришни қатъиян тақиқлаш; тўртинчидан, мамлакатдаги барча миллий-этник ва ҳарбий-сиёсий гуруҳлар вакилларида иборат ҳукумат тузиш; бешинчидан, тинчлик ўрнатиш жараёнида барча манфаатдор мамлакатлар, энг аввало, Афғонистонга қўшни давлатларнинг фаол иштирок этиши кўзда тутилган.*

23. 1998 йилнинг 28 августида “Афғонистондаги воқеалар муносабати билан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Баёноти” қабул қилинди.

24. 1998 йилнинг 28 августида БМТ Хавфсизлик Кенгаши афғон можаросини ялпи сиёсий ҳал этиш тамойилларини белгиловчи резолюция қабул қилди.

25. 1998 йилнинг 21 сентябрида БМТ котибияти биносига Президент Ислам Каримов ташаббуси билан ташкил топган “6+2” гуруҳи — Хитой, Ўзбекистон, Покистон, Эрон, Туркманистон, Тожикистон ҳамда АҚШ ва Россия Федерациясининг ташқи ишлар вазирлари даражасидаги биринчи учрашуви бўлиб ўтди. Унда “Толибон” ҳаракатидан жангу жадал ва хунрезликларни тўхтатиши, томонлар ўртасида ўзаро музокараларни бошлаши талаб этилди.

26. 1998 йилнинг 12 октябрида *“Ўзбекистон Республикаси ва Россия Федерацияси Президентларининг Афғонистондаги вазият муносабати билан Қўшма Баёноти”* қабул қилинди.

27. 1999 йилнинг 19-20 июлида Тошкентда БМТ шафелигида “6+2” гуруҳининг Афғонистонда тинчликни қарор топтириш, вазиятни барқарорлаштириш масалаларига қаратилган навбатдаги учрашуви бўлиб ўтди. Унда гуруҳга аъзо мамлакатлар делегациялари, БМТ Бош Котибининг Афғонистон бўйича махсус элчиси иштирок этди.

Тошкент учрашувининг очилиш маросимида Президент Ислам Каримов қатнашди ва нутқ сўзлади. *“Бугунги Афғонистон ва унинг атрофида юз бераётган халқаро терроризм муаммолари ҳам, наркотик моддаларни тарқатиш ва қурол-яроғ савдоси муаммолари ҳам, тобора таҳдидли тус олаётган исломни радикаллаштириш жараёнлари ҳам жаҳон жамоатчилигини ташвишга солмай қолмайди”*, деди Ўзбекистон раҳбари. Шунингдек, у Афғонистон жамиятининг тинч ҳаёт йўлига қайтиш жараёни шошмашошарликсиз, босқич-ма-босқич амалга оширилиши, мамлакат тараққиётининг қайси йўлидан боришини халқнинг ўзи белгилаши, Афғонистонга кенг кўламли инсонпарварлик ҳамда молиявий ёрдам кўрсатиш бўйича халқаро дастур ишлаб чиқилиши лозим эканини алоҳида таъкидлади. Шунингдек, БМТ Бош Ассамблеясининг Афғонистон бўйича махсус сессиясини ўтказиш, мазкур мамлакатда тинчлик ўрнатиш бўйича якунловчи битимларнинг халқаро ҳам-жамият томонидан эътироф этилиши билан боғлиқ таклифлар киритилди.

Учрашув якунида *“Афғонистондаги мождарони тинч йўл билан бартараф этишнинг асосий тамойиллари”* тўғрисида Тошкент Декларацияси, шунингдек, Афғонистон ва минтақавий хавфсизлик масалалари бўйича бошқа ҳужжатлар имзоланди.

28. 1999 йилнинг 28 июлида Нью-Йоркда БМТ Хавфсизлик Кенгаши мажлисида “6+2” гуруҳининг Тошкент учрашуви якунлари муҳокама этилди ва бу афгон можаросини сиёсий йўл билан ҳал этиш борасидаги муҳим қадам сифатида юксак баҳоланди.

29. 1999 йилнинг 20 августида “Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тўғрисида” Қонун қабул қилинди.

30. 1999 йилнинг 18 ноябрида ЕХҲТнинг Истамбул Саммитида Президент Ислом Каримов нутқ сўзлаб, *халқаро терроризмга қарши кураш марказини ташкил этиш* масаласини кескин тарзда кун тартибига қўйди. “*Маъмур марказнинг вазифаси — фақат терроризмнинг ўзи билан эмас, балки уни қўллаб-қувватлаётган, қурол-яроғ ва маблағ билан таъминлаётган, жойларга жўнатаётган марказларга қарши курашни мувофиқлаштиришдан иборат бўлиши даркор*”, дея уқтирди Ўзбекистон раҳбари.

31. 2000 йилнинг 22 январиди Олий Мажлиснинг биринчи сессиясидаги маърузасида Президент Ислом Каримов *хавфсизликнинг бўлинмас ва яхлитлиги ҳақидаги бош принципга таянган ҳолда террорчиликка қарши кураш бўйича халқаро марказ барпо этишга оид Ўзбекистон ташаббусини амалга ошириш борасидаги ишларни янада кучайтириш* масаласини илгари сурди.

32. 2000 йилнинг 8 сентябрида БМТ Бош Ассамблеясининг “Мингйиллик Саммити”да Президент Ислом Каримов нутқ сўзлаб, жаҳон ҳамжамияти эътиборини яна бир бор Афғонистон билан боғлиқ муаммоларга, бу ҳудуд халқаро терроризм ва наркобизнес манбаига айланиб бораётганига қаратди.

“Афғонистон билан чегарадош ҳудудлар, биринчи навбатда, Марказий Осиё давлатлари юзлаб тонна опиум ва героинни, асосан, Европа ва Шимолий Америка мамлакатларига олиб чиқиш учун энг қисқа ва қулай йўлларга — коридорларга айланмоқда, — деди у. — Шу биргина мисолда замонамиз воқелигининг икки мудҳиш ҳодисаси — халқаро террорчилик ва наркобизнес ўзаро чирмашиб бораётганини кўришимиз мумкин”.

Ўзбекистон раҳбари жаҳон ҳамжамиятини XXI аср вабосига қарши ҳамкорликда курашишга ундади.

33. 2000 йилнинг 19 октябрида Тошкентда *“Марказий Осиёда хавфсизлик ва барқарорликни мустаҳкамлаш. Наркотик моддалар, уюшган жиноятчилик ва терроризмга қарши курашга биргаликда ёндашиш”* мавзуида халқаро конференция бўлиб ўтди. Унда 70 дан ошиқ мамлакат, 40 дан ошиқ халқаро ташкилот вакиллари иштирок этишди. Конференция иштирокчилари Тошкент Декларациясини қабул қилишди.

34. 2000 йилнинг ноябрида Тошкентда *“Оммавий қирғин қуроли ишлатиб террорчилик ҳаракатлари қилинган тақдирда танглик вазиятларини бошқариш”* мавзуида халқаро семинар бўлиб ўтди.

35. 2000 йилнинг 15 декабрида *“Терроризмга қарши кураш тўғрисида”* Қонун қабул қилинди.

36. 2001 йилнинг 14 июнида Шанхай ҳамкорлик ташкилотига аъзо давлатлар раҳбарларининг саммитида сўзлаган нутқида Президент Ислам Каримов Афғонистондаги нотинчлик ва беқарорликни бартараф этишга қаратилган қатор ташаббуслар илгари сурилганига қарамай, бу борада бошланган ишлар бугун боши берк кучага кириб қолганини, — афсус билан таъкидлади, — бу нохуш оқибатлар келтириб чиқариши муқаррар, — деди Ўзбекистон раҳбари, — бунинг олдини олиш учун минтақавий хавфсизлик тизимини шакллантириш тақлифини илгари сурди.

37. 2001 йилнинг 6 декабрида Президент Ислам Каримов Олий Мажлис сессиясида халқаро терроризм ва унга қарши кураш ҳамда Афғонистон масалаларига доир нутқ сўзлади. Шундан сўнг Олий Мажлис терроризмга қарши курашда бирдам бўлишга ундаб Ўзбекистон халқига Мурожаат қабул қилди.

ХАЛҚАРО ТЕРРОРИЗМ ҚОЛДИРГАН ЖАРОҲАТЛАР

Террорчилик ҳаракати орқадан келиб пичоқ санчишга ўхшайди. Халқаро террорчилар Жон Кеннеди, Анвар Саодат, Индира Ганди, Ражив Ганди, Исҳоқ Рабин каби қатор давлат арбобларининг умрига зомин бўлишган. Яқинда эса Афғонистондаги Шимолий Иттифоқ қўшинларининг бош қўмондони Аҳмад Шоҳ Масъуд шундай разилликнинг қурбони бўлди.

Кейинги йилларда бу ёвуз ҳаракат ўз кўламини кенгайтириш билан бирга кўндан-кўн оддий ва беғуноҳ инсонлар умрини хазон этмоқда. Буни қуйидаги фактлар ҳам яққол тасдиқлайди.

1. 1981 йилнинг 6 октябрида Миср Президенти Анвар Саодат Айман ал-Заваҳирий тасарруфидаги террорчилар томонидан ўлдирилди.

2. 1983 йилнинг 18 апрелида АҚШнинг Бейрутдаги элчихонасида портлаш содир этилди. Жами 63 киши, жумладан, 17 нафар Америка фуқароси қурбон бўлди.

3. 1983 йилнинг 23 октябрида АҚШ ва Франция ҳарбий кучларининг Ливанда жойлашган қисмлари қароргоҳида юк машинасида портлаш содир этилди. Натижада 241 америкалик, 58 нафар франциялик аскарлар ҳалок бўлди.

4. 1984 йилининг 20 сентябрида АҚШнинг Бейрутдаги элчихонасида автомашина воситасида портлаш содир этилди. Оқибатда 16 киши ўлди, 96 хизматчи оғир жараланди.

5. 1985 йили Бейрутдаги собиқ Иттифоқ элчихонаси олдида террорчилик ҳаракати содир этилди, элчихонанинг тўрт нафар масъул ходими гаровга олинди.

6. 1985 йили Канаданинг Торонто шаҳридан Бомбейга учган “Эйр Индия” авиакомпаниясига қарашли “Боинг -747” самолёти халқаро террорчилар томонидан портлатилди, оқибатда 329 нафар йўловчи ҳалок бўлди.

7. 1987 йилининг октябрида АҚШнинг Барселонадаги консуллик идорасида портлаш содир этилди. Саккиз киши оғир жароҳат олди.

8. 1988 йилнинг 21 декабрида АҚШнинг “Пан-Америкэн” авиакомпаниясига қарашли “Боинг-747” самолёти Шотландиянинг Локерди шаҳри устида портлатиб юборилди, натижада 270 нафар бегуноҳ инсон қурбон бўлди.

9. 1988 йилга қадар биргина Перунинг ўзида содир этилган террорчилик ҳаракатлари оқибатида 12 минг инсон ҳалок бўлди.

10. 1992 йили Аргентинадаги Исроил элчихонасида мудҳиш портлаш содир этилди.

11. 1993 йилнинг февраль ойида Нью-Йоркдаги Жаҳон савдо марказида портлаш содир этилди. Натижада 6 киши ўлди, 1000 дан ошиқ фуқаро оғир тан жароҳати олди.

12. 1994 йили Исроилнинг Буэнос-Айресдаги маданий марказида террорчилар портлаш содир этишди. Оқибатда 100 киши оламдан ўтди, 200 дан зиёд одам оғир жароҳат олди.

13. Биргина 1994 йилнинг ўзида жаҳон миқёсида 321 мартаба турли даражада террорчилик ҳаракатлари содир этилган.

14. 1995 йили Япония метрополитенида содир этилган мудҳиш портлаш оқибатида 12 киши қурбон бўлган, минглаб йўловчилар саломатлигига зиён етказилган.

15. 1995 йили Париж метрополитенида, шунингдек, Юлдузлар майдонида содир этилган террорчилик ҳаракатлари натижасида 7 нафар инсон ўлди, қарийб 100 киши оғир жароҳат олди.

16. 1996 йили Саудия Қироллигидаги Хобар биносидида портлаш содир этилди. Оқибатда АҚШнинг 19 нафар ҳарбий хизматчиси ҳалок бўлди.

17. 1997 йили Мисрнинг Луксор шаҳрида сайёҳлар автобуси портлатиб юборилди, натижада 45 нафар сайёҳ ёвузлик қурбони бўлди.

18. 1998 йилнинг феврилида АҚШнинг Кения ва Танзаниядаги элчихоналарида мудҳиш портлаш содир этилди, оқибатда 250 киши ҳалок бўлди, минглаб инсонлар оғир жароҳат олди.

19. Биргина Жазоирнинг ўзида 1992 йилдан буён қарийб 40 минг киши терроризм қурбони бўлган.

20. 1999 йилнинг 16 феврилида Тошкентда содир этилган террористик ҳаракатлар оқибатида 16 нафар бегуноҳ инсоннинг умри хазон бўлди, 128 кишининг саломатлигига зарар етди.

21. 1999 йили Москва шаҳрида содир этилган портлашлар натижасида 923 киши бошпанасиз қолди, 1067 киши жабр

ланди. Волгадонскдаги портлаш оқибатида эса 16212 киши оғир талафот курди.

22. 1999 — 2000 йилларда халқаро террорчилар Ўзбекистон ва Қирғизистон сарҳадларида кўпдан-кўп нотинчликлар келтириб чиқарди, чет эллик 23 геолог ва альпинистларни гаровга олишди, кўплаб инсонларнинг умрига зомин бўлишди

КЕЛАЖАК ҲИМОЯСИ ЙЎЛИДА

*1998 йилнинг августида
Найроби ва Доруссалам шаҳарларидаги
АҚШ элчихоналарида
кучли портлашлар содир этилди.
Террорчилик ҳаракати ортида
Афғонистонда жойлашган
террористик ташкилотлар
тургани аниқлангач, 20 август куни
АҚШ ҳарбий кучлари
бу мамлакатдаги
Усама бин Лодинга қарашли
террорчиларнинг олтига қароргоҳига
қанотли ракеталардан зарба берди.
Бунинг натижасида
16 та террорчи ҳалок бўлган,
Усама бин Лодиннинг ўзи эса
омон қолган.*

1. 2001 йил 11 сентябрь куни Нью-Йорк ва Вашингтонда террористик ҳаракатлар содир этишда бош гумондор Усама бин Лодин деб топилгач, АҚШ ҳукумати уни судга топширишни “Толибон” раҳбарларидан талаб этди. “Эн-Би-Си” телекомпаниясининг маълумотига кўра, 17 сентябрь куни Покистон делегацияси Афғонистонда бўлиб, АҚШ ультиматумини “Толибон” раҳбарларига топширди. Унда уч кун ичида террорчилар тайёрлайдиган лагерларни ёпиш, “Ал-Қаида” ташкилоти раҳбарларини, биринчи навбатда Усама бин Лодинни топшириш, ноҳақ тутиб турилган хорижий тутқунларни, шу жумладан, америкаликларни озод этиш талаб қилинган, акс ҳолда, ҳарбий зарба берилишидан огоҳ этилганди.

2. 20 сентябрда Афғонистон мусулмон уламолари шўроси Усама бин Лодинни ўз ихтиёри билан мамлакат ҳудудидан чиқиб кетишини талаб этишди.

3. 28 сентябрь куни Покистон Президенти Первез Мушарраф охириги дипломатик ҳаракат зое кетмагунча ҳарбий кучларни ишга солмасликни АҚШдан илтимос қилди.

4. 28 сентябрь куни Покистон делегацияси “Толибон” вакиллари билан яна бир бор учрашиб, АҚШ қўйган талабларни бажаришни сўрашди. Бунга жавобан “Толибон” вакиллари Усама бин Лодин Афғонистон ҳудудидан уз ихтиёри билан чиқиб кетишга даъват этилганини айтишди, шу билан бирга, мабодо АҚШ ва Буюк Британия ҳарбий кучлари зарба берса, уларга қарши 300 минг мужоҳид жиҳодга тайёр эканидан огоҳ этишди.

5. “Толибон” етакчиси мулла Муҳаммад Умар Покистон делегациясига, “Усама бин Лодин тирик чиқадими, улик чиқадими, қатъи назар, Афғонистондан ҳаммадан кейин чиқади”, деди (*“Ashard al-Awsat” газетаси*).

6. 28 сентябрда Россия Федерацияси хавфсизлик кенгашида мамлакатга ёйилаётган гиёҳванд моддаларнинг 80 фоизи Афғонистондан кириб келиши, шу ҳудуддан келаётган биргина героиннинг узи 30 тоннани ташкил этиши қайд этилди.

7. 7 октябрь. Америка ҳарбий ҳаво кучлари Афғонистондаги терроризм ўчоқларига ракета-бомбали зарбалар берди. АҚШ Конгресси кейинги йилда мудофаа ишлари учун 320 миллиард доллар, жумладан, терроризмга қарши кураш дастурига 6 миллиард доллар ажратилишини маъқуллади.

8. 11 октябрь куни АҚШ ҳукумати халқаро қидирувда бўлган энг хавфли 22 нафар террорчини маълум қилди. Усама бин Лодин, Айман ал-Заваҳирий, “Ал-Қаида” ташкилоти раҳбарининг икки муовини мазкур рўйхатда етакчи ўрин тутишади.

9. Ислом конференцияси ташкилотига аъзо 56 мусулмон давлати халқаро террорчилик ҳаракатини яқдиллик билан қоралаб чиқишди. Улар “Толибон”нинг ёрдам сўраб қилган мурожаатини эътиборсиз қолдиришди.

10. 11 октябрь куни “Толибон”нинг 1200 аскарни қочиб келиб, Шимолий Иттифоқ ҳарбий кучлари таркибига қўшилди.

11. 11 октябрь куни Президент Жорж Буш Оқ уйда бўлган матбуот анжуманида “Толибон” Усама бин Лодинни топширса, уларга нисбатан ҳарбий ҳаракат ўзгартирилишини яна бир бор таъкидлади.

12. Ал-Азхар Ислом университети бош имоми Шайх Муҳаммад Сайид Усама бин Лодинга, ўзинини халқаро суд их-

тиёрига топшир, деб даъват этди. Шайх Тантавий ҳам шаънига билдирилган айблар учун одил суд олдида Усама бин Лодиннинг шахсан ўзи жавоб бериши адолат нуқтаи назаридан тўғри бўлишини таъкидлади.

13. Нью-Йорк мэри Рудольф Жулиани 11 сентябрь куни Жаҳон савдо марказининг икки биноси вайрон этилиши 1 миллиард доллар миқдориди зиён келтирганини қайд этди.

14. 13 октябрда АҚШ Сенати “Терроризмга қарши кураш тўғрисида” қонун қабул қилди.

15. 13 октябрь куни Қобулда Shelter Now халқаро инсонпарварлик ташкилотининг саккиз ходими устидан суд иши давом этди. Икки ой бурун ҳибсга олиниб, турмага ташланган хорижийлар Афғонистон ҳудудида ўз динига даъват этишда айбланаётир.

16. 15 октябрь куни “Толибон”нинг яна 4 минг кишилик қўшини қочиб келиб, Шимолий Иттифоқ қўшинлари таркибига қўшилди (“*Си-Эн-Эн*”).

17. Ўтган бир ой ичида АҚШ махсус хизмати тўрт марта америкаликларга нисбатан уюштирилаётган террорчилик ҳаракатининг олдини олишди (“*Рейтер*” агентлиги).

18. 16 октябрь куни, “Эн-Би-Си” телекомпанияси берган хабарга кўра, Шимолий Иттифоқ қўшинлари Мозори Шариф шаҳрига ёриб киришга муваффақ бўлишган.

19. Афғонистоннинг қувғинда бўлган собиқ шоҳи Муҳаммад Зоҳир Шоҳ 15 октябрь куни БМТнинг Бош Котиби Кофи Аннанга мурожаат қилиб, толиблар режимига барҳам берилгач, мамлакатга БМТнинг тинчликпарвар қўшинларини киритишини сўради (“*Си-Эн-Эн*”). БМТ эса бу масалани Афғонистондаги мавжуд кучларнинг ҳамжиҳатлигига эришиш орқали бартараф этишни маъқул кўрмоқда. “Би-Би-Си” радиоси 18 октябрь куни хабар қилишича, АҚШнинг Давлат Котиби Колен Пауэлл “Толибон” ҳаракатига барҳам берилгач, Афғонистонга тинчликпарвар қўшин киритилишини таъкидлаган.

20. АҚШ Мудофаа вазири Дональд Рамсфелд 15 октябрь куни бўлиб ўтган Брифингда терроризмга қарши кураш унинг илдизи билан йўқ қилинмагунча давом этишини маълум қилди.

21. 16 октябрь куни АҚШ Давлат Котиби Колен Пауэлл Покистон Президенти Первез Мушарраф билан Афғонистонда тузилажак янги ҳукумат таркиби юзасидан мулоқот ўтказди (“*НТВ*”). АҚШ Давлат Котиби бўлажак ҳукумат Афғонистон халқининг хоҳиш-иродасидан келиб чиқиб тузи-

лишини, АҚШ афгон халқига ҳар томонлама кенг кўламли ёрдам беришини таъкидлади (РИА “Новости”).

22. 17 октябрь куни, генерал Абдурашид Дўстим “Озодлик” радиоси орқали маълум қилишича, муҳолиф тарафнинг кўзга кўринган дала қўмондонлари билан бирга 2500 аскар келиб уларга қўшилган.

23. 17 октябрь. “Время новостей” газетаси “Толибон” ҳаракати таркибида ички бўлинишлар кучайганини қайд этиб, толибларнинг Ташқи ишлар вазири Вакил Мутавакил Афғонистонни тарк этиб, Бирлашган Араб Амирликларига ўтиб кетганини маълум қилди.

24. 18 октябрда АҚШ Авиация федерал бошқармаси бошлиғи Жейн Гаври 11 сентябрь куни содир этилган террорчилик ҳаракатида 30 террорчи иштирок этиши, яна учта самолётни олиб қочиш кўзда тутилганини, фақат зудлик билан кўрилган чора-тадбирлар натижасида бошқа ҳалокатларнинг олди олинганини маълум қилди (“Эн-Би-Си”).

25. 22 октябрь. “Ньюсуик” журнали берган маълумотга кўра, Американинг махсус хизмати Усама бин Лодин яширинган қароргоҳни аниқлаган. У Қандаҳорда, ер остида жойлашган бўлиб, ер ости йўлларига эга. 21 октябрь куни мазкур ҳудудда АҚШнинг махсус хизмати ҳарбий операциялар ўтказган (РИА “Новости”).

26. 23 октябрь. “ОРТ” телеканали хабар беришича, АҚШ Давлат котиби Колен Пауэлл Афғонистондаги ҳарбий ҳаракатлар қишга қолмасдан охирига етказилиши мумкинлигини маълум қилган. АҚШ ҳарбий вазири Дональд Рамсфелд эса “Ал-Қаида” ва толибларга барҳам берилгач, ҳарбий ҳаракатлар яқунланишини таъкидлади (“Озодлик” радиоси).

27. 23 октябрь. “Си-Эн-Эн” телеканалига берган интервьюсида АҚШ Давлат котиби Колен Пауэлл Америка ҳарбий кучлари Шимолий Иттифоқ кўшинлари Мозори Шарифни ишғол этишларига хайрихоҳлик билан қараётганини маълум қилди. “Би-Би-Си” радиоси берган маълумотда қайд этилишича, араб ёлланмаларидан ташкил топган ўн минг жангари мазкур шаҳарни муҳофаза этиб турибди.

28. 23 октябрь. “НТВ” телеканали хабар беришича, Афғонистонда терроризмга қарши ҳарбий ҳаракат бошлангунча Усама бин Лодин жангарилар тайёрловчи 28 та лагерь ташкил этган ва уларда Жазоир, Тунис, Марокко, Покистон ва бошқа араб мамлакатларидан келган 20 минг ёлланганлар “сабоқ” олган. Аксилтеррор ҳаракатлари давомида “Ал-Қаи-

да” террорчилик ташкилотининг 9 та, толибонларнинг 24 та ҳарбий таянчлари баргараф этилган.

29. Покистон Президенти Первез Мушарраф Кобулни Шимолий Иттифоқ ишғол этишига қарши эканини, бу шаҳарни “холи ҳудуд”га айлантириш мақсадга мувофиқлигини таъкидлади (РИА “Новости”).

30. “Ал-Жазира” телеканали берган маълумотга кўра, толиблар Мозори Шарифда 9 афгон фуқаросини хиёнат қилишда айблаб, қатл этган. Жалолободда эса яна 15 кишининг қатл этилиши кутилмоқда.

31. 11 сентябрь куни АҚШда содир этилган террорчилик тажовузи Германиянинг Гамбург шаҳрида тайёрланган, деган фикр 24 октябрь куни “РТР” телеканали орқали маълум қилинди.

32. Афғонистон Миллий ислом fronti намояндаси Пир Саид Аҳмад Филлонийнинг маълум қилишича, у Римда бўлиб, собиқ шоҳ Муҳаммад Зоҳир Шоҳ билан учрашган. Муҳаммад Зоҳир Шоҳ Афғонистон Президенти вазифасини вақтинча бажаришга розилик берган.

33. 24 октябрь куни Покистоннинг Пешовар шаҳрида Афғонистон Миллий ислом fronti ҳаракати билан Афғонистонда тинчлик ва миллий яқдиллик Ассамблеяси анжумани бўлиб ўтди. Унда Афғонистон халқлари намояндалари ва уламолар иштирок этишди, мамлакатнинг кейинги тақдири, янги тузилажак ҳукумат билан боғлиқ масалалар кўриб чиқилди, ҳужжатлар қабул қилинди (РИА “Новости”).

34. АҚШ вице-президенти Ричард Чейни 11 сентябрь фожиаси 5 мингдан зиёд одамнинг умрига зомин бўлганини, шунингдек, куйдирги манбаси тарқатилиши оқибатида яна уч киши ҳаётдан кўз юмганини таъкидлади.

35. 25 октябрь куни Шимолий Иттифоқ қўшинлари Мозори Шариф ёнидаги Шўрчада 180 нафар толибларни асир олишди. Генерал Исмоил Хон 26 октябрь куни “Время новостей”да таъкидлашича, генерал Абдурашид Дўстим қўшинлари Мозори Шарифнинг Чипчал, Чешимбек, Бешкан, Булуч қисмларини қўлга киритган. Шаҳар аэропорти тўрт марттаба қўлдан қўлга ўтган. “Шунга имоним комилки, — дейди генерал Исмоил Хон. — Мозори Шарифдан толиблар қувиб чиқилади”.

36. 26 октябрь. Эрон Президенти Муҳаммад Хотамий Афғонистоннинг тузилажак ҳукумати ва унинг келажаги билан боғлиқ масалаларни БМТ шафелигидаги “6+2” гуруҳи доирасида ҳал этиш мақсадга мувофиқ эканини таъкидлади. Маъ-

лумки, бу халқаро гуруҳ Ўзбекистон раҳбари ташаббуси билан БМТ шафелигида 1998 йили ташкил топган. Хитой, Туркменистон, Ўзбекистон, Покистон, Эрон, Тожикистон ҳамда АҚШ ва Россия Федерацияси “6+2” гуруҳининг аъзоларидир. 1998 йилнинг 21 сентябрида БМТ котибияти биносида унинг биринчи йиғилиши, 1999 йилнинг 19 июлида Тошкентда навбатдаги анжумани бўлиб ўтган (“РТР”).

37. 26 октябрь. Туркиянинг Анқара шаҳрида Афғонистоннинг собиқ шоҳи Муҳаммад Зоҳир Шоҳ уч кун мобайнида Шимолий Иттифоқ вакиллари билан музокара олиб борди. 28 октябрдан эътиборан Афғонистоннинг бўлажак ҳукумати шакллантиришга киришилади.

38. Муҳаммад Зоҳир Шоҳнинг яқин сафдоши, Кобул ҳарбий ҳудуди собиқ қўмондони, пуштунларнинг кўзга кўринган вакили Абдул Ҳақ толиблар томонидан қатл этилди. Абдул Ҳақ 1992—96-йилларда толиблар Кобулнинг катта қисмини вайрон этиб, 50 минг кишининг умрига зомин бўлганда уларга қарши курашган, кейинги йилларда Бирлашган Араб Амирликларида яшаётган эди. Афғонистонда тинчликни қарор топтириш учун курашаётган Абдул Ҳақни толиблар Шимолий Иттифоққа қўшилиш учун келган, демоқда. Абдул Ҳақ билан бирга унинг йўлдошлари ҳам қатл этилган.

39. 29 октябрь. Покистондаги ибодатхонада насроний динига эътиқод қилувчи 16 нафар бегуноҳ инсон террорчилар томонидан отиб ташланди (“Си-Эн-Эн”).

40. 9 ноябрь куни Абдурашид Дўстим қўшинлари Мозори Шарифни ишғол этиш учун толибларга қарши ҳужумга ўтди. Мозори Шариф қўлга киритилгач, Шимолий Иттифоқ қўшинлари ҳаракат доирасини кенгайтиришди. 11 ноябрь куни улар ҳамда толиблар режимида қарши бошқа кучлар Ҳайратонни, сўнг Тоҳар ўлкасини, Толуқон, Ҳирот ва Бомийн шаҳарларини, 13 ноябрь куни эса Кобулни ўз назоратларига олишди. Баглан ўлкасида икки мингдан ошиқ толиблар асирга тушгани қайд этилди. Толиблардан тозаланган ҳудудларда уларнинг тартиб-қоидалари бекор этилди ва умумий авфу эълон қилинди. Халқ буни хурсандчилик билан кутиб олди.

41. 14 ноябрь. Термиздан Амударё орқали 400 тонна ун — инсонпарварлик ёрдами Ҳайратон портига етказиб берилди. Халқаро ташкилотларнинг шу йўналишдаги яна 16000 тонна инсонпарварлик ёрдами қўшни мамлакатга етказиб берилди (РИА “Новости”).

42. 14 ноябрь. Афғонистоннинг Жалолобод, Лагман, Кунар. Нангархар ўлкаларида толибларга қарши исён кўтарил-

ди, шунингдек, Нугар, Гардез, Саманган, Урузган, Парван каби ўлкалар, умуман, мамлакатнинг ўндан саккиз фоизи толиблардан халос этилди. Толибларнинг 40 мингга яқин қўшини, турли миллатга мансуб ёлланма жангарилар Қундуз ва Қандаҳорга ўрнашиб олиб, жанг қилмоқда.

43. 15 ноябрь. БМТ Хавфсизлик Кенгаши Афғонистонда сиёсий барқарорлик ўрнатиш режасини тасдиқлади.

44. 15 ноябрь. БМТнинг Бутунжаҳон дастури бўйича Ўш (Қирғизистон)дан йўлга чиққан ва 156 тонна озиқ-овқат маҳсулотлари ортилган колонна Афғонистоннинг Файзиобод шаҳрига етиб келди. Мазкур йўналиш бўйича яна 126 машина ҳозир 582 тонна озиқ-овқат маҳсулотларини қўшни мамлакат сари олиб бормоқда. Шунингдек, халқаро ташкилотлар Душанбе орқали Панж ўлкасига 170 тонна бугдой, хориждаги афғонларга ёрдам тариқасида 13 тонна озиқ-овқат етказиб беришди. БМТнинг Болалар жамғармаси Термиз орқали ёпинғич тўшак, қишки болалар кийимлари ва бошқа зарур нарсаларни Ҳайратонга етказиб беришди. Айнан шу мақсаддаги ишларга АҚШ 120 миллион доллар маблағ ажратган.

45. 18 ноябрь. Кобул радиоси ва телевидениеси иш бошлади. Пойтахтдаги олти йиллик тақиқдан сўнг ниҳоят “Бахтар” кинотеатри яна очилди, биринчи бўлиб “Уруж” (“Кўтарилиш”) фильми намойиш этилди. Бу фильм мужоҳидларнинг собиқ совет қўшинларига қарши кураши ҳақида.

46. 20 ноябрь. “Фронттиер пост” газетасининг маълум қилишича, бин Лодиннинг муовини, толибларнинг собиқ Шимолий қўшинлари қўмондони, халқаро террорчи Жума Намангоний Кобул шаҳри яқинида ҳалок бўлган. Газетанинг ёзишича, у АҚШ ҳарбий ҳаво ҳужуми пайтида ўққа учган.

47. 21 ноябрь. “Труд” газетасининг ёзишича, 19 ноябрь куни Жалолободдан Кобулга бораётган тўрт нафар журналист — “Рейтер” агентлиги фоторепортери, афғонистонлик Азизулла Ҳайдарий, Италия газетасининг мухбири Грация Кутули, испаниялик журналист Хулио Фуентес ҳамда австралиялик Гарри Бэртон толиблар томонидан отиб ташланган. Шимолий Иттифоқ қўшинлари ҳужумга ўтган дастлабки кунларда уч нафар хорижий журналист қурбон бўлган эди. 22 ноябрь куни Кобул шаҳри яқинида яна уч журналист отиб ташлангани маълум қилинди.

48. 22 ноябрь. Покистон толиблар билан дипломатик муносабатини батамом узди. Афғонистондаги Эрон элчихонаси ўз фаолиятини тиклади.

49. 27 ноябрь. Германиянинг Бонн шаҳрида БМТ шафелигидаги конференция иш бошлади. Унда Афғонистоннинг бўлажак ҳукуматини шакллантириш масаласи кўрилмоқда.

50. 2 декабрь. Афғонистоннинг муваққат ҳукумати бош вазирлигига Ҳамид Карзай муносиб деб топилди.

51. 9 декабрь куни Ўзбекистон билан Афғонистонни туташтирувчи Термиз — Ҳайратон кўприги очилди, “Ўзбекистон темир йўллари” компаниясига қарашли дастлабки поезд 800 тонна инсонпарварлик ёрдами мазкур кўприк орқали Ҳайратонга олиб ўтди. Ҳозиргача Термиз орқали Афғонистонга етказилган инсонпарварлик ёрдами 2200 тоннадан ошиб кетди.

АФҒОНИСТОН

*Бу фожиянинг нима
эканини англамоқ учун
одамзод уни ўз кўзи билан кўриши,
ситапларини юрагидан ўтказиб,
моҳиятини идрок этиши керак.*

Ислом Каримов

1. Афғон уруши: у қачон бошланган?

Агар биз Афғонистон тарихига назар ташласак, дунёдаги кўпдан-кўп нуфузли давлатлар уни ўз таъсир доирасига олиш учун муттасил ҳаракат қилиб келганига, шунинг оқибатида доимо нотинчликлар содир бўлиб, ички низо ва курашлар авж олганига гувоҳ бўламиз. Президент Ислом Каримов таъкидлаганидек, “бу фожиа, бутун бошли бир мамлакатни, халқни қонга ботирган хунрезлик, аввало бу нозик масалага юзаки қараш ва афғон тарихидан келиб чиқадиган ҳулосаларни менсимаслик, писанд қилмаслик оқибатида содир этилган”.

XIX асрнинг бошларида Фарбдан Буюк Британия, Шимолдан Россия Шарққа кўз тикиб, нисбатан заиф бўлган Ҳиндистон, Афғонистон, шунингдек, Бухоро, Қўқон ва Хива хонликларини истило этишга замин ярата бошлайди. 1809 йили Ост-Инд компанияси вакиллари Пешоварга келиб, Ҳиндистон ва Бухоро ҳудудларини тадқиқ этишга киришади. Айни шу даврда Россия ҳам ўз хуфияларини турли йўллар билан мазкур минтақага сафарбар этади.

Буюк Британиянинг Афғонистонни босиб олиш ҳаракати 1838 йилга келиб очиқчасига кўчган. Мазкур уруш тўрт йилга чўзилган ва охир-оқибат инглизларнинг мағлубияти билан яқун топган. Бунда, албатта, Шимолий Афғонистон халқлари, очиқ айтганда, Бухоро амирлиги ва Хива хонлигининг Россияга ён босиши ҳал қилувчи аҳамият касб этган.

1878 йили Буюк Британия Афғонистонга яна ҳужум қилади, бу сафар инглизларнинг қули баланд келади ва икки томонлама Гандамак шартномаси имзоланади. Унга биноан Афғонистон ўз ташқи сиёсатини Буюк Британия назорати остида олиб бориши тақозо этилар эди.

1918 йилнинг июлида собиқ совет ҳукумати Афғонистонни Буюк Британия таъсиридан батамом халос этиш учун озодлик ҳаракати содир этишга ундайди, бироқ амир Ҳабибуллохон бунга йўл қўймайди. Чунки “у Англия билан яқинлашиш тарафдори бўлган” (“ЎзСЭ”, Т., 1971 йил, 1-жилд, 578-бет). Орадан бир йил ўтгач, Жалолобод яқинида амирнинг ҳаётига суиқасд қилинади. Шундан сўнг ҳокимият тепасига келган унинг ўғли Омонуллохон 1919 йилнинг 28 феввалида Афғонистонни мустақил деб эълон қилади.

Омонуллохон собиқ совет ҳукумати билан муносабатларни яхшилайти. 1928 йилнинг майида у Москвага ташриф буюради ва қайтиб келгач, ижтимоий, иқтисодий соҳаларда ислоҳотлар бошлайди. Суд тизими дин аҳллари назоратидан олиниб, Адлия вазирлиги тасарруфига ўтказилади. Солиқлар оширилади. Қабила оқсоқолларига бериладиган молиявий мадад бекор қилинади ва хотин-қизлар мактаблари очилади. Албатта, бу ишлар ҳаммага ҳам маъқул бўлавермайди. Қолаверса, иқтисодий қийинчиликлар халқни толиқтирган бир давр эди.

1928 йилнинг ноябрида дастлаб шинвари қабиласи, ундан кейин Кобулга яқин Куҳдаман худудидан унтер-офицер Бачан Сақо — Ҳабибулло Қози бошчилигидаги исёнкор кучлар ҳукуматга қарши қўзғолон кўтаради. Улар Омонуллохонни “худодан қайтиш”да айблашган ва пойтахтдан сиқиб чиқаришга ҳаракат қилишган.

Ўшанда зудлик билан Афғонистонга ёрдам бериш масаласи ВКП(б) МК сиёсий бюросида кўриб чиқилган, 1928 йилнинг 27 декабрида 1000 дона винтовка, 1000 дона кимёвий снаряд, 20 та пулемёт, радиостанция ва ўқ-дори етказиб беришга қарор қилинган. Гарчи собиқ совет ҳарбий кучлари ёрдам беришга тайёр турганини қайта-қайта маълум қилишса-да, Омонуллохон расман ёрдам сўрамаган.

Тарихчи олим Владимир Бойко Афғонистон ҳаётидаги бу галаён ва курашлар, ҳокимият талашишлар аслида собиқ совет ҳукумати ва Буюк Британиянинг уни ўз таъсир доирасида тутиб туриш учун зимдан ўтказаетган босим оқибатлари эканини қайд этади. Шунингдек, у мазкур вазиятда собиқ совет дипломатлари ва сиёсий доиралари *Шимолий Афғонис-*

тоннинг тақдирини билан боғлиқ масалани жиддий муҳокама қилишганини қайд этади, “Бу ҳудудда алоҳида давлат ташкил топшиши эҳтимоли ҳам йўқ эмас эди”, деб ёзади “Восток” журналида (1998 йил, апрель, 39-бет). Яъни, масала шунга бориб етадики, советлар Шимолий Афғонистонни, аниқроқ қилиб айтганда, Жанубий Туркистонни ажратиб олиб, алоҳида давлат тузишга ҳаракат қила бошлайди.

1929 йилнинг январида Омонуллохон ўзи бошлаган қатор ислохотларни бекор қилади ва акаси Иноятиллахон фойдасига амирликдан воз кечади. Лекин янги амир пойтахтни беш кун ҳам қўлда тутиб туролмайди. 19 январь куни Кобул ҳукумати Бачаи Сақонинг тасарруфига ўтади.

2. Омонуллохон режимини тиклаш ҳаракати

1928 йилнинг охири, 1929 йилнинг бошларида собиқ совет ҳарбийлари ва сиёсий арбоблар Афғонистонда Омонуллохон режимини қайта тиклаш режасини ишлаб чиқишади. Унда, асосан, Шимолий Афғонистонда босқичма-босқич амалга ошириладиган ишлар кўзда тутилган. Асосий мақсад — Афғонистоннинг Москвадаги элчиси Фулом Набихон атрофида афғон қочоқлари ва собиқ совет экспедицион кучларидан ташкил топган базани шакллантириш, сўнг Мозори Шарифни қўлга киритиш ва ундан кейин Кобулга музаффар юриш уюштиришдан иборат эди. Бу режа 1929 йилнинг 20 мартда ВКП(б) МК сиёсий бюросида кўриб чиқилади. Бунга қадар, 1928 йилнинг декабрида, кейинчалик 1929 йилнинг 16 февралда собиқ совет раҳбариятининг махсус вакили В. Соловьев Қандаҳор шаҳрида Омонуллохон билан яширинча учрашиб, мазкур масала ва у билан боғлиқ ташкилий ишларни ўзаро муҳокама этишади. Келишувга биноан собиқ совет томони СССРнинг Афғонистонга чегарадош ҳудудида яшаётган миллат ва элат вакилларидан иборат ёлланма кўшини тузишда ёрдам беришни, мазкур кўшинни қурол-яроғ ҳамда малакали инструкторлар билан таъминлашни ўз зиммасига олади.

Шунга биноан 4000 дона милтиқ, 200 та пулемёт, учта инструктор зудлик билан Карки чегара пунктига жўнатилади. Мазкур йўналишдаги ташкилий ишлар 1929 йилнинг 8 апрелида ниҳоясига етади.

21 апрель куни дастлаб Афғонистоннинг Патта Ҳисор чегара постига бомбали зарбалар берилади, кейин Фулом Набихон ҳамда советларнинг Кобулдаги экспедицион кучлари ҳарбий вакили

В. Примаков бош бўлган қўшинлар ялпи ҳужумга ўтади. 22 апрель куни улар Мозори Шарифни ишғол этишади.

Тарихчи олим Владимир Бойконинг қайд этишича, афғонча кийинган рус аскарлари шаҳарга “Ура!” садолари остида ёпирилиб киришган, шунингдек, кейин ҳам улар ҳар қаламда русча койиниб, ўзларини батамом фош этишган.

Ғулом Набихон бошчилигидаги ҳаракат 7-8 май кунлари энг кўламли миқёс касб этган, яъни Балх, Шибирғон, Тошкўрғон шаҳарлари “ғалаёнчи”ларнинг қўлига ўтган. Шундан сўнг вазият кескинлашиб боради, нимага деганда мазкур “ғалаён”дан огоҳ бўлган Кобул ҳукумати уни бартараф этиш учун етарли куч ташлайди. Бу ишлар яхшилик билан тугашига кўзи етмаган Омонуллохон 23 май куни Афғонистондан қочиб кетади. Амирнинг бу ҳаракати унга “тарафдор” бўлганларни ҳам шошириб қўяди, ёлланма аскарлар қурол-яроғни ташлаб, чекина бошлайди.

Кобулдаги Бачаи Сақо ҳукумати 26 май куни ёрдам сўраб Буюк Британияга расман мурожаат қилади, эртаси кун бўлган кенгашда қатор қабила оқсоқоллари бу тадбирни маъқул деб топади, Афғонистоннинг ички ишларига аралаштишда айблаб совет ҳукуматига Нота берилади.

Бу Нота Москвада жиддий бесаранжомликка сабаб бўлган, лекин шу билан советларнинг Кобулни ишғол этиш ҳаракати барҳам топган бўлса керак, деб ўйласангиз, хато қиласиз. 1929 йилнинг сентябрида совет ҳарбийлари яна ўша Ғулом Набихон воситасида, пуштунлар ва ҳазораларга таянган ҳолда Мозори Шариф — Маймана — Ҳирот — Қандаҳор орқали Кобулни ишғол этиш режасини ишлаб чиқишади. Лекин бу даврга келиб, 1929 йилнинг ёзида, “Восток” журнали 1998 йилнинг апрель сониде қайд этишича, совет дипломатиясида ҳар жиҳатдан муҳим ўрин тутган генерал Муҳаммад Нодир Шоҳ ҳокимият учун кураш бошлайди ва октябрь ойида у Кобулни ишғол қилади, Бачаи Сақо қатл этилади.

3. Нодир Шоҳ ва унинг авлодлари

Нодир Шоҳ Афғонистон тарихида амирликни тугатиб, шоҳликни қарор топтирган шахсдир. У, биринчи навбатда, қабила, миллат ва элатлар орасидаги ўзаро нифоқ ва адоватларга барҳам бериб, барча кучларни бирлаштиришга, мамлакатни ривожлантиришга ҳаракат қилган, шу мақсадда ҳудудий ва қабилавий вакиллар кенгаши — Лоя Жирғу тузиб, уни чинақам умумафғон кенгашига айлантирган. Шунинг ҳам

айтиш керакки, бу ҳукмдор она томонидан дурронийлар сулоласига мансуб эди.

Нодир Шоҳ мамлакатни жадал ривожлантириш йўлини тутди, дин арбоблари имтиёзларини кенгайтиради, қабила оқсоқолларига бериладиган молиявий мададни қайта тиклайди. Гарчи шундай бўлса-да, Нодир Шоҳ ҳам суиқасд қурбони бўлади. Шундан сўнг, 1933 йилнинг ноябрида унинг ўғли Муҳаммад Зоҳир Шоҳ давлат тепасига келади. Қирқ йил мобайнида у мамлакатни муътадил бошқариб туради. Бу даврда Афғонистоннинг иқтисодий, сиёсий ҳаётида жиддий ўзгаришлар амалга оширилади, энг аввало, мамлакат жаҳон ҳамжамияти билан сиёсий, иқтисодий ва маданий алоқалар ўрнатади, шу билан бирга умумафғон бозори шаклланади, бу эса миллий ҳамжиҳатликни таъминлашга хизмат этади. Кўплаб халқ хўжалик корхоналари, Бағрам ва Кобул аэропортлари, каналлар ва йўллар барпо этилади. Қишлоқ хўжалик экинлари етиштириш ўсиб боради. Аммо 1973 йил 16 июлдан 17 июлга ўтар кечаси Муҳаммад Зоҳир Шоҳ Италияда, Неапол шаҳридаги клиникада даволанаётган бир пайтда бош вазир Муҳаммад Довуд бошчилигида бир гуруҳ ҳарбийлар Афғонистонда тўнтариш содир этади. Орадан бир ой ўтгач, Муҳаммад Зоҳир Шоҳ ўз ихтиёри билан тахтдан воз кечади.

Муҳаммад Довуд ҳам аслида Зоҳир Шоҳ сулоласига мансуб шахс бўлиб, советларга ўта ҳавасманд эди, шу боис, биринчи навбатда шоҳликка барҳам беради ва Афғонистонни *Республика* деб эълон қилади, ҳудудий ва қабилавий вакиллар кенгаши — Лоя Жирғу ўрнида Марказий қўмита таъсис этади.

Марказий қўмитанинг қарорига кўра у президент ва бош вазир сифатида фаолият юритади. Бу даврга келиб, мамлакатда муҳолиф кучлар ҳам анча шаклланиб қолган эди. Шундай кучлардан бири — Афғонистон халқ демократик партияси бўлиб, у 1965 йилнинг 1 январиди таъсис этилган эди.

1978 йилнинг 27 апрелида Муҳаммад Довуд ўлдирилади ва навбатдаги сиёсий тўнтариш содир этилади. Совет газеталари “савр инқилоби” деб таърифлаган бу ҳаракат Афғонистон халқ демократик партияси томонидан амалга оширилган.

Мазкур масалага турлича қарашлар мавжуд. Фулом Муродовнинг Афғонистон ҳақидаги рисоласида 1947 йилдан кейин муҳолиф кучлар демократик ҳаракатни кучайтиргани, “Виш залмиан” — “Уйғонаётган ёшлар” номли ҳаракат тарих саҳнасига чиққани, 1952 йили талабаларнинг оммавий сиёсий норозилик чиқишлари ташкил этилгани, унинг раҳбар-

лари Нур Муҳаммад Тарақий, Бабрак Кармал ҳибсга олингани, кейин мамлакатдан чиқариб юборилгани қайл этилади. Лекин шунга қарамасдан 1965 — 1973 йиллар мобайнида халқ демократик партияси раҳбарлигида 2000 марта митинг, намойиш ва иш ташлашлар ташкил этилган. Бу иш ташлаш ва норозилик митингларидан кўзда тутилган мақсад — “демократик ҳуқуқ ва эркинлик учун кураш” бўлган (*“Демократическая Республика Афганистан”. Москва. “Знание”. 1982 год*).

Ушбу тарихдан хабари бўлган ҳар қандай одам бугун мана шу сатрларни ўқиб, “эркинлик”, “демократия”, “чин ислом” каби даъватлар, шунинг воситасида ҳокимият учун курашлар жафокаш халқ бошига қандай жабру жафолар ёғдирганини хаёлидан ўтказса, ажаб эмас.

4. “Савр инқилоби”

Рус ёзувчиси Игорь Бунич “Партиянинг олтинлари” китобида “Савр инқилоби”ни қуйидагича талқин этади: *“1978 йилнинг 27 апрелида Афғонистонда коммунистик тўнтариш содир этилди. Бу тўнтаришни Андроповнинг ходимлари бир неча йил мобайнида тайёрлаган эди. Муҳаммад Довуднинг демократик ҳукумати Афғонистон демократик халқ партияси деб аталган коммунистик фракция томонидан ағдариб ташланди. Москванинг бевосита айғоқчиси Тарақий президент бўлди. Афғонистонга советларнинг минглаб “маслаҳатчи”лари ёпирилди. Тарақийнинг коммунистик ҳукумати дарҳол одамларни отишга, масжидларни бузишга, эл-юртни ялли талашга киришди. Бунга жавобан халқ исён кўтарди. Учига чиққан калтафаҳм одамгина мусулмон мамлакатида шундай бемаънилик қилиши мумкин эди...”*

Ўша вазиятда нималар содир этилгани нақт-соати билан тарихда ўзининг холис ифодасини топади, албатта. Лекин бир ҳақиқат аёнки, бу даврга келиб, халқ орасига нифоқ солувчи ва жамиятни парчалаб ташловчи яна бир куч юзага чиқди. Нимага деганда, партия (лотинча — party) деган сўзнинг ўзи “бўламан”, “ажратаман” деган маънони англатади. Қолаверса, бу куч ташқаридан бошқарилар, бошқарувчилар эса халқни эмас, балки мамлакатни ўз таъсир доирасида тутиб туришни, ўзгалар дахл этишига йўл қўймасликни ўйлар эди, холос. Энг ёмони, мазкур ҳукмрон партиянинг ўзи икки қарама-қарши фракцияга — “Халқ” ва “Парчам” (“Байроқ”)қа бўлинган бўлиб, улар орасидаги ички нифоқ ниҳоятда кучли эди.

“Савр инқилоби”га дахлдор ҳайратомуз воқеалардан бири шундан иборатки, мазкур инқилобни содир этган, содда қилиб айтганда, Муҳаммад Довуд ва унинг яқинларига, президент қароргоҳига қуролли ҳужум уюштирган полковник Абдул Қодирдир. Бугун Москвада яшаётган мана шу кўмондон 1973 йили Муҳаммад Довуднинг тарафлори сифатида Зоҳир Шоҳни ағдаришда ҳам етакчилик қилган эди. Бу сафар Абдул Қодир коммунистларга йўл очиб беради, аниқроғи, ҳукумат у бош бўлган ҳарбий инқилобий кенгаш кўлига ўтади.

30 апрель куни ҳарбий инқилобий кенгаш *Афғонистон демократик республикаси* ташкил топганини маълум қилади ва ҳокимиятнинг олий органи сифатида янги тузилган инқилобий кенгашга бошқарув ваколатини топширади. Унга раҳбарлик қилиш Афғонистон халқ демократик партияси марказий кўмитаси бош котиби Нур Муҳаммад Тарақий зиммасига юкланади.

Шу ўринда ҳақли савол туғилади: 1965 йилнинг 1 январидан буён ҳокимият учун курашиб келган мазкур партия ҳокимият тепасига чиққач, халқнинг қайси бир оғирини енгил қилди?

Инқилобий кенгаш биринчи навбатда Нодир Шоҳ, Зоҳир Шоҳ, Муҳаммад Довуд ва уларнинг қариндош-уруғлари, ўтган ҳукмдорлар оила аъзоларига тегишли мол-мулкни мусодара қилган, шунингдек, уларнинг чет элда муҳожир бўлиб юрган авлодларини Афғонистон фуқаролигидан маҳрум этган. Коммунистлар 1 Майни байрам, халқаро бирдамлик куни деб эълон қилишган, шу билан бирга, кўпдан-кўп ташкилотларда касаба уюшмалари тузишган. Бу даврда кам сонли миллат ва элатлар тилларида ҳам газета ва журналлар нашр этиш йўлга қўйилган. Ҳукуматнинг хайрия жамғармаси ташкил топган. аммо бу билан Афғонистонни оғир инқирозлардан сақлаб қолиш, қон тўкиш билан бошланган инқилобни бошқа томонга буриб юбориш асло мумкин эмас эди.

Шарқшунос Фулом Муродов Афғонистон ҳақидаги рисоласида бунинг сабабларини партиянинг ўзи етарли даражада шаклланмагани, иқтисодий, маъмурий давлат ишларини бошқариш ва ташкил этишда етарли тажрибага эга бўлмагани билан изоҳлайди. Шунингдек, у партиянинг ўз ишига фидойи аъзолари қатагон этила бошлаганига эътиборни қаратади. Тарих фанлари номзоди Виктор Коргун “савр инқилоби”дан сўнг, орадан икки ой ўтар-ўтмас партиянинг ичида

ўзаро кураш ва адоват авж олганини, “Парчам” фракциясига мансуб бўлган ва ҳокимият тепасида турган ўнлаб арбоблар четга суриб ташланганини қайд этади. Кунни кеча мамлакатда иккинчи даражали раҳбар бўлган Бабрак Кармал ва унинг сафдошлари индан олинади, тазйиққа гирифтор этилади. Ички адоват шу даражага бориб етадики, 1978 йилнинг 17 августида “Халқ” фракциясига мансуб арбобларни (Тарақий ва унинг сафдошларини) ҳокимиятдан четлатишга қаратилган фитна гўёки олдиндан “фош этилади”, бу “фитнани ташкил этишга уринган” Бабрак Кармал ва унинг фракциядошлари инқилоб ишига “хиёнатда айбланиб”, жинойий жавобгарликка тортилади. Бир сўз билан айтганда, халқ демократик партияси ўз фаолларини ея бошлайди. Бабрак Кармал 1978 йилнинг сентябридан 1979 йилнинг декабрига қадар жамоатчилик назаридан ўзини четга олиб, Москвадаги уйда тутқунга ўхшаб яшириниб яшайди (*“Азия и Африка сегодня”. 1998 йил, июнь*).

Ички низо охир-оқибат Тарақий маъмуриятини путурдан кетказди, Ҳафизулло Аминнинг эса қабила оқсоқоллари ва ҳарбийлар орасида обрўйи ўсиб боради. У 1978 йилдан АХДП МҚ сиёсий бюросининг аъзоси, августидан бошлаб инқилобий кенгаш раисининг ўринбосари, биринчи министр, кейин мудофаа вазири бўлган. 1979 йилнинг март ойидан эътиборан бош вазир лавозимида ишлаган.

1979 йил 8 сентябрь кунини Тарақийнинг кўриқчилари Ҳафизулло Аминга суиқасд уюштиради, лекин бош вазирнинг танқуриқчилари ўзларини қурбон қилиб бўлса-да, унинг ҳаётини сақлаб қолишади. Орадан бир ҳафта ўтгач, 14 сентябрь кунини бош вазир Кобул шаҳридаги ҳарбий қисмлар ёрдамида Нур Муҳаммад Тарақийни ҳокимиятдан четлаштиради ва мамлакатга эгалик қилишни ўз зиммасига олади. 8 октябрь кунини у Нур Муҳаммад Тарақийни “инқилобга хиёнат”да айб-лаб, ўлимга маҳкум этади. Гарчи ўшанда Москва матбуоти Нур Муҳаммад Тарақий “узоқ давом этган оғир касалликдан сунг вафот этди”, деб ёзган. Кремль бу ўзбошимчаликка хотиржам қараётгандек туюлган бўлса-да, аслида жиловнинг қўлдан чиқиб кетиши совет раҳбарларининг тоқатини тоқ қилган эди. Совет шарқшунослари Ҳафизулло Амин даврида ялпи террор авж олган, деб ҳали-ҳамон уни қоралашади. Ҳолбуки, у тўрт ой ҳам давлат тепасида турмаган.

5. 1979 йилнинг 27 декабри

“Амин Афғонистоннинг миллий мустақиллигига интилган ва унинг худди мана шу ҳаракати совет раҳбарияти томонидан маъқул кўрилмаган”, — деб ёзади академик Андрей Сахаров (“Знамя” журнали, 1991 йил, октябрь). Хуллас, Сиёсий бюрода безовталик бошланади. 1979 йилнинг ноябрь ва декабрь ойларида Ҳафизулло Аминга кетма-кет суиқасд уюштирилади, аммо бу бирон-бир натижа бермайди. Шундан сўнг вазият янада кескинлашади. Ниҳоят, Кремль Афғонистонда ҳарбий тўнтариш содир этишга, қўшин киритишга қарор қилади (“Азия ва Африка сегоднй”, 1998 йил, июнь, 39-бет). Гарчи, Афғонистон ҳукумати қатъиян қарши турса-да, 1979 йил 27 декабрь куни, кечқурун “муслмон роталари”, содда қилиб айтганда, афғон ҳарбийлари кийимини кийган КГБнинг “Альфа” гуруҳи, шунингдек, махсус хизмат десантчилари Кобулга туташ Тажбекдаги президент қароргоҳига қуролли ҳужум уюштиришди. Ҳафизулло Амин ва унинг аёли, фарзандлари, кўрикчилари отиб ташланади.

Афғонистон халқ демократик партиясининг қувғиндаги “намоянда”си Бабрак Кармал Кобул радиоси орқали мамлакат аҳлига мурожаат этиб. *“халқаро империализмнинг ёлланган малайи Ҳафизулло Амин режимига барҳам берилганини”* маълум қилади.

Эртаси куни собиқ Иттифоқнинг телеграф агентлиги — ТАСС баёнот бериб, афғон инқилобининг соғлом кучлари диктаторни йўқ қилганидан дунёни огоҳ этади. Ҳолбуки, бу пайтда *“қардош халққа байналмилал ёрдам сифатида”* совет танклари, моторлашган ўқчи дивизиялар, ҳарбий қисмлар ва самолётлар аллақачон Афғонистонга ёпирилиб киришган эди.

“Совет қўшинлари мустақил давлат ҳудудига бостириб кирдилар, унинг президентини ўлдирдилар ва мамлакатни истило қилдилар,— деб ёзади Игорь Бунич.— Халқ қўзғолони шу пайтга қадар мисли кўрилмаган кўламга кирди. Ҳатто, аёллар ва болалар ҳам қўлига қурол олди. Шошилишчи равишда Афғонистонга яна тўрт дивизия олиб кирилди. Мамлакатни истило қилиб турган қўшиннинг сони 150 000 нафарга етди...”

1979 йилнинг 28 декабрида АДР инқилобий кенгаши ва унинг президиуми қайтадан шакллантирилади. Инқилобий кенгаш ва партияга раҳбарлик этиш Бабрак Кармал зиммасига юкланади. Тарақий ва Амин даврида ҳукумат таркибини “халқ”чилар эгаллаб олган бўлса, табиийки, энди у “Парчам” фракцияси аъзолари қўлига ўтади. Куни кеча қамоқда

ётган айрим шахслар келиб вазирлик лавозимини ишғол этишади. Мазкур ҳукумат раҳбари 29 декабрь куни яна Кобул радиоси орқали халққа мурожаат қилиб, партиядagi ички курашлар, қатағон ва террорлар даври ўтганини, эндиги мақсад — чинакам демократик жамият барпо этишдан иборат эканини таъкидлайди. Ўн мингдан зиёд сиёсий маҳбусга озодлик берилади.

1980 йилнинг октябрида Бабрак Кармал расмий ташриф билан Москвага келади. Афғонистондаги ҳаётни, ижтимоий вазиятни тасаввур қилишга ожиз совет сиёсатчилари Кремлда туриб, ишни қандай ташкил этишни унга обдан уқтиришади. Табиийки, Бабрак Кармал улар чизиб берган чизиқдан чиқишга журъат қилмас эди, шу боис у Ватанига қайтгач, партия ва давлат ишлари, саноат ва ҳарбий масалалар, жамоат ташкилотлари билан ишловчи юзлаб совет маслаҳатчиларини ўз юртига таклиф этади. Ҳатто унинг танқўриқчилари ҳам совет офицерларидан ташкил топади. Шу билан бирга, афғон ўқувчилари учун дарслик ва қўлланмалар Совет Иттифоқида ёзилиб, нашр этилади, афғон мактабларида рус тили иккинчи тил сифатида ўрин тута бошлайди.

Мана шунинг оқибатида Бабрак Кармал ҳеч бир қатлам ичида обрў топа олмайди. Тарих фанлари номзоди Виктор Коргун: “Мужоҳидлар унга доимий равишда тажовуз этиб турганини, совет ҳарбийлари эса бошқарув ишига аралашиб, мутасил халақит берганини, — таъкидлайди, — ўз мустақиллигини йўқотиб қуйган Бабрак Кармал охир-оқибатда Кремлнинг эгагига ёпишиб олишдан бошқа ишга ярамади”, дейди у.

Тарихчининг қайд этишича, ўша даврда мамлакатнинг 18 ўлкаси, яъни тенг ярмида аҳоли Кобулнинг сиёсий режимига қарши қатъий кураш олиб борган. Нимага деганда, шўро тузумидан нусха олиб қилинаётган “ислоҳот”лар афғонларнинг табиатига зид бўлган. Собиқ Иттифоқда бўлгани каби динни афъюн дейиш, ҳаётдан уни сиқиб чиқаришга уриниш Афғонистон шароитида қандай аянчли оқибатлар келтириб чиқаришини, мужоҳидлар учун бу қандай қулайликлар яратиб беришини негадир ҳеч ким ўйлаб кўрмаган. Хотин-қизлар саводсизлигини тугатиш билан боғлиқ ишлар ҳам жамоатнинг қаҳрини кўзгаб, қўлига қурол олишга ва ўз ориятини, ҳақ-ҳуқуқини ҳимоя қилишга ундаган.

Исёнчилар дастлаб ибтидоий милтиқларда жангга кирган бўлса-да, кўп ўтмай совет саноати ишлаб чиқарган энг замонавий қурол-яроғ билан қуролланиб улгурган. Игорь Буниннинг таъкидлашича, Кобулдаги собиқ Иттифоқ элчихо-

насининг масъул ходимлари бу ўлкада ўзига хос “қора бозор” ташкил этган, афғон бойларидан тилло олиб, эвазига мутгасил қурол-яроғ етказиб бериб турган. Бошқа бир манбада эса бу уруш талон-торож ва қоралори савдосига ҳам кенг йўл очгани таъкидланади. Бунинг тасдиғи сифатида қуйидаги далилларга эътибор қаратиш kifоя, деб ўйлаймиз.

Афғон урушида бошдан-охир иштирок этган 40-армия қўмондони генерал Борис Громов “Труд” газетасининг 2001 йил 27 сентябрь сониди: “Қуролланиш борасида биз уларни юз йил илгарига силжитганмиз”, деб эътироф этади. “Айтиш керакки, Афғонистондаги советларни фаришта деб бўлмасди, — дея уқтиради “АиФ” 2001 йилнинг октябрь (№ 43) сониди. — Вақти келиб, бизнинг генералларимиз ўз ватанларига темир тобутларда героин жўнатиб турганлиги ҳам эсга олинади”.

6. Байроқнинг кетма-кет узгарishi

“Савр инқилоби”, яъни 1978 йилнинг 27 апрелидан токи 1992 йилнинг 17 апрелига қадар Афғонистонда ҳокимият коммунистлар тасарруфида бўлган.

1986 йили Бабрак Кармал Москвага чақирилади ва унга “мамлакатнинг олий манфаатларидан келиб чиқиб, ўз ихтиёри билан истеъфо бериш” таклиф этилади. Афтидан, Бабрак Кармал бунга ўзида куч топа олмайди, шу боис апрель ойида, АХДП МК пленумида у “саломатлиги ёмонлашгани сабабли” бош котибликдан озод этилади, бу ўринга Хавфсизлик хизмати раҳбари генерал Нажибулло муносиб кўрилади.

Нажибулло ҳам ўз ўтмишдошлари каби, табиийки, Кремль белгилаб берган йўлдан юради, ундан собиқ Иттифоқда бўлгани каби ўз мамлакатини қайта қуриш, янги даврга уйғунлаштириш талаб этилади. Маълумки, “савр инқилоби”дан сўнг мамлакат Демократик Республика деб эълон қилинган эди. 1987 йилга келиб, Нажибулло Афғонистонни **Республика** деб дунёга қайтадан танитади ва президент бошқаруви жорий этади.

У беқарор ҳукуматни 1992 йилнинг апрелига қадар бошқариб туришга муваффақ бўлади.

1992 йил 16 апрель куни матбуот саҳифаларида Нажибулло истеъфо бергани ва Кобулни тарк этгани, аynи пайтда оиласи ва фарзандлари истиқомат қилаётган Деҳли шахрига отланаётгани ҳақидаги хабарлар эълон қилинади. Лекин у Бағрам ҳарбий-ҳаво базасидан Деҳлига учиб кета олмайди,

чунки 16 апрель куни мазкур база Аҳмад Шоҳ Масъуд ва Гулбиддин Ҳикматёр бош бўлган мужоҳидлар томонидан ишғол этилган эди. Шу тариқа у 1996 йилга қадар Кобулдаги БМТ қароргоҳида жон сақлайди.

Президент Ислоом Каримов таъкидлаганидек, собиқ Иттифоқ раҳбарлари Афғонистонда бировларнинг қўли билан ўзлари содир этган ишларнинг оқибатини ҳам, ўзлари қўллаб-қувватлаётган ёки ишдан четлатаётган шахсларнинг қисматини ҳам зиғирча ўйлаб ўтирмаган, улар билан доимо қалтис ва нопок ўйинлар қилган. “Савр инқилоби”дан сўнг Миллий нажот жабҳаси раҳбари, профессор Сибғатуллоҳ Мужаддадийнинг 74 қавм-қариндоши қатл этилгани, бу — дунёнинг кўпдан-кўп мамлакатларида чуқур илдиз отган кучли ва қудратли пуштун сулоласи экани, шунингдек, президент Нажибуллонинг аянчли қисмати фикримизнинг ёрқин далилидир.

Хуллас, 17 апрель куни Афғонистоннинг Конституцион кенгаши мамлакатдаги ўнта муҳолиф партия вакиллари иштирокида тўртта вице-президентдан иборат муваққат ҳукумат тузади. 20 апрель куни мазкур вице-президентларнинг бири бўлмиш Абдураҳим Хатеф мамлакат президенти вазифасини вақтинча бажарувчи этиб тайинланади ва шундан сўнг муҳолиф партиялар вакилларидан ташкил топган Мужоҳидлар раҳбарлиги кенгаши Покистоннинг Пешавар шаҳрига йиғилиб, Афғонистоннинг янги ҳукуматини шакллантиришга киришади. Мазкур кенгаш томонидан Афғонистон *Ислоом давлати* деб эълон қилинади, Миллий нажот жабҳаси раҳбари, профессор Сибғатуллоҳ Мужаддадий муваққат ҳукуматнинг Президенти этиб тайинланади ва янги таркибдаги ҳукумат тасдиқланади.

26 апрель куни президент Сибғатуллоҳ Мужаддадий ва у бош бўлган ҳукумат аъзолари Кобул шаҳрига кириб келиши кўзда тутилган эди, шу боис янги ҳукуматнинг мудофаа вазири Аҳмад Шоҳ Масъуд пойтахтда назорат ўрнатиш учун ўз қўшинлари билан шаҳарга кириб жойлашади. Президентликка даъвогар бўлган Афғонистон ислом партияси раҳбари Гулбиддин Ҳикматёр эса бунга тоқат қила олмайди, шу боис у Мужоҳидлар раҳбарлиги кенгашини ҳамда унинг қарорини тан олмаслигини маълум қилади ва ўз қўшинлари билан пойтахтни босиб олиш учун қуроли ҳужумга ўтади.

Пойтахт ва унинг атрофида уруш ҳукм сурган бир вазиятда муваққат ҳукумат президенти Сибғатуллоҳ Мужаддадий 29 апрель куни ўз вазири билан Кобулга кириб кела-

ди ва ишга киришади. *“Бизнинг уз она юртимизга кириб келишимизга ҳеч ким монелик қила олмайди”*, дейди у Гулбиддин Ҳикматёрга қарата, шу билан бирга, уни бош вазир вазифасини бажаришга таклиф этади...

Покистоннинг ўша даврдаги бош вазири Навоз Шариф ҳамда Саудия Қироллиги махфий хизмати раҳбари шаҳзода Турки ибн Фейсал Кобулга биринчилардан бўлиб ташриф буюрган ва мужоҳидлар ҳукуматини расман эътироф этган шахслардир. Ибн Фейсал бу кун бутун ислом оламида энг шарафли кун бўлиб қолади, дея таъкидлаган (*“Известия”*. 1992 йил, 1 май). Лекин натижа шаҳзода кутганидек бўлиб чиқмайди. Бунинг сабаби, бизнингча, қуйидагилардан иборатдир.

Биринчидан. Мужоҳидлар раҳбарлиги кенгашининг қарорига кўра Сибғатуллоҳ Мужаддадий мамлакатни икки ой давомида бошқариши, 1992 йилнинг июнидан бу вазифани Афғонистон ислом жамияти раҳбари Бурҳониддин Раббоний бажариши, 1994 йилнинг декабрида эса Афғонистонда умуммиллий сайловлар бўлиб ўтиши кўзда тутилган эди. Лекин Раббоний ҳукумати бу қарорни тўлиқ ижро этмади, оқибатда норозилик келиб чиқди ва Гулбиддин Ҳикматёр амалдаги ҳукуматга қарши уруш бошлади, натижада пойтахт вайрон этилди, саксон фоиз электр тармоқлари, корхоналар ишдан чиқарилди. Ҳолбуки, шусиз ҳам бу даврда дорнинг остидан қочиб келиб Афғонистондан паноҳ топган 35 минг жангари мамлакатнинг турли ҳудудларида қон тўкиб, босқинчилик ва тажовузкорлик содир этаётган толиблар хатари яққол сезила бошлаган эди (*“Уолл-стрит жорнэл”* газетаси).

Иккинчидан. *“Известия”* газетаси 1992 йилнинг 1 май сонида қайд этишича, Покистоннинг ўша даврдаги бош вазири Навоз Шариф Афғонистон, Эрон, Туркия ва Марказий Осиё республикаларидан иборат ислом давлатлари федерацияси ташкил этиш ғояси мавжуд экани, уни мужоҳидлар Покистоннинг қўллаб-қувватлаши орқали амалга ошириши кўзда тутилганидан огоҳ этган.

1993—94-йиллар мобайнида ўч олиш, бир-бирига жиҳод эълон қилишдан нарига ўтмаган Раббоний ҳукумати бу ғояни амалга оширишга мутлақо ноқобил экани кундай равшанлашди. Қолаверса, амалдаги ҳукумат ислом давлатлари федерацияси ташкил этган тақдирда ҳам у Покистон манфаатларига хизмат қилмас эди, албатта. Шу боис, афғон тарихи саҳнасига янги кучлар чиқиб келди.

7. Толиблар

Мулла Муҳаммад Умар 1964 йили Сингешар қишлоғида туғилган. Совет кўшинлари Афғонистонга бостириб киргач, қочиб Пешоварга келган, кейинчалик у мужоҳидлар қаторида совет кўшинларига қарши курашган ва бир кўзидан ажратган. Мулла Умар тўқсонинчи йилларда Пешовардаги мадрасаларда толибларга сабоқ берган.

1993 йили Исломободнинг махсус хизмати икки минг толибдан иборат ҳаракатни шакллантиради ва унга етакчи сифатида Мулла Умарни танлайди. Афтидан, бу ҳаракат Афғонистонни қайтадан истило этиши ва Навоз Шариф хаёл қилган ислом давлатлари федерациясини ташкил этиши кўзда тутилган.

Толиблар дастлаб Спин Болдак чегара шаҳрини босиб олишади. 1994 йилнинг октябрида эса Қандаҳорни қўлга кириштишади. 1995 йили Ҳирот шаҳри ҳам “Толибон” тасарруфига ўтади.

1996 йилнинг апрель-майида Раббоний ҳукумати Эрон воситасида Афғонистон ислом партияси раҳбари Гулбиддин Ҳикматёр билан музокара олиб бориб, ниҳоят толибларга қарши иттифоқ тузишади. Ҳикматёрнинг қуроли кучлари 5 май куни Кобул шаҳрига кириб келади ва мудофаа чизиқларини эгаллашади (*“Восток” журнали, 1998 йил, июнь, 79-бет*). Шундан сўнг июнь ойидан бошлаб Гулбиддин Ҳикматёр бош вазир сифатида ишга киришади.

Орадан кўп ўтмай, 25 сентябрь куни толиблар Кобул шаҳрига ҳужум қилишади, 27 сентябрь куни эса пойтахтни тўлиқ ишғол этишади. *“Амалдаги ҳукумат Кобулни ташлаб чиқиб кетгач, шаҳар аҳли толиблар олдига ожиз қолди”*, деб ёзади тарих фанлари номзоди Виктор Коргун *“Эрон ва толиблар”* мақоласида (*“Восток”, 1998 йил, июнь, 84-бет*).

Ўшанда газеталар *“Толиблар Кобулни босиб олди, Нажибулло дорга осилди”*, деб ёзишган. Умуман, XX асрда дорнинг жафосидан омон қолган афғон ҳукмдорлари саноқдир. *“Iran News”* газетаси эса *“Афғонистон парчаланиш арафасида”* деб бежиз ташвишланмаган (*1996 йил, 28 сентябрь*).

Тиш-тирноғигача қуролланган жоҳил ва шафқатсиз тўданинг давлат тепасига чиқиши, тагин уларнинг олдига ислом давлатлари федерацияси ташкил этишдек вазифанинг қўйлиши минтақадаги ижтимоий-сиёсий вазиятга ўз таъсирини ўтказмасдан қолмас эди, албатта.

Толибларнинг террорчилар билан бирикиб кетиши уларнинг узоқни кўра олмайдиган носоғлом ҳаракат бўлганини тасдиқлайди. Улар томонидан содир этилган, ақл бовар қилмайдиган хунрезликлар афғон инқирозини янада кучайтирди, холос.

Президент Ислоҳ Каримов таъкидлаганидек, *“тинч ҳаёт ва бунёдкорлик ҳақида тасаввурга эга бўлмаган”*, ўқ отишдан, одам ўлдиришдан бошқани билмаган, тушунчаси ўзига яраша бўлган бу қавмнинг давлатни бошқариши, инсониятни Ўрта асрга хос тартиблар асосида яшашга ундаши, энг ёмони, ўз хатти-ҳаракатини ҳеч тап тортмай “чин ислоҳга амал” сифатида изоҳлаб келиши кишини сескантиради.

Толиблар 1997 йилнинг октябрида Афғонистонни *Ислоҳ амирлиги*, деб эълон қилишди.

Мулла Умар Покистондаги икки йирик мадраса уламози Сами ул-Ҳақдан ёрдам сўрагач, яна минглаб талабалар келиб уларнинг сафига қўшилади. Мактаблар ёқиб юборилади. Кинотеатрлар ва олий ўқув юртлари ёпиб ташланади. Аёлларнинг ўқиши, ишлаши, ёлғиз кўчага чиқиши; эркакларнинг сақолга тиг теккизиши, видео-телеускуналардан фойдаланиш, кўшиқ, рақс ва тасвирий санъатдан баҳра олиш, спорт билан шуғулланиш, ҳатто суратга тушиш ҳам бидъат сифатида тақиқланади.

1996 йилнинг охирида бу зуғумдан норози бўлган афғон хотин-қизлари Кобул ва Ҳирот шаҳарларида кўчага чиқиб, норозилик билдиришади. Лекин намойиш қатнашчилари шафқатсиз равишда жазоланади.

Толиблар пуштун миллатчилигининг тарафдорлари сифатида ўзга миллат ва элатлар ҳақ-ҳуқуқини доимий равишда поймол этиб келган. *“Восток” журнали 1998 йилнинг июнь сониде қайд этишича*, улар Қандаҳорда яшовчи ҳинду ва сикх қабилаларидан пуштун тилида гаплашишни ва ислом динига итоат этишни талаб қилишган. Шунингдек, улар Наврўз байрамини тақиқлаб қолмай, бебаҳо Будда обидаларини кунпаякун этишган.

“Азия и Африка сегодня” журнали 2000 йил сентябрь сониде қайд этишича, толиблар 1998 йил 8-9 август кунлари Мозори Шарифда шиа мазҳабига мансуб бўлгани учун қарийб беш минг хазорани сўйиб ташлаган. Шунинг учун бўлса керак, Шимолий Иттифоқ ҳарбий ҳаво кучлари қўмондони Муҳаммад Давронхон: *“Толибларнинг қўл остиде кун кечирини, ҳатто уруш шароитиде яшашдан ҳам оғир”*, дейди (*“Азия и Африка сегодня”*, 2001 йил, август).

8. Кулфатнинг илдиэлари

Буюк Британия, кейинчалик собиқ Иттифоқ Афғонистоннинг ички ишларига гоҳо зимдан, гоҳо ошкора, бежиз аралашиб келган эмас. Мамлакатнинг ҳали ўзлаштирилмаган бебаҳо маъданларидан ташқари бу ҳудуд Покистон ва Эронга сезиларли таъсир ўтказиш имконини туғдирарди. “Савр инқилоби”нинг содир этилиши, совет қўшинларининг 1979 йил 27 декабрь куни Афғонистон ҳудудига бостириб кириши шу билан изоҳланса, ажаб эмас. Баъзи бир ҳужжатларда қайд этилишича, совет қўшинларининг “тартиб ўрнатиш” операцияси аслида икки ҳафтага мўлжалланган, лекин Президент Ислом Каримов таъкидлаганидек, халққа беписанд муносабат ва унинг гурурини поймол этиш ҳеч қутилмаган оқибатларни, ўн йиллик қиргин урушни келтириб чиқарди.

Бу уруш мамлакат ҳаётини, халқ ҳўжалигини тамомила издан чиқарди. 336 завод ва фабрика, 80 та электростанцияси, қанча корхоналар, шаҳар ва қишлоқлар вайрон этилди. Президент Нажибулло БМТнинг Бош Ассамблеясида (1988 йилнинг июни) бу уруш Афғонистонни ярим аср ортга суриб ташлади, дейди. “Известия” газетаси 1992 йилнинг 16 май сонида уруш мамлакатга 1,8 триллион долларга яқин зиён етказилганини қайд этади. Мазкур уруш икки миллион афғоннинг умрига зомин бўлган, беш миллион фуқаро уй-жойини, ватанини ташлаб, хорижга чиқиб кетган (“Известия”. 1992 йил, 16 апрель). Шунингдек, газета тўрт мингга яқин етим болалар собиқ Иттифоқнинг хавфсизлик хизмати меҳрибонлик уйларида “тарбияланаётгани” ҳақида баҳс этади.

Уруш даврида 865 квадрат километр майдон миналаштирилган. Ҳозир ҳар ойда камида 300 нафар инсон ўзи билмасдан босган мана шу мина ёки бомбанинг портлаши оқибатида ҳалок бўлади (“Азия и Африка сегодня”. 2000 йил, апрель).

Афғонистоннинг халқаро терроризм ва наркобизнес мамлакатига айланишида, Президент Ислом Каримов таъкидлаганидек, уруш омили, истаймизми-йўқми, ҳал қилувчи аҳамият касб этган.

1989 йилнинг 15 феввалида ўн минглаб аскарларидан, бор обрўсидан айрилган совет қўшинлари Афғонистонни олов ичида қолдириб, мамлакатдан чиқиб кетишгани ҳар биримизнинг ёдимизда. Ўшанда бу жараён Москванинг нуфузли газеталари томонидан “*Женева битимининг бажарилиши*”, деб изоҳланган, холос.

Нега шунча йил ноҳақ қон туккан, совет қўшинларини олиб чиқиш ҳақидаги таклифларни қатъиян рад этган маъмур ҳукумат бу Битим олдида ожиз қолган? Бу — ҳар бир кишини ўйлантириши табиий, албатта.

Яқинда “НТВ” телеканали собиқ Иттифоқ президенти билан шу ҳақда суҳбат ўтказди. Михаил Горбачев Россия буюк давлатми, йўқми, нега ўшанда қўшинлар олиб чиқиб кетилган, деган мазмундаги саволларга жавобан гоҳо у, гоҳо бу деди-ю, тайинли бир гапни айтмасдан ёпиқлик қозонни ёпиқлигича қолдирди, бироқ масаланинг моҳияти ўз шахсига келиб тақалгач, калаванинг бир учини у хиёл кўрсатди, *лекин ўшанда улар ўз айтганларида туришган*, деди.

Табиийки, улар кимлигини, қайси масалада ўз айтганларида туришганини билган билди, билмаган аксарият кўпчилик учун бу “сир” яна мавҳумлигича қолди. Гап шундаки, собиқ Иттифоқ Афғонистонга қўшин киритган пайтда АҚШ ва Ғарб давлатларидан олаётган қарзи 30 миллиард доллардан ошган эди (ҳозир Россия Федерациясининг умумташқи қарзи 140 миллиард доллардан зиёд. *“Свобода” радиоси. 2001 йил, 26 ноябрь*).

1978 йилнинг апрелида совет қўшинлари Афғонистонга бостириб киргач, АҚШ маъмурияти *“СССРга қарши иқтисодий жазв чоралари қўлланишини”* расман маълум қилди.

Академик Андрей Сахаровнинг гувоҳлик беришича, *“БМТ Бош Ассамблеяси бу босқинни халқаро ҳуқуқнинг поймол этилиши, деб қоралади. Урушнинг уч йили ичида 15 мингдан зиёд совет офицерлари ва аскарлари ҳалок бўлди. Унинг даҳшати-дан безиб кетган 4 миллиондан зиёд афғон Покистон ва Эронга қочиб ўтди...”*

“Оёқларидан жудо бўлган ёш-ёш йигитлар совет госпиталларини тўлдириб юборди,— дея давом этади Игорь Бунич.— Маълум бўлдики, давлат уларни ногиронлар аравачаси билан таъминлаши у ёқда турсин, ҳатто оддий протез ҳам топиб бера олмас экан...”

Оғир талафот ва ортиқча ҳарбий харажатларга сабаб бўлган бемаъни уруш, устига-устак, дунёни даҳшатга солган Чернобиль фожиаси, бутун бир шаҳарни ер билан яксон қилган Арманистондаги зилзила, мамлакатдаги умумий инқироз ҳаётни қақшатиб, империяни жар ёқасига олиб келган, ҳаётмамот масаласи олдида буюк давлатчилик даъвоси ўз моҳиятини батамом йўқотган эди. Қандай бўлмасин, одамлар кун кўриши, қозон қайнатиши лозим, давлат қаёқдан маблағ топади, бунинг аҳамияти йўқ. Акс ҳолда. норозилик авж

олади, галаён келиб чиқади ва мамлакат муқаррар ҳалокатга юз тутлади. Бундан қутулишнинг бирдан-бир йўли — қандай қилиб бўлмасин, иқтисодий жазо чораларини бекор қилиш ва яна қарз кўтариш даркор эди. Албатта, бунинг учун, истаймизми, йўқми, энг аввало, отдан тушиш, “оёқ”ни *йиғштириб олиш* керак бўларди. Ўз вақтида шундай йўл тилган, аммо буни билган биледи, билмаган эса ҳамон эгардан тушишни истамайди...

9. Уруш оқибатлари

1986 йили Москва Бабрак Кармални ишдан четлатиб, хавфсизлик хизмати раҳбари Нажибуллони давлат тепасига олиб чиқди. Тарих фанлари доктори М. Слинкиннинг қайд этишича, бу вазиятни янада мушкуллаштирган.

Нажибулло ўн минглаб кишиларни, ҳатто кунни кеча ўзи билан елкама-елка ишлаган сафдошларини ишдан четлатиб, турмага ташлаган (*“Азия и Африка сегодня”* журнали. 2000 йил, июль). Бу эса ички норозиликнинг янада кучайишига олиб келган. 1990 йилнинг 6 мартида мудофаа вазири генерал Шоҳ Наваз Танай бошчилигида ҳарбийлар тўнтариш содир этишга уринган, аммо бу ҳаракат изсиз кетган. Аммо бу даврга келиб, мужоҳидлар ҳаракати янада кескин тус олган эди.

Ижтимоий инқирознинг илдиzlари эса аслида биз ўйлагандан кўра теранроқдир.

“Биз ўзга маданиятга, ўзга эътиқод ва анъаналарга тажовуз қилдик,— деб уқтиради афғон уруши қатнашчиси ёзувчи Александр Проханов “Афганская война: как это было” китобида.— Нега, нима учун ўн йил мобайнида уруш олиб бордик? Хўш, ўзимиздан нима қолдирдик?..

Биз уларнинг тинчини буздик, мамлакатни вайрон этдик. Шу боис улар биздан юз ўгирди ва ўққа туттишди” (“Планета” нашриёти. Москва. 1991 йил).

Афғон истилоси ҳақидаги мазкур ҳужжатли китобда бир фотосурат бор, унда қабртош тасвирга олинган. Қабртошнинг тепа қисмида афғон офицерининг сиймоси. Унга қарата ўқ узилган ва суратни парчалаб ташлаган.

Мазкур расм остига ёзувчи Александр Проханов шундай сўзларни битган: *“Бу уруш одамларни бир-бирига нисбатан шу қадар ёвлаштирдик, улар ҳатто ўлиб кетган ғанимининг мазорига ўқ отишгача етиб бордилар. Одамлар, оилалар, қишлоқлар орасидаги адоват алангаси ҳали-ҳамон тинган эмас”.*

Беихтиёр ўйлаб қоласан киши: халқни бўлиб ташлаб, бир-бирига ёв этган ўша қабиҳ истилодан сўнг, яъни 1989 йилнинг 15 февралидан кейин нега улар жафокаш афғон халқини батамом “унутишди”? Гарчи ўзлари мамлакатда мислсиз жароҳат қолдирган бўлса-да, нега биратўла ҳаммасидан кўз юмишди?

Куни кеча ислом байроғи остида советларга қарши жанг қилган мужоҳидлар энди бир-бирига қарши кураша бошлади. Бошқариб бўлмайдиган бир вазият юзага келди. Қонунсизлик нафақат жиноятчиликка, балки оғир жиноят содир этган ваҳшийларнинг келиб бу ерда илдиз отишига, қурол кучи билан ўз ҳукмини ўтказишига замин яратди. Энг даҳшатлиси, бу қора куч наркомафия билан чатишиб кетди.

Бу нотинч ва беқарор вазият йигирма икки йил давомида ҳукм сурди, чунки урушнинг бор жабру жафосини ўз юрагидан ўтказган оддий одамлар, ҳимоясиз бева-бечоралар, бир сўз билан айтганда, жафокаш афғон халқидан бошқа ҳар қандай куч унинг чўзилишидан манфаатдор эди. Бу ҳақда фикр юритиб, Россия Федерацияси Президенти Владимир Путин шундай дейди: *“Эртадир-кечдир, вазият назоратдан чиқиб кетишини унутиб қўйдик. Мана шунинг оқибатида бу мамлакат халқаро террорчилар тайёрланадиган базага айланди”* (“АиФ”. 2001 йил. № 46).

10. “Оқ ажал”

Терроризм кулфати инсониятни қанчалик ларзага солган бўлса, “оқ ажал”— героин балоси ҳам бугун одамларни ундан кам ташвишлантираётгани йўқ.

“Афғонистонда тинчлик ўрнатилмаса, Ўзбекистонда, мана шу Тошкентда биз хотиржам яшай олмаймиз,— деган эди Президент Ислам Каримов 1995 йилнинг 27 октябрида. — *Чунки гиёҳванд моддалар ҳам Марказий Осиёга Афғонистондан келиб келади. Бу хавф эртага халқимиз бошига, фарзандларимиз бошига битган бало бўлиши мумкин. Ҳадемай у Европани ҳам ларзага солади...”*

Орадан беш йил ўтгач, 2000 йилнинг 20 октябрида Тошкентга келган БМТ Бош котиби ўринбосари, Наркотиклар назорати ва жиноятчиликнинг олдини олиш бўйича бошқарманинг ижрочи директори Пино Арлакки: *“Ўз вақтида Ўзбекистон раҳбарини безовта этган хатар бугун аччиқ ҳаётини ҳақиқатга айланганини,—* тўла тасдиқлади.— *АҚШ, Фаро мамлакатлари, ҳатто Шарқ халқлари ҳам ҳозир бу афат гўфай-*

ли жиддий талафот кўрмоқда, ёшларнинг ҳаётини бузиб ташлаётган гиёҳванд моддаларнинг 80 фоизини Афғонистон етиштириб бермоқда”, деди у афсус билан.

Гиёҳванд моддаларнинг биргина Россия Федерациясига кириб бориши 1996 йилга қадар 13,5 баробарга ошган бўлса, кейинги икки йил ичида бу ўсиш 20 баробарни ташкил этган (*“Московские новости”. 2001 йил, 29 май*).

1998 йили Афғонистон 1400 тонна опиум етиштирган, бу — Лотин Америкасидаги барча мамлакатлар етиштирадиган гиёҳванд моддаларга нисбатан 13 баробар кўп, демак. Толиблар даврида гиёҳванд ўсимлик экиладиган ҳудуд 19 минг 470 гектардан 41 минг 720 гектарга, опиум олиш 600 тоннадан 1400 тоннага ўсди (*“Азия и Африка сегодня”. 2000 йил, февраль*).

Афғонистон фожиаси келтириб чиқарган иллатлар бугун ер юзига таҳдид солган экан, бу хавфу хатар, табиийки, ҳеч бир инсон ҳаётини ҳам четлаб ўтмайди.

Яқинда шу кулфат жафосини тортган Афғонистон ва унинг ҳаётидаги кулфат ва ситамлар тадқиқ этилган ҳужжатли фильм намойиш этилди. Унинг якунида култепага айланган қишлоқ, сўппайиб турган вайрона намоен бўлади, харобада мунгайиб ўтирган, беадад қайғу ва йўқотишлар адойи тамом қилган қария: *“Бизнинг ҳолимизга аслида қон йиғлаш керак, — дейди, — бироқ кўзимизда ёш ҳам қолмаган...”*

Ҳолбуки, улар ҳам одамга ўхшаб тинчгина яшашни, эмин-эркин ишлашни истайди ва бунга тўла ҳақлидир.

11. Келажак ташвиши

Бугун Афғонистон дунёнинг диққат марказида турибди. Ўтган асрнинг қирқинчи йилларида фашизм ўз ҳаётига таҳдид солганида башарият шундай қатъият кўрсатган эди. Воқеалар ривожини онгли ҳаётда терроризмга ўрин йўқлигини кўрсатмоқда. Унинг йўқ қилиниши жаҳон ҳамжамиятидан ажралган ҳолда ўзбошимчалик билан қонунсизлик вазияти яратиш, ўзгаларга зулм ўтказиш, динни суниистеъмол қилиш ва наркобизнес “сиёсат”ига барҳам беради, эзгулик ва адолатга йўл очади. Шу маънода жафокаш афғон халқи рўшноликка юз тутишига ишонгинг келади. АҚШ ҳукумати фақат инсонларварлик ёрдами сифатида афғон халқига 320 миллион. Покистондаги қочоқларга ярим миллиард доллар ажратгани, маҳаллий аҳолига муттасил ёрдам кўрсатиб келаёт-

гани, бугун афгон заминидан таралаётган наволар, халқнинг кўтаринки кайфияти, ҳамжиҳатлиги шундай дейишга тўла асос беради.

Қолаверса, АҚШ Давлат котиби Колин Пауэлл Америка афгон халқига ҳар томонлама кенг кўламли амалий ёрдам беришини қайта-қайта таъкидлаётир (*РИА “Новости”*. 16 октябрь).

Ўзбекистон ташаббуси билан БМТ шафелигида ташкил топган “6+2” гуруҳининг Тошкентда бўлиб ўтган учрашувида давлатимиз раҳбари илгари сурган *Афғонистонга кенг кўламли инсонпарварлик ҳамда молиявий-иқтисодий ёрдам кўрсатиш бўйича халқаро дастур ишлаб чиқиш* таклифи бугун ҳар қачонгидан муҳим аҳамият касб этаётир.

Ҳозир жафокаш афгон халқининг тезроқ қад ростлаши, мамлакатнинг инқироздан чиқиши ва хўжалик ҳаётининг уйғун иқтисодий сиёсат асосида ривож топиши учун кимнинг кўпроқ жон куйдириши ва амалий ёрдам бериши ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Зеро, вазиятнинг ўзи масалага инсонпарварлик нуқтаи назардан ёндашишни тақозо этмоқда.

Мамлакатнинг келажак тақдири ҳам жаҳон ҳамжамияти зиммасига жиддий масъулият юклайди. Шу маънода Ўзбекистон илгари сурган *етақчи мамлакатлар бир бўлиб, Афғонистонда магистрал йўллар барпо этиш ғояси*, ўйлаймизки, кенг кўламли амалий ишларнинг бошланишига хизмат этади.

Давлатимиз раҳбари 1992 йилнинг 10 августида Тошкентда, Маслаҳат кенгаши йиғилишида қурилиши кўзда тутилган Термиз — Қарочи автомобиль йўли ва унинг ижтимоий-маърифий аҳамиятига алоҳида эътибор қаратган.

“Бу йўл улуг боболаримиз Алишер Навоий, Заҳриддин Муҳаммад Бобур яшаган шаҳарлар, улар юрган сарҳадлар бўйлаб ўтади, — деган эди Президент Ислам Каримов. — Бизни Ҳинд океанига олиб чиқиб, дунёнинг беҳудуд уммонлари билан боғлайди. Қурилажак йўл сиёсий ва иқтисодий жиҳатдан беқийёс аҳамиятга моликдир. Нимага деганда, сув йўли орқали юк ташиш қулай, шу билан бирга арзон”.

Ўзбекистон томонидан илгари сурилган яна бир амалий таклиф борки, бу — *БМТ Бош Ассамблеясининг Афғонистон бўйича махсус сессиясини ўтказиш, мазкур мамлакатда тинчлик ўрнатиш бўйича яқунловчи битимларнинг халқаро ҳамжамият томонидан эътироф этилиши* билан боғлиқдир, ўйлаймизки, бу халқаро тадбир Афғонистонда тинчлик ва ҳамкорлик, бунёдкорлик ва барқарорлик изчил ва дахлсиз бўлишини таъмин этишга хизмат қилади.

Ҳар бир халқ ўзича бетакрордир. Бундан йигирма икки йил муқаддам афғон халқининг ғурури оёқости қилинмаганда, эҳтимол бу мамлакат бошқа бир йўлдан, балки тараққиёт йўлидан кетган бўлармиди?

Нима бўлганда ҳам афғон кечмиши одамга ўхшаб яшайман деган ҳар қандай инсон учун, ҳар қандай халқ учун эҳтиш ва унутилмас сабоқ манбаидир.

Уруш оловида ёнаётган одамлар ва шаҳарларни, дунёни вайрон этишга қодир тажовузни, унинг аянчли оқибатларини ўз кўзи билан кўриб, юрагидан ўтказган ҳар қандай киши тинчлик нима эканини жуда яхши билади, уни ер юзидаги энг буюк неъмат, деб қадрлайди. Бу неъмат афғон заминига файзу баракот улашишига ишонгинг келади.

2001 йил, декабрь

АФҒОНИСТОН ҲАҚИДА ҚИСҚАЧА МАЪЛУМОТ

Афғонистоннинг пойтахти – Кобул. Расмий давлат тили – пушту ва дарий тиллари. Мамлакат 31 маъмурий-ҳудудий вилоятдан ташкил топган. Унинг ялпи ҳудуди 652,2 минг квадрат километрдан иборат. Шунинг бешдан тўрт қисмини тоғлар ва ясси тоғлар, дашту саҳролар ташкил этади. Ҳиндикуш тоғининг энг баланд чўққиси 7450 метрдан зиёд.

1747 йили абдаллар қабиласининг бошлиғи Аҳмад Шоҳ Дурроний ҳозирги Афғонистон ҳудудидаги тарқоқ қабилаларни бирлаштириб, дурронийлар давлатига асос солган. “Афғонистон” деган жуғрофий-этник тушунча эса, XVIII–XIX асрларда шаклланган.

Мамлакат Хитой, Ҳиндистон, Покистон, Эрон, Туркменистон, Ўзбекистон ва Тожикистон билан чегарадошдир.

Ўзбекистоннинг Афғонистон билан туташ жанубий сарҳади 137 километрни ташкил этади.

Афғонистонда охириги марта 1979 йилнинг июнида аҳоли рўйхатга олинган, ўшанда 15,5 миллион одам яшаши қайд этилган. Ҳозир аҳоли сони 25 миллион атрофида. 1979 йилнинг декабрида бошланиб, йигирма икки йил давом этган уруш оқибатида қарийб уч миллион одам Покистонга, икки ярим миллион киши Эронга, яна кўплаб оилалар бошқа мамлакатларга ўтиб кетишган, қочқинликка юз тутишган.

Афғонистонда ўтгиздан ошиқ миллат ва элат вакиллари истиқомат қилади. Аҳолининг қарийб ярмини пуштунлар, нисбатан кўпчилики тожиклар, ўзбеклар, туркманлар, хазоралар, қизилбошлар, булузлар ва чораймоқлар ташкил этади.

Йирик шаҳарлари – Мозори Шариф, Қандаҳор, Ҳирот, Шибирғон, Кундуз, Жалолобод, Маймана, Бағлон.

Аҳолининг 82 фоизи қишлоқларда яшайди.

Афғонистоннинг пул бирлиги “афғони”, у 1926 йили қонуний асосда муомалага киритилган.

Амударё, Ҳилманд, Мурғоб, Ҳерируд, Фарроҳруд, Хашруд мамлакатнинг асосий дарёларидир.

2001 йилнинг декабрида ташкил топган Афғонистон муваққат ҳукумати 22 декабрдан ишга киришди. Унинг раиси Ҳамид Карзайдир.

Сиёсий нашр

Ғаффор Ҳотамов, Шодикул Ҳамроев
ОЗОДЛИКНИНГ МАШАҚҚАТЛИ ЙЎЛИ

Муҳаррир Ҳикоят Маҳмудова
Мусаввир Анатолий Бобров
Балиий муҳаррир Ҳамид Худойбердиев
Техник муҳаррир Татьяна Смирнова
Кичик муҳаррир Назми Фозилова
Мусаҳҳиҳ Мавжуда Насриддинова
Компьютерда саҳифаловчи Сурайё Раҳмедова

ИБ № 1083

Босишга 07.03.2002 й.да рухсат этилди. Бичими 84x108¹/₃₂. Офсет босма. Таймс гарнитура. 7.98 шартли босма тобоқ. 9.8 нашр босма тобоғи. Жами 5000 нусха. К-1546 рақамли буюртма. 18–2002 рақамли шартнома. Баҳоси шартнома асосида

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг Ғафур Ғуллом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 700129. Тошкент. Навоий кўчаси, 30.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг Ижарадаги Тошкент матбаа комбинатида босилди. Тошкент, Навоий, 30.